

Xàtiva Fira d'AGOST

15 . 20 2016

Festa d'interés Turístic Nacional,
des de 1250 per privilegi de Jaume I

CRÈDITS

Edita

Excel·lentíssim Ajuntament de Xàtiva

Coordina

Guillem Pérez Badenes
Rafa Tortosa Garcia
COVANEGRADISSENY

Coberta

Cartell oficial de la Fira 2016
Xavier Mariscal

Disseny, Maquetació i Impressió

Tel.: 902 271 902

Editorial MIC www.editorialmic.com

Col·laboradors gràfics

Maria Gosalbes, Cheles Martínez, María Amparo Martínez,
Rafa Morata, Madafaka & The tòxic kiwis, Paco Roca,
J. Daniel Sanz, Alfredo Pardo i Laia Vidal.

Col·laboradors literaris

Xavi Aliaga, Jesús Badenes, Elies Barberà, Sergi Bono,
Salva Català, Lorena Cayuela, José Ramón Cerdá, Ximo Cerdà, Ximo
Corts, Ramon Estellés, Agustí Garzó, Mercedes González, Javier Jordá,
José Luis Lagardera, Fèlix Lluch, Begonya Martínez, Antoni Martínez,
Joan Quilis, Sergio Rubio, Josep Sanchis, Vicent Terol,
Enric Vila, Paco Vila

Fotografies

Membres de l'Associació fotogràfica Setabense d'Aficionats (AFSA):
Javier Alcázar, Vicente Bataller, David Calatayud, Andrés Carull, Eduardo
Cucarella, Pedro Ángel de la Fuente, Alfredo Garcia, Joan Pau Garcia,
Vicent Garrido, Nacho Gómez, Antoni Marzal, Pepe Mompó,
Josep Miquel Palop i Ricard Soler, Javier Soro,
A. Perales Iborra (Levante-EMV).

Fotografies Reina, dames i acompanyants

Estudio Federico, Foto&Vídeo

ISBN

978-84-608-9964-8

Tirada

1300 exemplars

L'Excel·lentíssim Ajuntament de Xàtiva i la coordinació del llibre no s'identifiquen necessàriament amb el contingut dels articles dels col·laboradors.

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa, de cap manera ni per cap mitjà, sense l'autorització prèvia i escrita de l'editor, tret de les citacions en revistes, diaris o llibres si s'esmenta la procedència.

La coordinació del llibre i la Regidoria de Fira agraeixen públicament el treball realitzat pels col·laboradors del Llibre de la Fira 2016, sense ells aquesta publicació no haguera estat possible.

Llibre
de la Fira
FIRA D'AGOST
Xàtiva
2016

SS. MM. REIS D'ESPANYA
FELIPE VI i LETIZIA

Torna la Fira a Xàtiva, com cada any des de fa segles, i amb ella un nou i formidable atractiu que s'afegeix als ja tradicionals que la ciutat mostra amb orgull durant la resta de l'any. Els visitants que s'hi acosten al llarg d'aquestes dates podran comprovar que, junt amb el magnífic conjunt urbà i als grans edificis monumentals que jalonon els seus carrers i places, Xàtiva té encara molt més que oferir.

Centre geogràfic, cultural, administratiu, comercial i de serveis d'una àmplia zona que desborda els límits comarcals,

Xàtiva ha sigut durant segles espai d'intercanvi, fòrum obert a persones, idees, mercaderies i tècniques. Hui continua sent un punt de referència emblemàtic per a tots els valencians, i encara més durant els dies de la Fira, quan són moltes les persones que acudeixen per passejar entre les parades de l'Albereda, per fiurar-se alguna cosa d'entre l'enorme oferta que es desplega davant dels seus ulls, per delectar-se amb l'esplèndida gastronomia de qualsevol dels establiments de la ciutat o per participar en alguna de les moltes activitats paral·leles que jalonon aquestes dates.

La Fira de Xàtiva de 2016, sens dubte, reforçarà la gran atracció que la ciutat exerceix sobre un gran nombre de visitants i turistes i la convertirà, una vegada més, en un gran espai de trobada que acull hospitalàriament a tot i a tots.

Des d'aquestes línies vull enviar una salutació ben cordial a tots els que amb el seu esforç, d'una manera o una altra, fan possible que aquesta nova edició de la Fira de Xàtiva siga una realitat, junt amb els meus millors desitjos per aquesta gran cita cívica i comercial. 🇪🇸

Ximo Puig i Ferrer
President de la Generalitat

És un honor dirigir-me a les veïnes i els veïns de Xàtiva, com també al seu alcalde Roger Cerdà, a la regina de la Fira del 2016, Alexia Úbeda, i la seua Cort d'Honor i acompanyants que amb l'Ajuntament fan possible la celebració de la Fira d'Agost a Xàtiva.

És una responsabilitat per a la Diputació de València estar al costat d'aquestes manifestacions festives que es converteixen en la millor mostra cultural de la província i que universalitzen el nom dels nostres pobles. Seguirem apostant pels nostres costums i les nostres tradicions, per difondre tot el llegat històric i

cultural que va passant de generació en generació i que hem de contribuir a protegir en el temps.

Xàtiva, capital de la Costera, concentra un ventall ampli d'actes lúdics en un programa de festes on destaca la Fira del Bestiar, una mostra més de la importància i la vigència de les tradicions dels nostres municipis i un reclam per als veïns i els visitants que decidisquen gaudir de les Festes de Xàtiva.

Dels esports tradicionals, com el tir i arrossegament, al motociclisme, la música dels concerts i el teatre, que

exerceix el seu paper de motor cultural a les comarques, la Fira de Xàtiva és una successió d'atractives propostes per al visitant. Però també la convivència que uneix i estreny els vincles entre els col·lectius que donen vida al teixit social del municipi.

Només em resta desitjar a les veïnes i els veïns de Xàtiva que gaudisquen d'aquests dies magnífics envoltats d'amics, familiars i veïns. Celebrar les nostres festes és construir poble.

Bona Fira.

Jorge Rodríguez Gramage

President de la Diputació Provincial de València

Ajuntament de Xàtiva

Els veïns i veïnes de Xàtiva tenim la immensa sort de celebrar la fira més antiga de la Comunitat Valenciana i una de les festes amb major tradició de les que se celebren al conjunt de l'Estat. Des d'aquells orígens medievals, la Fira d'Agost ha anat evolucionant per adaptar-se als nous temps. Però la Fira sempre ha conservat el tarannà que li va conferir identitat des del seu naixement, constituint-se en un gran èxit col·lectiu de la ciutat, una gran manifestació cívica, lúdica, cultural i comercial única al nostre entorn. La nostra Fira és, per tant, un dels elements més destacats del ric patrimoni cultural que atesora Xàtiva.

Aquesta vessant de realització col·lectiva m'interessa especialment. Enguany, per primera vegada, els ciutadans i ciutadanes de Xàtiva han pogut participar en el procés de decisió sobre la configuració de la seua festa principal. Fa uns mesos, l'Ajuntament de Xàtiva va impulsar una enquesta ciutadana per conèixer l'opinió

dels veïns i veïnes sobre la programació de festejos taurins i sobre la figura de la Reina de la Fira, amb els resultats per tots coneguts.

L'enquesta sobre alguns importants aspectes de la Fira d'Agost és el primer procés participatiu d'una sèrie que es preveuen per a dur a terme més consultes ciutadanes en assumptes no només relacionats amb la Fira sinó també amb el destí de part de les inversions contemplades als pressupostos municipals i amb altres de distint caire.

La programació de 2016 consolida alguns avanços assolits l'any passat, com la recuperació d'espais escènics a la plaça de la Seu o a la del Mercat, la programació de teatre i música en valencià i la qualitat de les activitats culturals que s'ofereixen del 14 al 20 d'agost. Enguany, a més, hem creat un nou espai a la Glorieta de José Espejo, amb el conseqüent enriquiment de la programació.

Ho fem des del convenciment que la Fira d'Agost ha de donar resposta als gustos i preferències de la major quantitat possible dels sectors de població que conformen el nostre teixit social, des dels més joves fins els majors, ja que aquesta ha de ser la festa de tots i per a tots, incloent-hi els milers i milers de persones que venen a visitar-nos durant aquesta setmana.

Precisament perquè la Fira d'Agost té una vocació inclusiva, hem de procurar aprofitar l'oportunitat que ens brinda un enorme aparador com aquest per tal de fer visibles les nostres virtuts com a poble, les meravelles que atesora la nostra benvolguda ciutat i les virtuts ciutadanes de tantes i tantes bones persones que viuen i treballen a Xàtiva.

Vos desitge a totes i a tots una molt bona Fira d'Agost 2016.

Roger Cerdà i Boluda

Alcalde de Xàtiva

Alexia Úbeda Martínez

DAMES DE LA REINA DE LA FIRA 2016

AITANA GARCÍA CUCARELLA

CARMEN MOMPÓ FERRERO

SANDRA BENAVENT ALCOLEA

CARLA IBORRA GARCÍA

REINA I DAMES

ACOMPANYANTS

**GUILLERMO FRANCÉS MORA
DAVID ALCAÑIZ RICHART
MANUEL ESCRIBANO JIMÉNEZ
FÉLIX CORTÉS CENCERRADO
JOSÉ BALDRÉS GONZÁLEZ**

△ *Andrés Carull.*

PROGRAMACIÓ de la FIRA

DEL 23 DE JULIOL 31 D'AGOST

20.00 h. *Pistes del Club de Camp Bixquert*

XXXVIII CIRCUIT INTERNACIONAL DE TENNIS ORYSOL

Organitza Club de Camp Bixquert
Col·labora Consell Esportiu Municipal

DIUMENGE, 31 JULIOL

El Pòrtic de les Nostres Festes

22.00 h. *Gran Teatre de Xàtiva*

XLVI FESTIVAL DE BANDES DE MÚSICA

Bandes Simfòniques de la Societat Musical La Primitiva Setabense i Societat Musical La Nova de Xàtiva
Patrocinen Regidories de Cultura i del Gran Teatre

DILLUNS, 1 D'AGOST

FESTIVITAT DE SANT FELIU, PATRÓ DE LA CIUTAT

8.00 h. *Ermita de Sant Feliu, costa del Castell.*

MISA A L'ERMITA DE SANT FELIU I ESMORZAR POPULAR PELS VOLTANTS. **Organitza** Església de Santa Maria, La Seu

DIMECRES, 3 D'AGOST

20.30 h. *Camp de Futbol La Murta*

TROFEU DE FUTBOL FIRA D'AGOST

C. D. OLÍMPIC - U. D. ALMANSA

Organitza C. D. Olímpic

DIJOUS, 4 D'AGOST

22.30 h. *Plaça de La Seu*

CONCERT A LA MARE DE DÉU DE LA SEU

Banda Simfònica de la Societat Musical La Nova de Xàtiva

24.00 h. *Plaça de La Seu*

RONDA A LA MARE DE DÉU DE LA SEU

Escola de Danses de Xàtiva i Colla La Socarrà amb participació d'altres grups de danses

DIVENDRES, 5 D'AGOST

FESTIVITAT DE LA MARE DE DÉU DE LA SEU, PATRONA DE LA CIUTAT

8.00 h. *Església Basílica Menor de Santa Maria, La Seu*

MISA A LA MARE DE DÉU DE LA SEU

20.00 h. *Carrers de volta de la ciutat*

PROCESSÓ GENERAL DE LA MARE DE DÉU DE LA SEU

DIES 6 I 7 D'AGOST

17.00 h. i 9.00 h. *Camp de Tir La Costera (L'Alcúdia de Crespins)*

XXXIV TROFEU FIRA D'AGOST DE TIR OLÍMPIC

Organitza Club de Tir Olímpic La Costera
Col·labora Consell Esportiu Municipal

DIUMENGE, 7 D'AGOST

9.00 h. *Estació d'Autobusos*

X MATINAL MOTERA DE XÀTIVA

Organitza Penya Motorista Ferroviària
Col·labora Consell Esportiu Municipal

DEL 7 AL 17 D'AGOST

20.00 h. *Pistes del Club San Patricio*

XXXII OPEN FRONTENNIS FIRA D'AGOST

Organitza Club Sant Patricio
Col·labora Consell Esportiu Municipal

DEL 12 AL 18 D'AGOST

20.00 h. *Pistes del Club San Patricio (Bixquert)*

CAMPIONAT DE PADEL SAN PATRICIO

Organitza Club Sanset Padel San Patricio
Col·labora Consell Esportiu Municipal

DIUMENGE, 14 D'AGOST

10.00 h. *Salons Llar dels Jubilats (C/ Abu Masaifa, 9)*

XII TORNEU AUTONÒMIC D'ESCACS PER EQUIPS

Organitza Club Ajedrez La Primitiva Setabense
Col·labora Consell Esportiu Municipal

14:00 h. *Jardí de la Pau*

MASCLETÀ

Patrocina Bar Restaurant Moncho
Dispara Pirotècnia Turís

20.00 h. *Pistes del Club San Patricio*

XXXI OPEN FRONTENNIS FIRA D'AGOST

Semifinals
Organitza Club Sant Patricio
Col·labora Consell Esportiu Municipal

22.30 h. *Camp de Futbol La Murta*

ACTE INAUGURAL DE LA FIRA D'AGOST DE XÀTIVA 2016

- Nomenament Oficial d'Alexia Úbeda Martínez, com a Reina de la Fira i de la seua Cort d'Honor
- Representació de l'Espectacle "Xàtiva Essència" de David Moreno & Cia

Amb la participació de la Colla La Socarrà, l'Escola de Danses de Xàtiva, Acadèmia Rytmus de Música i Dansa, Coral Jove de la Societat Coral El Micalet de València dirigida per Miquel Juan.

• Castell de Focs Artificials

Dispara Pirotècnia Aitana

Patrocina Hinojosa SA, Embalajes y Cartonajes

23.30 h. *Auditori-Jardí de La Pau*

AL RAS FESTIVAL Espai Jove del Jardí de la Pau

Nit de Djs amb Dj Robles, Dj Líber i Dj Patiño

Organitza Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira- Regidoria de Joventut

2.00 h. *Plaça de Sant Pere i adjacents*

NIT DE CANT D'ALBADES

Amb cantadors de Xàtiva i les rodalies i la Colla de Dolçainers i Tabaleters La Socarrà

Organitza Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

Col·labora A.C. Festa Carrer Puig >>>

△ Pedro Ángel de la Fuente Crespo.

△ Antoni Marzal.

DILLUNS, 15 D'AGOST

PRIMER DIA DE LA FIRA DEL BESTIAR

10.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

XLI CONCURS DE TIR I ARROSSEGAMENT

Proves d'una, dues, tres i quatre haques Puntuable per a la lliga de la Federació Valenciana de Tir i Arrossegament Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

10.00 h. *Circuit Urbà, amb eixida i arribada a l'Avinguda República Argentina*
MOTOCICLISME: 65 TROFEU DE VELOCITAT FIRA D'AGOST

65 Aniversari. Espectacle exclusiu Proves de Supermotard. Clàssiques B i C, 80 GT i Sèries

Organitza Club Moto Ruta Xàtiva Col·laboren Regidoria de Fira i Consell Esportiu Municipal

10.00 h. *Reial de la Fira*
SIMULTÀNIA D'ESCACS A 25 TAULERS a càrrec d'un gran mestre internacional d'escacs

Organitza Club de Ajedrez La Primitiva Setabense

Col·labora Consell Esportiu Municipal

10.00 h. *Caseta Adexa-Reial de la Fira*
DIA DE LA SECCIÓ DE COMERÇ D'ADEXA

Organitza Adexa-Secció de Comerç

11.00 h. *Espai al Reial de la Fira*
EXHIBICIÓ DE CROSSFIT

Organitza Avanza Fitness

11.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*
CURS D'INICIACIÓ AL MÓN DEL CAVALL

Taller de formació. Volta a cavall
Organitza Centre Hípic La Font del Saladrar. Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

12.00 h. *Casa de Cultura, Pati Cobert*
INAUGURACIÓ EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIA
62 Saló Local de Fotografia en Blanc i Negre. 32 Saló Local de Fotografia en Color. 20 Saló Local de Fotografia tema Fira. Fins al 9 de setembre

Organitza AFSA Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira – Regidoria de Cultura

12.15 h. *Casa de Cultura, Sala de les Columnes*

INAUGURACIÓ EXPOSICIÓ DE PINTURA. PREMI DE PINTURA FIRA D'AGOST 2016

Fins al 9 de setembre Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira – Regidoria de Cultura

12.30 h. *Casa de Cultura, Sala d'exposicions primera planta*
INAUGURACIÓ MOSTRA DE PINTURA D'ARTISTES LOCALS

Romandrà exposada fins l'11 de setembre

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial de la Fira-Avinguda de Selgas*
ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL amb la Colla de Dolçainers i Tabaleters La Socarrà.

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

14.00 h. *Jardí de la Pau*
MASCLETÀ. Patrocina Suministres Úbeda i Construccions Hnos. Vidal Albentosa
Dispara Pirotècnia Turís

PROGRAMACIÓ DE LA FIRA

17.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

XLI CONCURS DE TIR i ARROSSEGAMENT

Proves d'una, dues, tres i quatre haques Puntuable per a la lliga de la Federació Valenciana de Tir i Arrossegament Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

19.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

EXHIBICIÓ HÍPICA A CÀRREC DELS ALUMNES DEL CENTRE LA FONT DEL SALADRAR.

Exercicis de Doma Alta Escola, volteig, enganxe, munta d'amazona, etc. **Organitza:** Centre Hípic La Font del Saladrar

20.00 h. *Espai al Reial de la Fira*

EXHIBICIÓ DE BALLS LATINS

Organitza Discoteca La Latina

20.00 h. *Plaça de bous de Xàtiva*

EXHIBICIÓ INTERNACIONAL FREESTYLE MOTOCROSS

Organitza ANDEFI

Col·labora l'Excm. Ajuntament de Xàtiva.
Entrades giglon.com i taquillacotilla.com

20.00 h. *Club San Patricio (Bixquert)*

XXX OPEN FRONTENNIS FIRA D'AGOST

Semifinals Quadre Principal

Organitza Club Sant Patricio

Col·labora Consell Esportiu Municipal

23.00 h. *Camp de Futbol La Murta*

CONCERT Rosario Flores

Entrada gratuïta fins completar aforament. Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Plaça de La Seu*

XXIIé FESTIVAL DE LA CANÇÓ

- Marina Rossell, *Cançons de Resistència*
- Mara Aranda, *Mare Vostrum*

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.30 h. *Auditori-Jardí de La Pau*

AL RAS FESTIVAL Espai Jove del Jardí de la Pau

Concert amb els grups Polok, De Soda Club, Gost Transmision, Testarosa

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira - *Regidoria de Joventut*

DIMARTS, 16 D'AGOST

SEGON DIA DE LA FIRA DEL BESTIAR

9.30 h. *Jardí del Bes*

XXXVI CONCURS OBERT DE DIBUIX i PINTURA INFANTIL i JUVENIL A L'AIRE LLIURE.

Organitza Associació d'Ames de Casa Tyrius, Xàtiva.

Col·labora: Aspromivise,

Patrocinen Midia Center i COR-

Consorti per a la Gestió de Residus.

Col·labora Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidories de Fira i de Cultura

10.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

XLI CONCURS DE TIR i ARROSSEGAMENT

Proves d'una, dues, tres i quatre haques. Puntuable per a la lliga de la Federació Valenciana de Tir i Arrossegament.

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

10.00 h. *Caseta Adexa-Reial de la Fira*

DIA DE LA SECCIÓ DE SALUD BUCODENTAL D'ADEXA

Organitza Adexa

11.00 h. *Espai al Reial de la Fira*

EXHIBICIÓ DE SPINNING

Organitza Avanza Fitness

11.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

CURS D'INICIACIÓ AL MÓN DEL CAVALL

Taller de pintura. Volta a cavall

Organitza Centre Hípic La Font del Saladrar

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial*

de la Fira-Avinguda de Selgas

ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL

amb la Colla de Dolçainers i Tabaleters La Socarrà

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira >>>

▽ Javier Alcázar.

PROGRAMACIÓ DE LA FIRA

14.00 h. *Jardí de la Pau*

MASCLETÀ

Patrocina Viriato Seguridad
Dispara Piroquiles

17.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

XLI CONCURS DE TIR i ARROSSEGAMENT

Proves d'una, dues, tres i quatre haques
Puntuable per a la lliga de la Federació
Valenciana de Tir i Arrossegament
Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira

19.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

EXHIBICIÓ HÍPICA A CÀRREC D'AMICS DEL C. H. LA FONT DEL SALADRAR

Organitza Centre Hípic La Font del
Saladarr
Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira

19.30 h. *Plaça del Mercat*

TEATRE INFANTIL "Els Secrets de Mr Stromboli" per la Cia EQM Cultura

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira

20.00 h. *Club San Patricio (Bixquert)*

XXXI OPEN FRONTENNIS FIRA D'AGOST

Final consolació

Organitza Club San Patricio

Col·labora Consell Esportiu Municipal

23.00 h. *Glorieta José Espejo*

RECORDANT EL CANT D'ANTONIO MOLINA

Actuació de José Torres
"Reyes Molina" (Cádiz)

Acompanyat a la guitarra
per Juan Arrabal (Saragossa)

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira

23.00 h. *Plaça de La Seu*

TEATRE A LA PLAÇA DE LA SEU

"La carta 1931-1941",
per la Cia. Últim toc-Malatesta Teatre
Text d'Emili Chuqués

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira

23.00 h. *Camp de Futbol La Murta*

MUSICAL

"Tatuaje. Homenatge
a Doña Concha Piquer".

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira. Entrada Gratuïta

23.30 h. *Auditori-Jardí de La Pau*

AL RAS FESTIVAL Espai Jove del Jardí de la Pau

Nit de Música Electrònica amb
Dj Dani Márquez, Dj Baldoví
i Dj Marc

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria
de Fira - Regidoria de Joventut

DIMECRES, 17 D'AGOST

TERCER I ÚLTIM DIA DE LA FIRA DEL BESTIAR

10.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*

XLI CONCURS DE TIR i ARROSSEGAMENT

Proves d'una, dues, tres i quatre haques
Puntuable per a la lliga de la Federació
Valenciana de Tir i Arrossegament. Excm.
Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

10.00 h. *Caseta Adexa-Reial de la Fira*

DIA D'INFORMACIÓ I SERVEIS QUE PROPORCIONA ADEXA

Organitza Adexa-

11.00 h. *Espai al Reial de la Fira*

EXHIBICIÓ DE ZUMBA

Organitza Avanza Fitness

11.30 h. *Fira de Bestiar*

EIXIDA DESFILADA DE CAVALLS

12.00 h. *Reial de la Fira*

DESFILADA PEL REIAL DE LA FIRA I ESPECTACLE EQÜESTRE

Organitza Centre Hípic El Saladarr

12.00 h. *Caseta Xàcex-Reial de la Fira*

DEMOSTRACIÓ: DIFERENTS FORMES DE FICAR UN XAL

per la Perfumeria Isabel

Organitza Xàcex, Xàtiva Ciutat Excel·lent

△ Vicente Bataller.

△ Antoni Marzal.

13.00 h. *Casa de Cultura*
**LLIURAMENT PREMIS
 DEL XXXVI CONCURS DE DIBUIX
 I PINTURA INFANTIL I JOVENIL
 A L'AIRE LLIURE I INAUGURACIÓ
 EXPOSICIÓ**

Exposició obres guanyadores fins el 31 d'agost. **Col·labora** Aspromivise, Associació d'Ames de Casa Tyrius **Patrocinen** Midia Center i COR-Consortici per a la Gestió de Residus Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira i Festes

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial de la Fira-Avinguda de Selgas*
**ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL
 amb la Colla de Dolçainers i
 Tabaleters La Socarrà**

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

14.00 h. *Jardí de la Pau*
MASCLETÀ
Patrocina International Location
Dispara Pirotècnia Valenciana

17.00 h. *Recinte Fira del Bestiar*
**XLI CONCURS DE TIR I
 ARROSSEGAMENT**

Proves d'una, dues, tres i quatre haques Puntuable per a la lliga de la Federació Valenciana de Tir i Arrossegament **Patrocina** Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

19.30 h. *Plaça del Mercat*
**TEATRE-CIRC INFANTIL
 "L'Home que perdia els botons"
 per la Cia Circ Pànic**
Patrocina: Excm. Ajuntament de Xàtiva

20.00 h. *Club San Patricio (Bixquert)*
**XXXI OPEN FRONTENNIS FIRA
 D'AGOST. Final de l'Open**
Organitza Club San Patricio
Col·labora Consell Esportiu Municipal

21.00 h. *Camp de Futbol La Murta*
**FESTA-SOPAR DE JUBILATS I
 PENSIONISTES. Amenitzada per
 l'Orquestra "La Trampa".** Excm.
 Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

22.00 h.
Pista Poliesportiva - Barri Nord-Oest
**UNA FIRA DE CINE. Projectió de la
 pel·lícula "Como sobrevivir a una
 despedida"**
Organitza Associació de Veïns Barri Nord-Oest
Col·labora Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Glorieta José Espejo*
MONÒLEGS A LA GLORIETA
Actuació dels monologuistes Marcos Cháfer i Xavi Tormo
 Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Plaça de La Seu*
**TEATRE A LA PLAÇA DE LA SEU
 "Jordi i Lola" per la Cia La Dependent**
 amb Pep Cortés i Neus Agulló. Text de Ximo Llorens. Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.30 h.
Auditori-Jardí de La Pau
**AL RAS FESTIVAL Espai Jove
 del Jardí de la Pau**
**Concert amb els grups Dinero,
 Juglares de Fuego, Siberian, Holow**
 Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira - Regidoria de Joventut

DIJOUS, 18 D'AGOST

10.00 h. *Caseta Adexa-Reial de la Fira*
**DIA DE LA SECCIÓ DE MASCOTES
 D'ADEXA**
Organitza Adexa-Secció de Mascotes

11.30 h. *Reial de la Fira*
EXHIBICIÓ D'ESGRIMA
Organitza Club d'Esgrima Xàtiva
Col·labora Consell Esportiu Municipal

11.30 h. *Reial de la Fira-front caseta de ventalls*
**PRESENTACIÓ VI MOSTRA ARRELATS
 FOLK XÀTIVA.** Amb micro-concert folk
Organitza Escola de Danses de Xàtiva
Patrocina Ajuntament Xàtiva, Diputació de València i RENFE >>

PROGRAMACIÓ DE LA FIRA

△ Andrés Carull.

11.30 h. *Espai al Reial de la Fira* **2a MOSTRA POPULAR CANINA FIRA D'AGOST**

Organitzen Club Can Xàtiva i Canes de Xàtiva. **Participen** SPAX, Una huella en el corazón. **Col·laboren** ADEXA i Regidoria de Medi Ambient

12.00 h. *Caseta Xàcxex-Reial de la Fira* **DEMOSTRACIÓ: APREN A FER UN NUS DE CORBATA**

amb Natanael Carrasco
Organitza Xàcxex, Xàtiva Ciutat Excel·lent

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial de la Fira-Avinguda de Selgas* **ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL amb la Colla de Dolçainers i Tabaleters La Socarrà**

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

14.00 h. *Jardí de la Pau* **MASCLETÀ.**

Patrocina FCC
Dispara Pirotècnia del Mediterraneo

19.30 h. *Plaça del Mercat* **TEATRE-CIRC INFANTIL "Giralmondo" pel Circ del Negro y el Flaco.** Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

20.00 h. *Reial de la Fira* **III CONCURS DE MENJADORS D'HAMBURGUESES**

Organitza El Racó de Betet
Premis en metàl·lic 300 €. Inscripció 6€ (una part destinada a solidaritat)

21.30 h. *Camp de Futbol La Murta* **FESTIVAL NIT CELTA Amb els grups Celtas Cortos, Mago de Oz, Ars Amandi i Irish Treble**

Puntos de venda Xàtiva: Llibreria La Costera;
Ontinyent: La Llibreria
Concentaina: Musical Cardona;
Canals: Cafeteria Serra
Alcoy: Musical Cardona;
Caixa Ontinyent, Casa de la Joventut.
Venta OnLine en www.ticketvip.es
Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira - Territori Musical

22.00 h. *Pista Poliesportiva - Barri Nord-Oest* **UNA FIRA DE CINE**

Projecció de la pel·lícula "El Pregón"
Organitza Associació de Veïns Barri Nord-Oest
Col·labora Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Glorieta José Espejo* **FOLKLORE A LA GLORIETA Actuació grup folklòric d'Argentina**

Col·labora Federació Folklore Comunitat Valenciana, Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Plaça de La Seu* **TEATRE A LA PLAÇA DE LA SEU**

Xavi Castillo, de la Cia Pot de Plom
Espectacle "Especial Fira d'Agost"
Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.30 h. *Auditori - Jardí de La Pau* **AL RAS FESTIVAL Espai Jove del Jardí de la Pau. Concert amb els grups Funkiwis, Sva-Ters, Hairdreyorks i Dj Félix**

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira - Regidoria de Joventut

DIVENDRES, 19 D'AGOST

8.00 h. *Reial de Fira-El Portet-La Solana-Porta de Socors-El Castell*
MARXA SENDERISTA FIRA D'AGOST
Itinerari 5 kms aprox.: Reial de la Fira-El Castell (esmorzar)
Organitza Centre Excursionista Xàtiva - XXV Aniversari

9.30 h. *Reial de la Fira* **VII CAMPIONAT POPULAR TENNIS DE TAULA FIRA D'AGOST**

Inscripcions des de les 9.30h. Inici de la competició a les 10.00h

Dues categories: Fins els 15 anys i des dels 16 anys

Patrocina Imagina Gràfic i Consell Esportiu Municipal
Organitza Tennis Taula Xàtiva Club

10.00 h. *Albereda Jaume I*
CELEBRACIÓ DIA MUNDIAL DE LA FOTOGRAFIA
Activitat fotogràfica amb models, perruqueria i maquillatges
Organitza AFSA-Agrupació fotogràfica Setabense d'aficionats

10.00 h.
Caseta Adexa-Reial de la Fira
DIA DE LA SECCIÓ D'HOSTALERIA I TURISME
Organitza Adexa-Secció d'Hostaleria i Turisme

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial de la Fira-Avinguda de Selgas*
ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL amb la Colla de Dolçainers i Tabaleters La Socarrà
Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

14.00 h. *Jardí de la Pau*
MASCLETÀ
Patrocina Stil Conversion i Aplielec
Dispara Pirotècnia Europla

18.00 h. *Caseta Xàcxex-Reial de la Fira*
DEMOSTRACIÓ: FOTOGRAFIES PANORÀMIQUES EN 360°
amb Albert Bautista
Organitza Xàcxex, Xàtiva Ciutat Excel·lent

PROGRAMACIÓ DE LA FIRA

19.30 h. *Plaça del Mercat*

TEATRE INFANTIL

"The Audition", per la Cia Xa Teatre

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

20.30 h. *Plaça de bous de Xàtiva*

ESPECTACLE EQÜESTRE "AL ALBA"

Organitza Escuela de Equitación José Carlos Romero

Col·labora l'Excm. Ajuntament de Xàtiva

21.30 h. *Camp de Futbol La Murta*

FESTIVAL CONCERTS

Dremen i Barbaritats (Teloners)

23:00 h. *La Raiz i Zoo*

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

Venda anticipada: On line:

<https://www.entradasatualcance.com>

i Casa de la Joventut

Dia actuació, al Punt d'Informació de Fira i al Camp Murta

23.00 h. *Glorieta José Espejo*

SAINET A LA GLORIETA

"Visites de l'altre món"

de Rafael Gayano Lluch,

per l'A.C. Falla Cid-Trinitat

"Cascarràbies", de Manuel Millan,

per l'A.C. Falla Espanyoleto

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.00 h. *Plaça de La Seu*

TEATRE A LA PLAÇA DE LA SEU

"Two Ladies or not two ladies"

per la Cia Cashalada

Obra de Noelia Pérez. Arranjaments

musicals de Josep Zapater

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira

23.30 h. *Auditori - Jardí de La Pau*

AL RAS FESTIVAL Espai Jove

del Jardí de la Pau

Nit de Djs amb Dj Alex Selfa, Dj Javi,

Dj Red Ndise i Dj Rednak

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira - Regidoria de Joventut

2.00 h. *Plaça Hort de Mora i voltants*

NIT DE CANT D'ALBADES

Amb cantadors de Xàtiva i les rodalies

i la Colla de Dolçainers i Tabaleters La

Socarrà. Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria de Fira.

Col·labora A.C. Festes Hort de Mora.

DISSABTE, 20 D'AGOST

8.30 h. *Pista BMX*

MARXA BTT FIRA D'AGOST

Arribada al Reial de la Fira sobre les

12.30 h. Excm. Ajuntament de Xàtiva-

Regidoria de Fira

Regidoria de Policia Local

10.00 h. *Reial de la Fira*

BOIXETS A LA FIRA DE XÀTIVA

Organitza Associació de Bolillers

Fil per Randa

Col·labora Ajuntament de Xàtiva-

Regidoria de Fira

10.00 h. *Caseta Adexa-Reial de la Fira*

DIA DE LA SECCIÓ D'HOSTALERIA I TURISME

Organitza Adexa-Secció d'Hostaleria i

Turisme

11.00 h. *Caseta Xacex-Reial de la Fira*

"QUIZ DELS ANIMALS"

per Xavi, del Centre Veterinari Amics

Organitza Xàcex, Xàtiva Ciutat

Excel·lent

12.00 h. *Plaça del Mercat*

FESTA DE L'AIGUA XÀCEX

Activitat refrescant amb pistoles

d'aigua. Tots els públics

Organitza Xàcex, Xàtiva Ciutat

Excel·lent

13.00 h. *Pàrquing Pavelló Voleibol*

FESTA DE LES PABELLES

A les 12.00h començarà el repartiment

de condiments. Animada per les

dolçaines i tabals de la Colla La

Socarrà. Fi de Festa i ball amb

l'orquestra Tucán. Excm. Ajuntament de

Xàtiva-Regidoria de Fira

13.00 h. *Albereda Jaume I-Reial de la*

Fira-Avinguda de Selgas

ANIMACIÓ MUSICAL AL REIAL

amb la Colla de Dolçainers i

Tabaleters La Socarrà

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria

de Fira

14.00 h. *Jardí de la Pau*

MASCLETÀ

Patrocina Construcciones Victor Tormo

i Limpiezas Tudela

Dispara Pirotecnia Crespo

19.30 h. *Plaça del Mercat*

TEATRE INFANTIL

CANÇONS amb Dani Miquel

Excm. Ajuntament de Xàtiva-Regidoria

de Fira

20.00 h. *Reial de la Fira*

XVI CONCURS INTERNACIONAL DE

BEBEDORS D'ORXATA AMB FARTONS

Organitza Xococap S.L.

23.00 h.

Camp de Futbol

La Murta

ACTE DE CLOENDA DE

LA FIRA D'AGOST 2016

• **Espectacle Veles e Vents,**
de la Cia Xarxa Teatre

• **Espectacle Píromusical**

Patrocinen Inelcom i Recreativos Saetabis.

Dispara Hermanos Caballer

Pirotécnicos, S.L.

DIUMENGE, 21 D'AGOST

9.00 h. *Plaça d'Espanya, Avgda. Juan*

Francés i rodona

TROFEU ESCOLES DE CICLISME FIRA

D'AGOST

Organitza Velo-Club Pedalier

DEL 22 AL 27 D'AGOST

10.00 h. i 16.00 h. *Hotel Murta*

II OPEN INTERNACIONAL D'ESCACS

HOTEL MURTA

Organitza Club Escacs Xàtiva

DIVENDRES, 26 D'AGOST

22.30 h. *Hotel Murta*

II OPEN BLITZ D'ESCACS HOTEL

MURTA

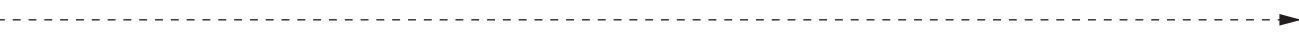
Organitza Club Escacs Xàtiva

Este programa ha sigut confeccionat amb el suport de:

Jo ploraré a grans crits per la terra
contra aquest foc i immerescut destí,
i seré foc, seré un arbre de foc
cridant, plorant i reclamant tothom.

(Vicente Andrés Estellés, Xàtiva, 1980)

Del foc naix la festa
gran: la Fira!

SUMARI

DEL FOC NAIX LA FESTA GRAN: LA FIRA!

- **Auca de les festes de Xàtiva** 32
J. Ramón Cerdà i Paco Roca
- **Fira, foc, festes... Identitat** 40
Guillem Pérez i Rafa Tortosa
- **1707. Xàtiva arrasada, Xàtiva cremada.** 42
Maria Gosalbes

01 44

SANT JOAN, BACORES... I FOC!

- **Buscant la flor de la Falaguera**
Rafa Morata
- **Sant Joan bacores**
Enric Vila
- **La Nit del Ros**
Francesc J. Vila

02 54

MARE DE DÉU DE LA SEU I SANT FELIU, MANTENIM EL FOC VIU!

- **Sant Feliu adolescent**
Cheles Martínez
- **Pastera Patronal**
Sergi Bono
- **Miracles, patrons i festes majors**
Joaquim Cortés
- **El nom de la patrona de Xàtiva**
Ramon Estellés Feliu

▽ *Vicente Bataller*

03 66

DE LA CALOR SUFOCANT NAIX LA FESTA GRAN: LA FIRA!

- **La calor no impedis que l'àvia fire la seva néta**
M. Amparo Martínez Vidal
- **TAMax**
Ximo Cerdà
- **Peculiar des de sempre**
Xavi Aliaga
- **Un objectiu per a la Fira d'Agost**
Jesús Badenes
- **Calor Fira**
Madafaka & The Toxic Kiwis
- **A quin sant? Fira, orígens i religió**
Sergio Rubio
- **Els espectacles de bous a la Fira de Xàtiva...**
Josep Sanchis Martínez
- **De cànters, botiges, cassoles i plats... La Ceràmica a Xàtiva**
Mercedes González i Javier Jordá

04 96

LA CALOR PER ALS FIRERS I LA FESTA PER ALS CARRERS

- **Moros i Cristians a Xàtiva?**
J. Daniel Sanz
- **Diagrama Festes de carrer**
Covanegradisseny
- **Festes de carrer... carrers de festa?**
José Luis Lagardera Ventura
- **Les festes de carrer**
Antoni Martínez Revert

▽ *Antoni Marzal*

05 108

FOC A LA LLAR I LA FESTA A CELEBRAR: TOTS SANTS, SANT ANTONI I CARNESTOLTES

- **Jalogüin**
Alfredo Pardo
- **Una nit de morts!**
Lorena Cayuela
- **La vespra de Tots Sants mola més!**
Guillem Pérez i Rafa Tortosa.
- **Dels sants del gener, Sant Antoni és el primer**
Joan Quilis i Ródenas
- **El Casino Setabense i la festa de l'alta Societat de Xàtiva**
Salva Català Sanchis

▽ *Andrés Carull*

06 122

FALLES FETES FOC

- **Falles a Fira**
Laia Vidal
- **Les falles, festa dionisiaca de guardar**
Elies Barberà
- **Les festes s'escriuen amb F. Falles i Fira**
Begonya Martínez i Casanova
- **Falles a la Fira. Fira a les falles**
Rafa Tortosa Garcia

▽ *David Calatayud*

07 138

FOC I LLUM ESPIRITUAL: SETMANA SANTA I CORPUS

- **El nostreencontre**
Vicent Terol
- **La Setmana Santa de Xàtiva. Festa gran?**
Fèlix Lluch Leonardo
- **La Setmana Santa a Xàtiva l'any 1880**
Emilio Cirujeda Ros
- **La processó cívica del Corpus de Xàtiva. Crònica d'un renaixement.**
Agustí Garzó

08 154

FI

09 158

GUIA COMERCIAL

Auca de les festes de Xàtiva

(AMB CARÀCTER DE PRÒLEG)

Versets de José Ramón Cerdá ◦ Dibuixos de Paco Roca Chorques

Aquesta és la història, que un dia,
a Xàtiva va passar...
quan un Rei mig "xirivia"
pel seu cabreig la va arrasar.

Quina desgràcia per aquest poble...
en cendres l'ha transformat,
per no ser manipulable...
Felip Vè ens ha cremat.

I és una història de deveres
de dos maulets desmaiats,
que van anar a per bacores,
i al tornar, tot era cremat.

Entre llàgrimes, van pensar
com reanimar la ciutat,
com l'anaven a recuperar
de tan gran atrocitat.

Per sant Joan, bacoques...
verdes o madures... segures.
Però no les culles dures...
que no estem per aventures.

Gaudirem un bon "rato"
amb la Nit del ros de sant Joan.
Coca de "pimentó i tomato"
molts en Bixquert menjaran...

Per a passar dos dies d'estiu
tenim festes fins al riu,
la Mare de Déu de la Seu
acompanyada de sant Feliu.

En la tardor tenim Tot Sants
i si fa fred o ve ventós...
fogasses que siguen grans
i pa beneït per a la tos.

Les Caterinetes a mi sempre m'han agradat. Passejar per sant Antoni menjant torró de gat.

I en Nadal gaudirem de pastetes i dolcets, i les estrenes repartirem que és el que volen els xiquets.

Més d'un quilo augmentarem per no parar de menjar... i amb la parella discutirem quan ens envie a passejar.

Al carnestoltes en febrer li acompanya l'almoixàvena,

que és un dolç fàcil de fer i sempre et menges amb gana.

Quan vinga la primavera
les Falles ens portarà...
I en la mascletà primera
l'enginy al carrer eixirà.

A les Falles cremarem
les penúries de tot l'any,
i al cremar-les desitjarem
no patir cap desengany.

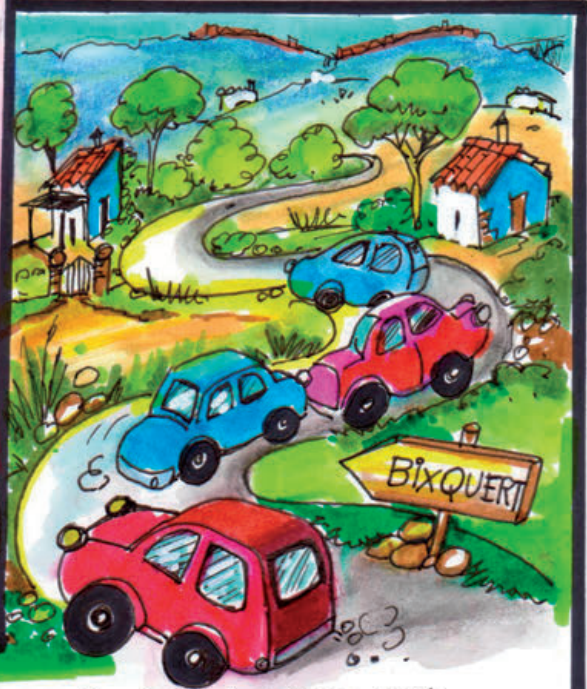

I al que li tingam mania
de ninot el posarem
i a una calcomania
les vergonyes li taparem.

La Setmana Santa...
és vist amb vestes elegants.
Té una processó molt llarga
i porta imatges impressionants.

L'arnadí en Setmana Santa...
és un dolç original.
De moniato o carabassa...
li agrada a tot el personal.

Després vindrà la pasqua, cert,
del diumenge de Resurrecció.
On tots pujarem a Bixquert
com si anàrem en processó.

I "regolarem" la Mona,
i ens divertirem a muntó.
I buscarem per la zona
algun espàrrec o pimentó.

I segur que als nou mesos...
vindrà algun pasqüeret.
La primavera porta excessos...
i es desperta el "pardalet".

La processó del Corpus,
al revés, passeja la Ciutat.
Uns ballant danses de tot tipus
i altres anant amb solemnitat.

DECRET
DE
LA FIRA
DE
XÀTIVA
JAUME I

De la calor i la xafogor
naix la nostra festa més gran...
La fira d'un poble acollidor
que viuen els que vénen i van.

La calor que se l'emporten
els firers més calorosos,
que festes als carrers farem
per a persones i deficiuosos.

Gaudim de les festes
amb passió i alegria.
Que aquest món són quatre dies
i viure-ho... és una loteria.

I arribem a la conclusió
d'aquesta història en qüestió.
Maleint el foc i el carbó
que amb nosaltres va fer un Borbó.

Xàtiva

renaix de les cendres

No va acabar amb nosaltres
perquè som de la millor llavor...
Vam renàixer de les cendres
regades amb esforç i suor.

Paco Roca Ch
FIRA-2016

INTRODUCCIÓ

F

Fira, foc, festes... Identitat

Guillem Pérez Badenes | Rafa Tortosa Garcia

«Planteu una estaca coronada de flors enmig d'una plaça; que es reunisca allí la gent i tindreu una festa. Feu-ho encara millor; deixeu que els espectadors es convertisquen ells mateixos en entreteniment; convertiu-los en actors; feu-ho de manera que cadascun es veja i s'estime a ell mateix junt els altres per a que tots estiguen millor units».

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Carta a d'Alembert sobre els espectacles

QUÈ SIGNIFIQUEN LES FESTES PER A UN POBLE?

La forma en què celebra un poble les seues festes parla molt del tarannà i la personalitat dels seus habitants. També podem saber com és una societat per les festes que celebra i com, al llarg dels anys, ha anat dotant-les d'uns trets característics i únics que marquen la diferència respecte a la resta de festes similars, creant un sentiment de pertinença i lligam amb unes tradicions.

Un poble que aprecia les seues festes, les cuida i les intenta preservar al llarg dels anys és una societat viva, amb fortes arrels que li donen una identitat molt necessària per saber d'on venim i què volem construir conjuntament.

Les nostres festes s'han anat configurant, transformant, reinventant o reconduint per tal de buscar la diferenciació, aquella riquesa que les fa úniques. La idiosincràsia de la nostra ciutat, amb la seua història, patrimoni i tradició fa

que les seues festes tinguen moltes peculiaritats que, obligatòriament, caldria valorar.

Sempre hem celebrat, celebrem i celebrarem moltes festes; d'algunes d'elles no en coneixem ni el seu significat inicial, hi ha d'universals com l'arribada del Nadal o el cap d'any, per exemple. En canvi, hi ha d'altres que són més casolanes, més nostres, i que el pas del temps ha fet que s'acomoden a la nostra forma de ser i a la forma de la nostra ciutat. És clar que les festes, o moltes d'elles, es repeteixen al llarg de la nostra geografia. Un exemple és el de la Setmana Santa. Però, en quants llocs realitzen un encontre tan peculiar com el nostre, arran d'un fet ocorregut casualment? En quants llocs, on celebren les falles, tenen una ermita en honor a sant Josep i tenen un acte com és la romeria el darrer dia de falles? I què dir del nostre Corpus, on les xiquetes i els xiquets dels diferents col·legis de la ciutat treballen o es preparen durant l'any per a aquest dia realitzar les seues fantàstiques actuacions? On se celebra la nit de sant Joan sota el nom de la Nit del Ros que no siga a Xàtiva? I la Fira? Poques poblacions valencianes tenen un tarannà tan gran com el nostre, gràcies a una tradició mantinguda per la constant evolució de l'esdeveniment, transformat en festa gran però mantenint, en tot moment, el seu origen comercial.

L'exemple de la Fira, així com d'altres festes i festivitats que es recuperen o es reinterpreten, és un fenomen important que busca l'afirmació de les identitats dels pobles, revitalitzant les tradicions

per a crear uns lligams de la gent amb el seu entorn més pròxim. En un món tan globalitzat com el que vivim, açò és molt necessari perquè les persones tinguen unes arrels que creen aquest sentiment de pertinença per a no sentir-se perdudes.

A més a més, tots aquests processos no podem separar-los de la cultura que ens envolta, ja que les festes també són la cultura d'un poble perquè contenen, com hem dit, processos de tradició, aprenentatge, riquesa, transmissió de valors i identitat.

El llibre que teniu a les mans tracta de fer un recorregut, i al mateix temps, valorar la majoria dels esdeveniments festius que transcorren al llarg de l'any. El recorregut de les distintes festes es realitza mitjançant una història inventada, fil conductor del Llibre de la Fira 2016. La història parteix del dia després en què fou cremada la ciutat de Xàtiva, el 20 de juny de 1707. Com podreu comprovar, els dos personatges de la trama van a la recerca d'una festa grossa per a la nostra ciutat, després del fatídic incendi. El foc (i no podia ser d'una altra manera) és part important de la història, com ho és a la gran majoria de les festes celebrades.

Al llarg dels set capítols del llibre s'intenta aplegar tot allò exposat anteriorment, incidint en els aspectes peculiars de cada festa, utilitzant relats, il·lustracions, opinions i assaigs per tal d'aconseguir el nostre objectiu.

△ Joan Pau Garcia.

En cap moment es pretén que el llibre siga un costumari de les festes de la nostra ciutat —ja existeix bibliografia a l'abast del lector¹—, sinó que l'objectiu ha estat exposar una sèrie d'aspectes relatius a les nostres festes i crear un debat al seu voltant: explicar el significat i la possible recuperació de la nostra Nit del Ros; plantejar en quin moment s'hi troba la festivitat dels nostres patrons i què depararà el futur; l'organització i els problemes de les festes de carrer o la hipotètica transformació, a la valenciana, de la vespra de Tots Sants, són aspectes que preocupen i ens provoquen inquietud.

Cal recordar, tanmateix altres festes, com Carnestoltes o les realitzades al voltant de sant Antoni, que han desaparegut del calendari festiu xatívi, però que

amb la voluntat de les entitats públiques i de la ciutadania es podrien recuperar, com el Corpus, al qual li dediquem uns fulls en aquest llibre.

I, evidentment, no ens hem oblidat de la Fira que, com a festa gran, ocupa la major part del contingut del llibre, i al seu apartat, tractem la calor de la fira, el seu origen i la seua actualitat.

Hui en dia, tothom té clar que la Fira és la festa gran de Xàtiva. Si férem un exercici d'imaginació i suposàrem que la Fira no existira i no haguera format part del cicle festiu de la ciutat, podríem reflexionar sobre les altres festes i la seua importància, i valorar quina haguera pogut esdevenir la principal festa de la ciutat; però aquest exercici de discriminació de la Fira no és possible. Xàtiva té

unes festes que segueixen el cànon de les grans poblacions i capitals, amb la celebració disgregada dels seus sants patrons i de les altres festivitats. Tanmateix, la Fira és la festa gran per l'evolució que ha tingut cap a una setmana festiva i cultural i, òbviament, pel seu dret com a ciutat.

Esperem que la lectura del llibre porte a la reflexió sobre les principals festes que es duen a terme al llarg de l'any a la ciutat i sobre la perseverança dels seus ciutadans per mantenir-les i promoure-les. Acabem amb una consideració:

«Què haguera passat si aquell fatídic dia de 1707 els xativins no hagueren alçat el cap i no hagueren lluitat per preservar la seua cultura i els seus trets d'identitat?»

1.- Podeu consultar, principalment, aquestes referències:

SANCHIS MARTÍNEZ, JOSEP I BOLUDA PERUCHO, Mª LOURDES (199): *Fiestas y tradiciones de Xàtiva, Ajuntament, Xàtiva.*

MARTÍNEZ REVERT, ANTONI - CORTS, XIMO - NAVARRO, LLUÍS ANTONI - CERVERÓ, VICENTA (1988): *El curs de l'any. Tradicions i costums de la ciutat de Xàtiva, Quaderns de Xàtiva, núm. 1, Xàtiva.*

1707. XÀTIVA ARRASADA, XÀTIVA CREMADA.

Quin gran xicot Fèlix i quant que li agradava menjar. Estava fet un bou, era una bèstia capaç d'investir a qualsevol durant els dies de festa. Allà on hi havia moviment, allà estava el nostre amic. I Neus, una xica de les anomenades "senyoretetes", aquesta no era mogudeta, no, era molt més que això, li agradava participar a primera línia de qualsevol esdeveniment festiu. Era d'aquelles que haguera sigut fallera major, clavariessa, fester major i, per descomptat, Reina de la Fira.

20 de juny de 1707. Estem davant de l'Hospital. Fèlix i Neus, encara aguantant la calor esmorteïda de les cases cremades, es disposen a renàixer de les cendres. Com a bons xativins, aquells que saben alçar-se les vegades

IL·LUSTRACIONS
Maria Gosalbes

pertinents després d'un daltabaix, necessitaven construir el seu nou poble, la seua nova ciutat. Per on començar la reconstrucció? El seu tarannà joiós i alegre els feia pensar que el més important era el benestar psicològic, trobar-se bé, vaja, després ja vindrien els negocis, les cases i les fonts. Així que van decidir alçar l'ànim de les ciutadanes i ciutadans mitjançant la festa. Pensaven organitzar una Festa Grossa. No sabien quina escollir, però de ben segur que aconseguirien el propòsit d'alegrar la gent del poble.

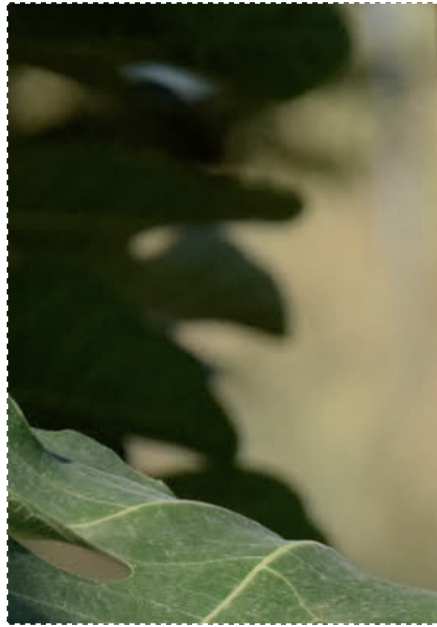
Asseguts als escalons de la capella de l'Hospital, sota els àngels engarlandats amb instruments musicals, començaven a pensar... Davant d'ells tenien una de les claus per conformar la festa: el foc. Aquell foc que cremava, il·luminava, donava calor i donava xafogor, molta xafogor.

En farem una de grossa, la gent es mereix alegries...
Hem de buscar les arrels de les nostres festes, a veure per on comencem...

Sant Joan o els patrons, i totes les que et contaré

Sant Joan, bacoress... i foc!

Som al juny, és la Nit de Sant Joan...
Quina nit més agradable i estrellada! Pense que és el moment d'utilitzar aquest foc que ha destruït la ciutat per a purificar-nos i començar de nou –va dir Fèlix mentre alçava la vista cap a la nit taronjada que els envoltava.

Aquesta nit és una nit màgica, anem a buscar els amics i familiars per a fer un bon sopar, cantar unes quantes cançons i espantar tots els mals esperits que campen per la ciutat...

Oblidem per un moment els durs esdeveniments que ens han portat a aquesta situació i comencem a alçar-nos... A veure si sant Joan ens ajuda!

01

NIT
DEL
RS

© RAFA MORATA
GRACIES PEP G.B

BUSCANT LA FLOR DE LA FALAGUERA

Rafa Morata

Sant Joan bacoress

Enric Vila

Perquè el Ramon és amic meu de tota la vida, si no... ara mateixa haguera quedat amb eixa colla. *Nit de Sant Joan, nit de màgia i de foc.* Quina convocatòria més absurda. No crec en res d'això, sols amb la coca de pebrots i tomaqueta que fa ma mare, malauradament cada vegada la fa menys, però fins a dia de hui a la nit del Ros no n'ha faltat mai, i quasi mitja en duc per al sopar d'aquesta nit. És 23 de juny a boqueta nit. Tot açò rumiava el pobre Miquelo quan es dirigia pels carrers de volta a l'encontre del Ramon, el seu amic, els quals havien quedat a sopar al ras junt amb altres amics de la colla i, després, aprofitar per allargar la nit amb la lectura d'un seguit de contes que parlaren de la màgia santjoanera. Que no m'amoïne de res, em diu el Ramon, sols has de dur un tros de coca d'eixa que fa ta mare. Que no agafe el cotxe, que vol agafar-lo Joan per pujar al Bellveret i així, amb la vista posada a l'horitzó, esperar la màgia d'aquesta nit. Com una gàbia de gats!!!

Aquesta nit haguera preferit quedar amb la Sílvia ... però, justament, tenia torn de nit i he hagut d'acceptar. Els meus pares volien pujar a Bixquert i, com sempre, passar la nit del Ros. Miquelo, per Sant Joan bacoress..., sempre estava dient-me mon pare, verdes o madures...segures, li contestava jo.

Quan vaig aplegar al lloc, allí estava esperant-me el Ramon amb el Joan. Bona nit. Joan, què tal? Ramon, com estàs? Els bessons Enric i Paco no han pogut vindre, perquè se'ls ha posat malalta la mare, serem nosaltres tres —m'informa el Ramon—. Doncs, si voleu que... Res, res, no em desbarates la festa.

Fet i fet, pugem tots tres al cotxe del Joan i ens enfilem cap al Bellveret. Assseguts al terra i amb la ciutat als peus, traguérem coques, formatge, un poc de salmorra i un bon porró de vi. El Joan acompanyava massa sovint la coca amb

el porró i, en menys que canta un gall, ja comença a fer-ho ell.

No em sigues bleada, Joan, que amb eixos crits, en una estona tenim ací a l'autoritat municipal. No ho notes, Miquelo —comença a dir-me—, no notes la màgia d'aquesta nit? Les fades que ens acompanyen? Hem de purificar-nos, no ho veus... Que estàs com un sac de gats, és l'única cosa que veig, i deixa d'engolir vi que no seran les fades sinó nosaltres qui et peguem un bon escabussó. Deixa'l, Miquel, no veus que està comunicant-se amb la natura —replica irònicament Ramon—. Sí, això serà, més que comunicant-se, sembla que se l'haja fumada sencereta...

Ahí, ahí està!!! —crida el Joan mentre assenyala una falaguera que hi havia a prop—. Mireu-la, no vegeu la flor, serem afortunats de per vida. —De seguida agafa una rama de falaguera, l'oferís al cel litúrgicament, i de sobte s'enfila camí avall—. On vas, Joan!!!! —diu preocupat el Ramon—. Deixa'l, que amb el vi que s'ha begut millor és que baixe a peu a vore si li passa la cremor. Amb cara seriosa, el Ramon em diu: «Segur que no creus ni tan sols un bri que aquesta nit és una mica màgica?». Mira, Ramon, no és que crega o deixe de creure i, si vols que et diga la veritat, és una nit que m'agrada, però sempre que la despullem de coses fantàstiques. Passem de la nit més curta al dia més llarg. Rebem el solstici d'estiu, i fa una temperatura a la nit que ens convida a ajuntar-nos al ras i gaudir d'una menjada entre amics, a la fresca, per conversar de la vida i del què vindrà, d'allò que has viscut i del què no viuràs, deixant-nos de flors de falaguera i de totes eixes cabòries per a nens. Refotre, Miquel!, pega una tragallada de vi que quan et poses solipsista no hi ha qui et soporte. I què vols, Ramon, que busque també la flor de la falaguera i em convertisca en Errol Flynn?? Va, deixem-nos de joguines que per Sant Joan bacoress.

Menys mal que el bleada del Joan es deixà les claus al cotxe i poguérem engegar-lo. A un encreuament em trobe els meus pares que baixaven de Bixquert: «Mare!, pare! Una cosa, pare, sap que per Sant Joan bacoress...?» «Sí, fill, verdes o madures segures», frase que sempre em fa somriure. Deixe el Ramon i passe pel Centre de Salut a vore si arribe a temps d'arreglar la Sílvia, li conte què ha ocorregut, un bes d'amagotitis darrere de la cortina sanitària, eixim, la deixe a casa... i me'n vaig amb la canterella, per Sant Joan bacoress...verdes o madures...

—Segures!! Sempre en aquesta nit me'n recorde del nostre fill Miquel, no creia en cabòries de Sant Joan i, justament, en una com aquesta, tu estaves malalta, li deixe el cotxe per anar-se'n amb els amics a celebrar-ho. A quina mala hora!!!

—Manel, no et facis mala sang, ningú sabia que estavellaria el cotxe.

—Ja ho sé, Pepita, però no puc evitar cada nit del Ros passar per eixe tros maleït de vial per escoltar nítidament la seua veu: «Pare!! Per sant Joan bacoress...» Verdes o madures... segures!!, responc a l'aire mentre una llàgrima regalima per la galta.

—Però hi ha esperança, Manel. No trobarem cap cos al cotxe.

—I què em vols dir, que està fent pel·lícules a Hollywood?

—No, sols que igual...al no haver-hi cap cos. —No et facis il·lusions, Pepa.

—Manel; Manel!, no hi havia cap cos!! Sols rames de falaguera, una bata d'infermera i uns fulls mecanografiats.

—Sí, clar, clar —assentia Manel, mentre a Pepa l'amarraven els sanitaris.

—Manel, sols uns fulls mecanografiats!! —seguia cridant.

—Sí, Pepa, sí! Uns fulls mecanografiats, ací els tinc!! —Desafiant, Manel mostra els fulls a la dona que s'allunyava i, feblement, s'aconsegueix distingir unes lletres que el pas del temps encara no havia esborrat: *Per Sant Joan bacoress, un relat de...*

La Nit del Ros

Francesc J. Vila

△ Algunes comissions falleres de Xàtiva organitzen sopars amb revetlla per celebrar la Nit del Ros. Les comissions de la plaça de l'Espanyoleto (a la imatge), Cid-Trinitat i Selgas-Tovar han celebrat enguany la Nit del Ros. Arxiu Falla Espanyoleto.

Sant Joan ocupa un lloc destacat en el calendari festiu, no sols valencià, però no ens fixarem en aquesta data, sinó en la seua vigília. *Qui no fa la vespra no fa la festa*. Ens centrarem en la Primera Nit del Ros, com es coneix a la Costera la Nit de Sant Joan, la que tothom acostuma a celebrar al ras i en vetlla. La Primera, perquè cinc dies després vindrà la Segona, la de Sant Pere (Sant Pau, pobre, sempre oblidat), amb pareguts costums, encara que amb una ascendència màgica molt menor; no obstant això, totes dues, per la seua proximitat, considerades com a solsticials.

Es té notícia de la celebració de la Nit del Ros a tot arreu de la comarca de la Costera (no sé si també per terres de Castella, per no esmentar alguna comarca lleonesa), ja que coneguem una llegenda que passa a Moixent i la coneix la gent de la Font, amics de Llanera relacionen eixa nit amb una visita als melonars veïns...; emperò, ens centrarem a la celebració a Xàtiva i tractarem de buscar-li un perquè d'allò que tothom coneix.

Veus d'ací i d'allà; algunes d'aquelles que, amb rotunditat, afirmen que ha estat així tota la vida, articles de distintes procedències, consultes als nostres costumaris, visites a la Biblioteca i al bibliotecari... ens ajudaran a explicar quin és el significat d'un seguit de costums que tots seguim i que responen a uns ritus dels quals ja hem perdut tot coneixement; no obstant això, es tracta d'una tradició ben coneguda que, fins i tot, ha bastit creacions literàries de tot tipus, com veurem en aquest mateix llibre o altres referències literàries. Sense espigolar massa, podem trobar referències a la narrativa popular de tradició oral de la comarca –un conte fantàstic, com no podia ésser d'altra manera, on tres jòvens ben plantats s'endinsaren en un barranc que hi ha a la serra, cap al nord de Moixent¹– o, amb un protagonisme total, en el relat dels bessons Barilla a *Hòmens i falagueres* de Toni Cucarella.

En temps encara no molt llunyans, es feien sopars al carrer o, fins i tot, ens parlen de l'obertura de la piscina de Bixquert, on els veïns compartien la típica

coca de *tomato i pimentó*. Hui és més corrent que els amics se'n vagen a celebrar-ho a Bixquert o qualsevol zona residencial dels xativins si no és que se'n van a les platges més pròximes i no en volen saber res de Ros, falagueres ni romanços. Davant d'aquestes actituds també hi ha algunes comissions falleres, associacions de veïns o altre tipus de col·lectius que estan recuperant el tradicional sopar al ras, al ros, a la rosada en definitiva, als carrers de la ciutat, si no eixa nit, sí que el divendres més a prop. Res nou, perquè el tòpic diu que els valencians som gent festera, efusiva i que ens agrada d'allò més el carrer. Característiques totes elles comuns a tota la Mediterrània però que, certament, s'aguditzen entre nosaltres. Però, per què és tan especial aquesta nit, la més intensa de costums i de creences, totes relacionades amb el sentit de meravella que volta la figura de Sant Joan?

Si Sant Josep s'avança a la primavera, Sant Joan saluda l'estiu, amb retard això sí, ja que el solstici estival, el dia més llarg de l'any, és el 21 de juny però, a la

1.- Fa referència a El barranc de la falguera, de Manuel Asensi, encara que la llegenda li la va contar Àngels Cirujeda, de la Font de la Figuera, i que va apareix a Conte contat. Rondalles populars de la Costera. Xàtiva, Associació d'Amics de la Costera, 1999.

majoria dels pobles de les civilitzacions antigues, era costum commemorar-lo eixa nit, la vespra de Sant Joan. És el moment de l'any en què el Sol es troba al punt més alt i que és visible per més espai de temps; per tant, és el moment de màxima claror de sol, en fi, el dia més llarg de l'any i la nit més curta. Això sí, nosaltres celebrem la festa del solstici cristianitzada i conserven unes creences i preocupacions que recorden temps d'antuvi.

Segons la veu popular, Sant Joan va nàixer a les dotze de la nit, a la mateixa hora que va nàixer Jesús, i just mig any abans que Ell. D'ací que siga, en primer lloc, aquesta hora, com veurem més endavant, la que concentra tot el sentit meravellós, mític i fetiller d'aquesta nit i, a més, com ens diu el mestre Joan Amades, aquesta celebració té certa paritat amb la de Nadal: els dos solsticis, el d'estiu i el d'hivern per Nadal, coincideixen amb el naixement de Jesús i el del seu cosí Joan el Precursor. Les dues festes tenen, per tant, una paritat essencial que el mateix poble assenyala amb diferents creences però que no és el moment adient per analitzar-les.

També les festes i els costums de la nit de Sant Joan recorden molt les pàl·lies romanes, o sia, les festes en honor de Pal·las, la deessa dels prats i dels ramats que havia estat la divinitat del foc. Durant aquestes festes es creia que les aigües i les herbes tenien virtut, i s'encenien fogueres, que, segons ens menciona Ovidi als seus *Fasti (Els Festivals)*, la gent saltava, a fi d'obtenir salut i felicitat.

En fi, des dels temps més antics de la humanitat, els nostres cicles vitals han estat marcats pel calendari de les festes, el qual ha estat regit per les estacions de l'any i que el cristianisme ha identificat amb sants o commemoracions cristianes. I dins del cicle de les festes de l'estiu, no hi ha altra com la Nit de Sant Joan, que s'ajusta a uns ritus lustrals i de purificació, els elements fonamentals dels quals són el foc i l'aigua, a més d'uns altres de caràcter més social, com les menjades en grup. És a dir,

unes pràctiques solsticials que comencen a celebrar-se la vigília i que conferrissen a aquesta nit un caràcter màgic. I en aquests elements, presents en la nostra Nit del Ros ens centrarem: Foc, aigua, màgia i menjades en grup.

La major part dels nostres pobles conserven encara la tradició de fer fogueres la màgica nit de sant Joan, i així passava també en la nostra Nit del Ros. Toni Cucarella, com ens recorda en diferents llocs, ens diu que «aquesta nit antany féiem fogueres i les botàvem amb una canya els més agosarats». Si després de botar-la no els esguitava una gota d'aigua, tindrien un any de fortuna. Es tractaria de fogueres individuals o familiars (les grans fogueres col·lectives o de veïnat pareix que són d'adopció moderna i més associades, almenys a la nostra ciutat, a la festa de Sant Antoni). Sembla que abans, dins del nucli urbà de la ciutat, no s'encenien fogueres per por que provocassen incendis. L'any 1750 ja les autoritats de Xàtiva van prohibir que es feren focs dins de les muralles, per tal d'evitar el perill d'incendis².

Hi ha diverses opinions quant al sentit i origen dels focs d'aquesta nit. Per alguns, les fogueres sembla que volien

augmentar l'ardor del sol, precisament en el moment en què inicia la seua davallada en el zenit. Altres aporten diferents testimonis que pretenen demostrar que l'origen està al ritu pagà dels adoradors de Baal: en Northumberland existeix el costum d'encendre focs de Baal en la vespra de Sant Joan, una relíquia de l'antiga adoració a Baal³. A una referència extreta de *The Gentleman's Magazine* (febrer 1795), el reverend Donald M'Queen, de Kilmuir, a l'illa de Skye, afirma: «Els irlandesos han estat sempre adoradors del foc i de Baal, i ho són fins ara. Açò és gràcies als catòlics romans, que hàbilment s'apegaren a les supersticions dels nadius, per a guanyar i mantenir una institució, emplantant ritus cristins en els pagans». I així podríem continuar fent una llarga llista de llocs on se celebren festivals en honor del Sol i el foc, al voltant del 21 de juny, i a què ho atribueixen. Però, el que queda clar és que les cerimònies de foc no són propietat d'un poble, pertanyen a tots i, en avançar la civilització, aquests costums tendeixen a difuminar-se, però no hi ha cap dubte que algunes festes de foc que subsisteixen són relíquies d'una adoració molt vella i supersticiosa, a la qual s'entregaven els nostres avantpassats quan el Sol i la Lluna no ▷▷

2.- «...encargando al Repeso la más especial vigilancia, para que no permita, que se juegue con el fuego por las calles, ni que se hagan hogueras, junto a pajares, barracas, leña, ni otra materia combustible; pues el menor descuido en este assumpto, suele ser principio de estos incendios, y desgracias. Part II, título XXXV, ord. XXI. «Incendios, y sus providencias» dins d'Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Phelipe, 1750.

3.- SHARPER KNOWLSON, T (1997): Superstición y costumbres Populares. Madrid, M.E. Editores, col. Biblioteca Popular, pàg. 39-47.

△ FALGUERA

eren assumptes de la ciència sinó dels déus. Com ja hem comentat, la cristianidat va estar la responsable de la major part de l'abolició d'aquestes pràctiques, per tal com eren una resta del paganism. El Concili de Constantinoble de l'any 680, per exemple, les va combatre enèrgicament i les va condemnar⁴. L'ús, però, estava tan arrelat que no fou possible extingir-lo; els clergues cristians van acceptar-lo i li van canviar el caràcter i

en pau. I així el cristianisme mantingué incòlumes no poques pràctiques paganes quan la seua subsistència no semblava danyosa a la fe; en suprimia, naturalment, allò que resultava heterodox o bé ho encarrilava per altres viaranys. Altres ens parlen que si a les fogueres es pot reconèixer un caràcter profilàctic i foren enceses en ocasió d'una de les terribles epidèmies que tan freqüentment i intensament havien delmat la humanitat en

INVESTIGACIÓ

temps passats i que, com a mida preventiva, han seguit purificant l'aire d'éssers malèfics, precisament en aquest moment tan calorós. *Ausar* els mosquits també pot ésser una justificació, amb caràcter repel·lent, per tant.

Són molts qui parlen de les fogueres de Sant Joan posseïdes de gràcies i de dons, generalment de caràcter remeier, purificador i fertilitzador, per la qual cosa donen lloc a diverses creences i pràctiques relacionades amb la salut de l'home i del bestiar i amb la prosperitat dels conreus, d'acord amb el món agrari on està arrelat. Qui salta el foc d'aquesta nit té la salut assegurada per tot l'any, tant més com més fogueres salta. Als refranys en podem trobar referència:

*Foc de Sant Pere,
foc de Sant Joan,
gardeu-nos de ronya
per tot aquest any.*

Com una extensió de la foguera, des de temps enllà, és costum tirar coets i altres focs d'artifici que omplien i omplien la nit d'un soroll festiu. Així també es podria considerar la construcció de fanalets. Típic d'aquesta Nit del Ros eren els *farolets*. Què has dit?! Un cor de veus, gens celestials, ràpidament saltà tan prompte es comentà aquest fet:

Sereno,
las doce
y media,
tres cuartos «pa» la una.
El sereno tiene un perro,
que se llama Capitán,
que a las doce se ha comido
todo el pan.
Sereno,
las doce
y media,
tres cuartos «pa» la una.

Ximo, Carmina i Paloma, amb els seus *matisos* de veus. Diferents generacions i la mateixa cantarella. Però, al que anàvem, l'elaboració d'aquest fanalet era ben senzilla. Es buida un meló de tot l'any xicotet, un d'aquells del *destrio*, al qual se li practica per la part exterior de la corfa uns dibuixos (solen ser una

4.- En el Sext Concili de Constantinoble, 680 d. C., al seu precepte 65 (citat per Prynne en *Histriomastix*), mana la següent prohibició: «Ordenem que cessen des d'ara les fogueres que són enceses per certes persones en les Llunes Noves davant de les seues tendes i cases, sobre els quals també es bota ridículament i ximplement, per una cert antic costum. Qui des d'ara faja una cosa així: si és un clergue, serà deposit; si és lego, serà excomulgat, perquè en el Quart Llibre dels Reis està escrit així».

escala, una casa, el sol, la lluna i, a voltes, una carassa) i a l'interior se li col·loca un ciri. El meló es passejava pels carrers i els camins al ritme d'una cançó que, segons Josep Sanchis i Lourdes Boluda⁵, començava així:

De pepita melonera,
de meló un farol,
per a cantar el rossinyol.
Cotxe, cotxero,
ja ve l'agüelo
li cau la moquita,
dins del caldero.
El farol s'apaga.
Anem-se'n a dormir,
en la camisa curta
i en el cul arropit.

Després del foc és el torn de l'aigua. Aquesta no és un element secundari a la festa del solstici, hi desenvolupa un paper cabdal. L'aigua apareix estretament vinculada als ritus purificadors que acompanyen la nit de Sant Joan, quan es carrega de virtuts inaudites en una nit, com ja hem comentat més vegades, màgica. En aquesta nit, especialment en el moment del trànsit d'un dia a l'altre, hom creu que les aigües estan posseïdes de virtuts especials, exclusives d'aquesta nit. Al voltant d'aquesta creença es produeixen alguns costums que poden recordar usos lustrals dels temps en què tota la nit de Sant Joan es movia dins d'un pla litúrgic i ritual. És creença estesa que si, al punt de sonar la primera campana de mitjanit, hom posa els peus dins de l'aigua –entre les supersticions arrelades en eixa nit màgica hi ha la de banyar-se els peus amb les primeres set ones del dia 24–, sia de mar, sia d'estany o d'algun corrent, té assegurada la salut per tot l'any (*Bany de Sant Joan/ salut tot l'any*, ens diu el refrany). La pràctica no és eficaç en banyera i, per extensió, en piscina. Així que, ai d'aquells que van depositar tot el seu bon futur a la piscina de Bixquert o a les de les *vil·les* d'aleshores, perquè alguns dels nostres conciutadans ens parlen que a la Nit del Ros era el primer bany de la temporada (*Per Sant Joan/ el primer bany*) en la piscina, que serviria per a llevar-se la xafogor però que s'obliden d'aconseguir eixos beneficis màgics.

I, com una extensió de la gràcia atribuïda a l'aigua, també s'aplica en la rosada de la matinada, que aquesta sí que ens pilla de més a prop. Ros ens remet a rosada. Parlem de la Nit del Ros perquè al sopar al ras arrepleguem tota la rosada de la nit i, si tenim en compte el grau d'humitat que ens caracteritza... La creença en la virtut de la rosada de Sant Joan és la que encara perdura en les nostres terres. Els antics, que no els vells aquells de tota la vida, creien que els objectes sotmesos a l'acció de la rosada d'aquesta nit esdevenien més forts i més durables i que guareix molts mals (mal de peus, malalties de la pell, berrugues...), enfortiment de la vista, un cabell sedós o el seu creixement...

I aquest és un altre element definidor d'aquesta nit: la màgia, la qual pot produir fets prodigiosos. La nit de Sant Joan és, una vegada més, la nit màgica per excel·lència. És ben sabut que arreu del nostre territori aquesta nit poden passar les coses més meravelloses. Entre les múltiples gràcies pròpies d'aquesta nit, com assenyala Amades, figura en lloc preminent la del do del Sant Precursor per a predir als enamorats i als fadrins casadors, i més encara a les fadrines, les gràcies i condicions dels qui hauran de trobar per a ésser la seua parella, els quals es lliuren a diverses pràctiques i sortilegis. Toni Cucarella ens conta alguns d'aquests costums, de tants com n'hi ha d'haver, que ens parlen d'amor i enamorats. És en aquesta nit quan els enamorats lliguen el seu amor reboquant-se en un camp d'alfals. És també la nit en què es pot conèixer la fortuna del marit tirant sota el llit tres faves: una de sencera, una de pelada i una amb la meitat de la corfa. Si la mà trau a les palpes la fava sencera, el marit tindrà fortuna i havers; si trau la que té mitja corfa, no hi haurà riquesa però tampoc estretors; però, ai, si ix la fava pelada... Si aquesta nit hom vol conèixer si té l'amor de la parella, caldrà que pose en un plat fondo dos dits d'aigua; després agafarà dues agulles de cap i les dipositarà en el plat en paral·lel havent donat a cadascuna una personalitat. Si les agulles s'ajunten és que hi ha amor en la parella; si una de les dues no es mou,

no hi ha amor correspost; si les agulles no es mouen, no hi ha amor en aqueixa relació. Si alguna dona soltera vol conèixer l'ofici del seu futur marit, ha de fondre una mica de plom i abocar-lo en un poal d'aigua; el plom, en gelar-se de sobte, prendrà la forma de l'eina de l'ofici del marit encara inconegut: una trompeta, músic; un llegó, llaurador; un pinzell, pintor... Altres⁶ ens parlen d'altres «mecanismes» per conèixer la seua futura parella: un got d'aigua baix del llit amb uns paperets, unes carxofes amb un ritual més complicat... i moltíssimes més.

Així també és nit de guarir trencadures sota la màgica figuera, també nit de buscar herbes... Són un bon nombre les herbes a les quals eren atribuïdes gràcies i virtuts de caràcter màgic; algunes d'elles encara conserven eixe crèdit entre la societat actual. Es creu que la virtut de les herbes està en relació amb la força i la durada de la claror del sol que els dona gràcia i vida. Aquesta virtut ha anat augmentant a mesura que el dia anava creixent fins que minva amb la claror i la força del sol. Per tant, és el moment de l'any en què tota planta té més virtuts. Així mateix és aquesta nit de meravella, l'única de l'any en què donen resultat determinades pràctiques encaminades a l'obtenció de riqueses i a la descoberta i troballa de trossos. Amb aquestes dues coses ja tenim un dels altres elements caracteritzadors de la nostra Nit del Ros: la troballa de la flor de la falaguera.

Entre els mites més antics destaca el de la falaguera (o falguera), planta fanerògama que es reproduïx per espores, diuen que posseeix la màgia de florir i granar, tot alhora, just durant el breu espai de temps que sonen les campanades de mitjanit, fenomen antinatural, per tant màgic i prodigiós, atés que és una planta que es reproduïx únicament per espores. Per la qual cosa és impossible recollir la seua llavor.

Com a mostra de ponderació d'excepció i de meravella, són diverses les contarelles que sobre aquest fet podem trobar arreu de tot el nostre territori, que es ▷▷

5.- SANCHIS MARTÍNEZ, J. I MA. L. BOLUDA PERUCHO (1999): Fiestas y tradiciones de Xàtiva. Xàtiva, Ajuntament, col. Premis literaris Ciutat de Xàtiva, pp.129-133

6.- CAPÓ, BERNAT (1994): Costumari valencià-2. Coses de poble. Picanya, Edicions del Bullent, pàg.155-156. RICART, RAQUEL (2008): Costums i tradicions. Alzira, Fundació Bromera per al Foment de la lectura, col·lecció llegir en valencià per a conèixer-nos, núm. 10, pàg. 21-22.

△ Joan Pau Garcia. Fanalet

fan ressò de les virtuts de meravella atribuïdes a la falguera:

Una herbeta es cria al bosc,
la falguera anomenada,
que la nit de Sant Joan
s'espols, floreix i grana.

Una cançó mallorquina ens diu⁷:

La falguera n'és un arbre
que no té propietat,
en una nit i un dia
n'ha florit i n'ha granat.

No és l'únic cas d'una herba que floreix sols eixa nit. Hi ha una herba d'or que només llueix al punt de mitjanit, la forma de la qual és indefinida i infinitament variable; per tant, per la seua fisonomia,

ningú no la pot reconèixer i, si no hi ha ningú a la vora, aquesta nit brilla com el foc. També l'herba anomenada de Sant Joan, es creu que obre les flors al bell punt de la mitjanit. Però les meravelles de la flor de la falguera estan *almon*, esteses per totes bandes; per tant, no és exclusiu dels socarrats, com algú ha pogut pensar. Són diverses les llegendes on ens parla de la flor de la falguera, però de totes elles en podríem destacar «un cas extraordinari» que recull el folklorista Francesc Martínez, que presenta alguna variació sobre el que nosaltres coneguem⁸. Ens parla que en Chicoterros, una masia de la província de Conca, prop de les nostres terres, diu la gent que aquest herbatge té la propietat de florir, granar i espolsar-se en punt de dotze de la nit de

Sant Joan, i qui té el valor i la sort de collir-la abans que s'espolsi i la guarda, amb ella té tot allò que vol, però és difícilíssim aconseguir-ho, doncs al fil de la mitjanit els sorolls són al pinar on es troben tan forts i estranys com els que produeixen lladrucs de gossos, aücs de llops, udols de feres, sorolls de cadenes que arrossequen per terra, xiulits del vent i crits d'angúnia, tots els sons, en fi, que poden posar espant en un home per valent que siga i despreocupat que es trobe; per això, afegissen els que ho conten, eriçonant-se els cabells i afluixant la veu, no hi ha qui s'atrevisca a esperar a collir la flor de la falguera. Llevat d'un pastor, el que des d'hores anomenaren el *tio* Blanco... I per aquests encontres hi ha un *tio* Blanco, cosa que no vol dir res.

7.- «La flor de la falguera» dins Soler Carnicer, José (2015): *Historias, leyendas y tradiciones de la provincia de Valencia*. València, Diputació de València, pág. 25-27.

8.- Martínez i Martínez, Francesc (1927): *Arreplega de llegendes, tradicions i costums del Regne de València*. Folklore valencià. València, Societat valenciana de publicacions, col. Biblioteca Popular, núm. 4, pág. 137-147.

INVESTIGACIÓ

En aquesta nit, a Xàtiva, si algun mortal aconsegueix assistir a la consumació d'aquest prodigi, la florida de la flor, tota una host d'espectres, mutoronis, dimonis, llueños, monstres deformes i ànimes en pena, tots els quals se li apareixeran, miraran i ballaran frenèticament al seu voltant amb el propòsit de fer-lo embogir d'espant. Tanmateix, si, en finalitzar la dansa dels esperits, eixe mortal no ha perdut la raó, qualsevol cosa que desitge li serà concedida.

Finalment, com ja hem comentat, aquesta festa no deixa de tenir un caràcter social i ací entra la taula, les menjades en grup. I a Xàtiva no hi ha cap celebració que no se li associe un menjar (o més) i ací no podia ser menys.

Aquesta nit és tradicional menjar coca, possiblement com una resta d'algun ritu solar. Antigament, ens comenta Joan Amades, les coques eren obligadament circulars i amb un forat al mig, i devien tractar de recordar el disc solar. Es tenia per cosa obligada menjar-se la coca, normalment dolça, al ras, al camp o al carrer, és a dir, a ple aire. Hom creia que menjar-se la coca sota teulat portava desventura. Era costum de remullar-la amb vi dolç i, les persones de paladar fort, amb aiguardent. Amb tot un ritual, ja que la coca té sentit sacramental, com el tenen els altres pastissos tradicionals obrats amb farina i propis de diades fixes.

A casa nostra, fil per randa allò que hem vist que caracteritza la resta del territori, amb les nostres particularitats, com no podria ser d'altra forma, amb eixe hàlit de celebració màgica i ritual. Cucarella ens conta que, de xiquet, en el sopar popular al ras, ens feia comboi rodar la geladora que havia de fer el llimó granissat, que la tradició diu que hem de mullar amb coca en llanda (o coca de mida). De salat, una altra coda: de *pepintó* i tomaca. I no entrarem amb receptes, mides o si la tonyina ha de ser de sorra o no, que ens portaria a un debat, no sé si més interessant però, si va acompanyat de la pràctica, molt més gustós.

Bona nit, cresol, que la llum s'apaga i açò s'acaba. Les tradicions ens conformen i ens identifiquen, ens fan poble, com ens diu Raquel Ricart, i algunes es conservaran, unes altres es transformaran, i la resta s'extingiran. Però també se'n crearan de noves. Noves tradicions que, amb el pas del temps, també es convertiran en antics costums i que potser algú explicarà algun dia que a Xàtiva els muixarangers feien pilars

△ COCA DE PIMENTÓ I TOMATO.

de quatre o Felipets a tort i a dret quan entrava la Mare de Déu de la Seu la nit del 4 d'agost, dia de la seua ronda. Però els costums que encara mantenim i són tan nostres, com diuen ara, els hem de *posar en valor* –com ja ha fet, per exemple, a l'àmbit literari, una vegada més, Toni Cucarella–, perquè, encara que manté una sèrie de trets comuns a la Nit de Sant Joan, la nostra Nit del Ros presenta unes peculiaritats que la fan molt nostra, amb una forta identitat que mereixeria tenir un poc més de consideració als nostres costumaris, a aquells que van més enllà de l'àmbit local, ja que els pobles que sofreixen processos més o menys acusats d'alienació, qui no ha parat esment quan ha llegit allò dels fanalets de meló amb les carabasses de *Halloween* no ja la nit de Tots sants, necessiten de tant en tant un retrobament amb si mateixos per tal de recordar aquells detalls que conformen la nostra vida quotidiana tradicional i difondre eixes particularitats que ens singularitzen en un món tan globalitzat. ▽

BIBLIOGRAFIA

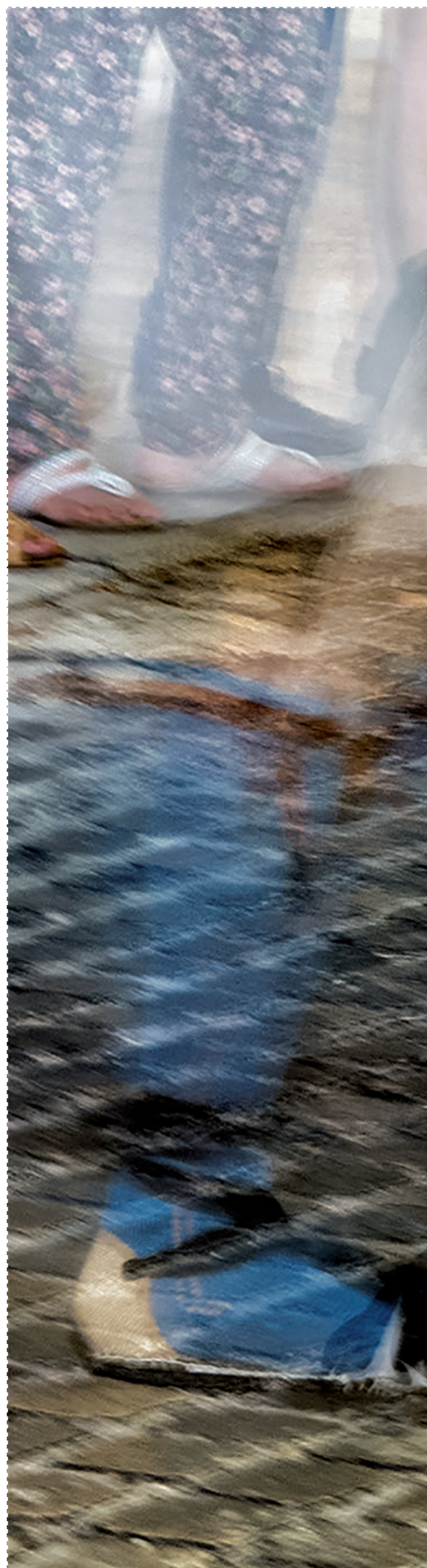
- **AMADES, Joan (1984³):** *Costumari català. El curs de l'any*. Volum IV. Estiu. Barcelona, Salvat Editores,
- **ARIÑO, A. I V. L. SALAVERT (dir) (2001):** *Calendari de festes de la Comunitat Valenciana. Estiu*. València, Fundació Bancaja.
- **CAPÓ, Bernat (1994):** *Costumari valencià-2. Coses de poble*. Picanya Edicions del Bullent.
- **CUCARELLA, Toni (1997):** *Passejant per la Costera*. Xàtiva, Associació d'Amics de la Costera, Col·lecció «Conèixer la Costera», núm. 1.
- **DD.AA. (1988):** El curs de l'any. Tradicions i costums de la ciutat de Xàtiva. Xàtiva, Ajuntament, col. Quaderns de Xàtiva, núm. 1
- **MACEDA, Víctor (2008):** *Les nostres festes*. Alzira, Fundació Bromera per al Foment de la lectura, col·lecció llegir en valencià per a conèixer-nos, núm. 1.
- **MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, Francesc (1927):** *Folklore valencià. Arreplega de llegendes, tradicions i costums del Regne de València*. València, Societat valenciana de publicacions, col. Biblioteca Popular, núm. 4.
- **Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Phelipe**. Xàtiva, 1750.
- **RICART, Raquel (2008):** *Costums i tradicions*. Alzira, Fundació Bromera per al Foment de la lectura, col·lecció llegir en valencià per a conèixer-nos, núm. 10.
- **SANCHIS MARTÍNEZ, J. i Ma. L. BOLUDA PERUCHO (1999):** *Fiestas y tradiciones de Xàtiva*. Xàtiva, Ajuntament, col. Premis literaris Ciutat de Xàtiva.
- **SHARPER KNOWLSON, T (1997):** *Superstición y costumbres Populares*. Madrid, M.E. Editores, col. Biblioteca Popular.
- **SOLER CARNICER, José (2015):** *Historias, leyendas y tradiciones de la provincia de Valencia*. València, Diputació de València.
- **VIDAL, Xavi (1992):** «La Nit del Ros i la falaguera» dins *Falla Plaça Espanyoleto-92*. Xàtiva, Falla Plaça Espanyoleto.

Mare de Déu de la Seu i Sant Feliu, mantenim el foc viu!

Fèlix tenia clar que aquesta no era una bona època per celebrar la festa de Xàtiva: ni hi havia devoció a sant Joan, ni hi havia tradició. Neus, encara que no en va dir res, pensava el mateix, que tots anirien a Bixquert a sopar i ningú es quedaria a la ciutat. Així que van obrir de nou el calendari i van mirar quina era la següent festa: els dies dels patrons. I quin és el patró de la ciutat?, va dir Fèlix. Neus es va quedar mirant-lo amb perplexitat i li va contestar que al seu nom tenia la resposta: Fèlix o Feliu, aquest és el nostre patró i la seua festa és l'1 d'agost!

Com que la nostra patrona és la Mare de Déu de la Seu, i la seua commemoració és el 5 d'agost, els nostres protagonistes van considerar la possibilitat de celebrar durant cinc dies les festes patronals. Això van estar rumiant-ho fins que Fèlix va agafar embranzida i va deixar anar totes les idees que li venien pel cap: "El dia de Sant Feliu serà el primer de la festa; la vespra, les bandes de música podrien fer un festival, i els dies 2, 3 i 4 ja veurem, però de ben segur que menjar, beure i revetles a la nit no en faltaran. Ah, i un dia el dedicarem a sant Isidre, patró dels llauradors". Neus va respondre tallant-lo: "Xe, xe, xe, atura el carro, que sant Isidre és una imposició castellana, ací els llauradors volen els sants Abdó i Senén, que sempre han proporcionat més protecció i bonança". "Bé, d'acord, no cal que et poses així", va dir Fèlix. Amb aquests pensaments van reprendre la discussió una bona estona entre mistela, cacaus i tramussos i la nit va anar caient i tots dos es van adormir amb l'esperança de tenir una mica resolt el calendari de la Festa Major.

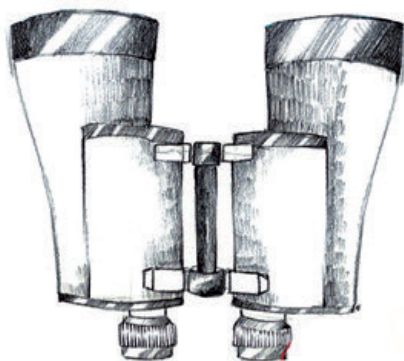
02

IL·LUSTRACIÓ

SANT FELIU ADOLESCENT

Cheles Martínez

Pastera Patronal

Sergi Bono

La joventut d'un ésser no es mesura pels anys que té, sinó per la curiositat que emmagatzema... Sergi té ara 10 anys. Una verdadera màquina de preguntes per saciar la seua curiositat i les seues ganes de dependre coses noves a la seua curta vida. Sergi viu a Gandia, mentre l'altre Sergi, son pare, tots els anys, mira de reüll el calendari quan s'apropa el mes d'Agost. La feina i els compromisos, han fet que al llarg dels anys, hagen anat minvant les seues ganes boges perquè arribara l'u i el cinc del mes vacacional per excel·lència. Però aquest any és diferent. Sergi, el menut, va arribar a casa fa un mes, amb una pregunta al cap: *Pare, avui al col·legi m'han contat que Sant Francesc de Borja és el patró de Gandia* (és el que té anar a un col·legi catòlic), *i ens han demanat, que per a després de vacances, hem de dur una redacció explicant com se celebra el dia del patró. M'ajudaràs?* Clar, tenint en compte, que Sant Francesc de Borja se celebra el 3 d'octubre, la cosa no anava a ser gens fàcil. Així que en aquell mateix moment, va pensar que era l'ocasió de tornar a il·lusionar-se perquè arribara l'1 d'Agost. Sergi, aquest any anirem a Xàtiva, i veurem amb els iaïos i la tia, com se celebra allí la festivitat del seu patró. Sant Feliu.

Doncs bé, avui és 1 d'agost de 2026 i aquest matí, hem anat a Xàtiva. Havien passat molts anys des de la última vegada que vaig visitar aquell paratge, i la veritat que l'he notat molt canviat. Sergi estava completament emocionat per veure i experimentar la celebració del patró del poble de son pare, i clar, jo no podia estar més pagat amb això. Hem deixat el cotxe a l'esplanada del Bellveret i a poc a poc, i amb cautela, hem remuntat la maleïda costera que puja a Sant Josep i que tantes i tantes vegades m'ha deixat sense alé en fer la Pujada del Castell. *Ha quedat bonic l'hotel que han construït sobre les restes del palau islàmic*, he pensat. *No ha quedat massa integrat, però bé. Algú li haurà donat lli-cència.* Sense haver-nos adonat, i amb el sobresalt de Sergi, un so de pólvora (ja sabem com som els valencians amb allò de la pólvora), ens ha anunciat l'imminent començament de la romeria de baixada del Sant. La recordava de quan era menut i seia al balcó de casa de ma tia, al barri de Sant Feliu, esperant veure arribar la comitiva que passejava el

△ *Perales Iborra Levante-EMV.*

Sant per rendir-li honors. S'han obert les portes de l'ermita i per sota l'arcada, hem pogut endevinar com algú amb una coixera pronunciada i un d'eixos purets asimètrics als llavis, donava ordres per a què la gent començara a eixir de l'església. Sergi m'ha mirat amb nerviosisme, sent sabedor que allò era el que jo havia viscut a la seua edat, i que ell, anava a veure-ho per primera vegada. Però pocs segons després, m'he adonat que allò no era el que esperàvem. De dins de l'ermita, no ha sortit cap fervorós penitent, ni cap fester de barri, ni tan sols, cap personalitat política. No. De dins de l'ermita, hem vist sortir tan sols, un home baixet, d'uns 80 anys, amb el pèl blanc com la neu i amb una inconfusible NikonD90 penjada al coll. Amb la parsimònia de qui és sabedor d'un treball ben fet, ha guardat la càmera dins d'una bossa, i amb un *Ens veiem a l'esmorzar*, s'ha acomiadat de l'home del puret, enfilant el camí cap on estàvem nosaltres. Sergi em mirava com qui no entén massa bé el que està passant, esperant alguna explicació, que en aquell moment, era incapaç de donar-li. Les portes s'han tornat a tancar, i de nou, s'ha fet el silenci. Amb la mateixa curiositat que Sergi m'havia transmés, hem esperat l'home de la càmera per buscar aquella explicació que aquells ulls m'estaven demanant segons abans. *Perdone, que no hi ha romeria?* Aquell home, m'ha mirat amb l'estima de qui ha patit molt de mon, i amb veu suau, ens ha respost. *No, ja fa un parell d'anys que no hi ha romeria. A ningú ja li interessa el fervor pel seu patró. A ningú. Definitivament, Xàtiva ha oblidat al seu patró. Però tranquil jove, que el que no han oblidat és que avui és festa local. I mire, mire... mire com celebren Sant Feliu ara ... Aquell home,*

senyalant el meu darrera, m'ha indicat en què s'havia convertit aquella festa. En girar-me, he pogut veure, com una gran fumera, sortia del pati posterior de l'ermita de Sant Josep.

He agafat de la mà a Sergi, i esquivant les eternes cadenes a l'entrada de l'ermita, hem caminat encuriós cap a la Porta de l'Aljama, on hem descobert tot un sèquit de torradores fetes amb pasteres d'obra, plenes de brases accentuades pels primers rajos del sol, que fumaven tota una ristra de llonganisses, botifarres i llom, que estratègicament col·locades, feien un quadre perfectament imperfecte. Sergi no ha entès res. I jo, per descomptat, tampoc.

De tornada cap a la Safor, Sergi no ha dit res. Sols tenia ulls per a la seua tableta, que tan modernament li han fet comprar al col·legi. Pel retrovisor, el veia puntejar amb els dits, component una mena de text digital que no aconseguia veure. Ja de nit, mentre Sergi dormia, he pogut llegir allò que havia estat maquinant al llarg dels 40 minuts de viatge ... *El patró de Xàtiva és Sant Feliu. Però ja ningú se'n recorda d'ell. Ja no li fan cas. La gent ho celebra menjant i bevent. M'agrada. L'entrepà de llonganisses i llom amb all-i-oli que ens hem menjat a Sant Josep, estava molt bo. El dia 5 és la patrona. Vull anar a esmorzar.*

Ara, ja al llit, pense que tal vegada, el dia no ha estat malament del tot. Hem fet exercici, hem vist a la família i hem esmorzat una bona torrà. *I qui se'n recorda de Sant Feliu? Segur que els fallers.*

Per cert ... i la pólvora? ... Bahh, deuen ser els juniors de La Mercè, que marxen de campament ... Bona nit.

Miracles, patrons i festes majors

Joaquim Corts

Durant segles, les festes més grosses que celebraven viles i ciutats de l'antiga Corona d'Aragó coincidien amb les diades dels seus patrons. Barcelona, posem per cas, en tenia tres: santa Eulàlia, santa Madrona i sant Sever. Segons la tradició, Eulàlia va nèixer a Sarrià pels volts de l'any 290 i morí a Barcelona cap al 303. Morí per no voler rebutjar la seua fe durant una de les persecucions de Dioclecià. (Aquest emperador romà fou el gran assortidor de màrtirs convertits en patrons de nombroses poblacions aragoneses, catalanes i valencianes.) Sembla, però, que la vida de la jove podria ser pura llegenda. Eulàlia de Barcelona seria còpia d'Eulàlia de Mèrida. L'any 878, un bisbe trobà les despulles de la barcelonina al lloc on ara s'alça Santa Maria del Mar. Al segle IX, ningú no trobà estranya la troballa de les "cendres", que foren traslladades a la catedral —dedicada, ves per on, a

Santa Eulàlia. Hom diu que, mentre vivia a casa seua, abans de patir martiri, la nena de tretze anys havia tingut cura de les oques del corral familiar. Per tal de recordar-ho, el claustre catedralici alberga tretze oques blanques —que simbolitzen l'edat de la xica i la seua puresa. Encara avui, nombroses dones de Barcelona s'anomenen Laia, derivació del nom de la màrtir. Tanmateix, la veritable patrona de la ciutat comtal ha acabat sent la Mare de Déu de la Mercè.

Aquesta advocació està lligada a la fundació de l'orde mercedari. Segons la tradició, la Mare de Déu s'aparegué a sant Pere Nolasc, sant Ramon de Penyafort i Jaume I per a manar-los la fundació d'un orde dedicat a la redempció de captius. A mitjan segle XIII, la patrona de l'orde ja tenia temple. El 1637, arran d'una plaga de llagostes, també fou nomenada patrona de Barcelona pel

consell de la ciutat. La festa en honor seu començà a celebrar-se l'últim terç del segle XIX, època de la renaixença. A primeries del XX, un govern municipal catalanista i conservador organitzà per primera vegada una festa per a mostrar la diversitat folklòrica de Catalunya amb múltiples expressions de la cultura popular, moltes de les quals havien desaparegut de la ciutat: gegants, balls de bastons i diables, castellers, sardanes... La Mercè esdevingué festa major. Se celebra pels volts del 24 de setembre, diada de l'advocació. Ofereix manifestacions culturals diverses per a totes les edats: matí de festa major, cavalcada, correfoc, torres castelleres, trabucaires, gegants i capgrossos, balls vinguts d'arreu de Catalunya...

Els enfrontaments constants entre els partidaris d'una festa religiosa i els d'una festa laica foren constants fins als

△ Antoni Marzal.

anys trenta. Amb el franquisme, la Mercè adoptà un caire d'exaltació nacional catòlica. Durant la Transició, l'Ajuntament decidí de transformar la festa en una celebració amb més protagonisme de la cultura popular i l'activitat lúdica. S'encomanà el disseny a un grup d'activistes culturals, que prengué com a model les festes tradicionals de les viles veïnes que en conservaven. Els barcelonins acceptaren amb entusiasme la nova proposta, que s'ha consolidat a poc a poc. El cartell se sol encarregar a un artista català. Els dels darrers anys han estat firmats per personatges molt coneguts: Antoni Clavé, Nazario, Antoni Miralda, Antoni Tàpies, Enric Satué, Perejaume, Jaume Plensa, Joan Fontcuberta... El pregó també ha estat escrit i llegit per gent famosa: Rafael Moneo, Yehudi Menuhin, Maruja Torres, Carlos Ruiz Zafón, Jaume Sisa, Ferran Adrià, Andreu Buenafuente... Amb aquests elements, les festes de la Mercè han aconseguit molta nomenada i un grau elevat de participació ciutadana.

Tarragona també dedica les festes majors a la seua patrona, santa Tecla, deixeble de sant Pau nascuda el segle I a Iconi (actual Konya, Turquia). Les notícies més antigues de la santa provenen d'un dels evangelis apòcrifs, les *Actes de Pau i Tecla*. Pel que es veu, Tecla (Taqla) era una jove noble que escoltà un sermó de Pau sobre la virginitat i se'n féu seguidora. Sa mare i el seu promès, en assabentar-se que la xica volia ser casta, volgueren escarmentar-la, però fou salvada miraculosament per una tempesta, quan era a punt de ser cremada. Marxà amb Pau a Pisídia, al sud d'Anatòlia, on un notable la desitjà i volgué prendre-la per la força. Com es defensà, la jove fou jutjada per haver atacat el noble. Fou condemnada a ser menjada per bèsties, però aquestes no li feren mal. Finalment, morí a Selèucia vers l'any 65. La suposada predicació de sant Pau introduí el culte de Tecla en Tarragona, de la qual esdevingué patrona. (És possible que la seua història es confongués amb la d'alguna santa local.) La veneració a Tecla hi és constatada des del segle XII. Té retaule a la catedral. La seua festa se celebra el 23 de setembre. Un rei d'Armènia donà a Jaume I el Just un braç de Tecla. La relíquia arribà a Barcelona en 1320 i fou duta a Tarragona en 1323. Xàtiva tingué un temple dedicat a la santa, del qual es conserva el campanar. Estava emplaçat al lloc on s'alça la façana posterior del Museu de Belles Arts. La parròquia de la Mercè es diu, en realitat, de Santa Tecla i la Mercè. A la Xàtiva medieval sovintejà el nom de Tecla. El dugué,

posem per cas, una germana del papa Alexandre VI, Tecla de Borja.

En 1811, durant l'assalt de les tropes napoleòniques a Tarragona, el braç de la santa desaparegué. El monestir de Sant Cugat donà l'altre braç a la catedral tarragonina, perquè el custodiés. A finals del XIX, durant la rehabilitació d'una casa al nucli històric, es trobà una arqueta amb ossos d'un braç humà. Uns "estudis" adients l'identificaren. Era la relíquia perduda. Des d'aleshores, la catedral tarragonina té els dos braços de la santa. Irònicament, es diu que Tecla és patrona d'internet i la informàtica. Quant a la festa major de Tarragona, el seu origen es remunta a 1321. Fou declarada festa tradicional d'interès nacional en 1996, i festa d'interès turístic nacional en 2002. Santa Tecla és, per tant, una de les tradicions populars més riques i vives de Catalunya. Les celebracions s'inicien la segona quinzena de setembre i culminen els dies 22, 23 i 24 de setembre, amb el Seguici Popular i l'actuació de les colles castelleres. El Seguici Popular consta de balls, danses, entremesos, bèsties, representacions al·legòriques, correfoc... La Part Alta de la ciutat és escenari de tota mena d'actes teatrals, musicals, folklòrics, infantils, gastronòmics, pirotècnics. En 2013, Santa Tecla fou declarada la millor festa major de Catalunya en el marc dels Premis ARC, atorgats per l'Associació Professional de Representants, Promotors i Mànagers de Catalunya.

València té per patró altre màrtir, Vicent d'Osca, també conegut com sant Vicent de Saragossa, mort a València vers 304. Fou torturat durant el regnat de Diocleciana —de nou l'emperador assortidor de patrons. Vicent sol ser representat amb roba de diaca, acompanyat d'un corb o sostenint una roda de molí, raó per la qual es conegut també com Sant Vicent de la Roda. Era diaca del bisbe Valeri de Saragossa. Els dos foren detinguts i traslladats a València. El diaca morí en data imprecisa —segons la tradició, el 22 de gener de 304. Es creu que patí diversos turments: la graella —potser una confusió amb el turment a sant Llorens, també oriünd d'Osca—, la creu en aspa, el poltre, el fuet i els ganxos de ferro. Finalment, fou tancat en una masmorra on morí. El cos fou llançat a un femer, però els corbs impediren que les bèsties el devoraren. Llavors, els botxins nugaren el cadàver a una roda de molí i el llançaren al Túria. Retornat el cos a la ribera, fou soterrat pels cristians al sud de la ciutat. En el lloc on suposadament havia estat martiritzat el sant, fora dels murs, es construí una basílica denominada Sant Vicent de la Roqueta, en

què es veneraven les seues despulles. El santuari, que es trobava junt a la Via Augusta —el traçat de la qual segueix l'actual carrer Sant Vicent—, mantingué el culte durant l'època islàmica. Quan desaparegué la comunitat mossàrab, les restes van ser traslladades a Portugal —al cap Sant Vicent.

En el segle XIII, Jaume I ordenà alçar al lloc del martiri un conjunt que continuà dient-se Sant Vicent de la Roqueta. Es conserva un braç del sant a la seu de València. Hi arribà en 1970, procedent de Bari. Està exposat en la capella de la Resurrecció, a la girola, darrere d'un magnífic pòrtic d'alabastre que encarregà Alexandre VI per a honrar la memòria de Calixt III. En el segle XII, un bisbe valencià havia volgut portar el braç a Terra Santa, però morí a Bari i allí quedà la relíquia fins a 1970. Vicent fou un dels màrtirs més venerats a l'Europa cristiana. La seua no és, però, la festa més gran de València. La grossa està dedicada a sant Josep, patró d'un gremi, el de fusters. Les falles són la festa valenciana per antonomàsia. Ni la fira de juliol, ni les diades de sant Vicent o la Mare de Déu dels Desemparats tenen la repercussió de la festa fallera. Xàtiva és un cas especial; des de 1865, hi rivalitzen dues festivitats, la tradicional fira d'agost i les falles. Només la primera té certa connexió amb els patrons locals. La ciutat té un patronatge molt variat. Venera sant Feliu de Girona, mort durant l'última persecució de Diocleciana. Feliu havia nascut a Scillium, prop de Cartago. Estudià a Cesarea de Mauritània, junt amb Sant Cugat. En aquesta ciutat es convertí al cristianisme i fou batejat. En 303, Feliu i Cugat decidiren abandonar Cesarea.

Arribaren a la Tarraconense. Mentre Cugat es dirigí cap al *Castrum Octavianum* (Sant Cugat del Vallès), Feliu marxà cap a Empúries, primer, i Girona, després, on s'establí. Predicà la fe cristiana i assolí fama. Les autoritats, alarmades, el dugueren davant el tribunal del pretor, que l'envià a presó. Feliu fou sentenciat. Patí diferents tortures: fou lligat a uns cavalls i arrossegat pels carrers de Girona. Però fou guarit miraculosament de les ferides. Tot seguit, el traslladaren a diferents viles. Quan era a Sant Feliu de Guixols, li lligaren una roda de molí al coll i el llençaren a la mar, però fou novament salvat per intervenció divina. Finalment, li estiraren la pell i la carn amb ganxos i el mataren. Fou soterrat a Girona. Sobre el *martyrium* s'alçà un santuari que esdevingué un dels centres de pelegrinatge més importants d'Hispania. Xàtiva li dedicà un temple, després de la >>>

△ David Calatayud.

conquesta de Jaume I, emplaçat al lloc en què s'havia alçat una basílica paleocristiana (el pòrtic conserva columnes romanes) i un temple mossàrab. (S'ignora si l'advocació és de procedència visigòtica o fou portada per repobladors gironins). Una confusió amb sant Felíu de Lió féu que es col·locaren, l'any 1643, dues imatges del sant al retaule major de la seua església. Bé que l'1 d'agost no és dia laborable, només la Col·legiata i el barri xatívi homònim celebren actes en honor del patró.

La ciutat també tingué dues patrones, Basilissa i Anastàsia. Els fragments de *Cronicó de Dextre*, publicats el 1594 per Román de la Higuera, deien, sense fonament històric, que eren naturals de Xàtiva. El *Cronicó* fou atribuït falsament a Nummi Emilià Dextre. El capítol xatívi cregué la invenció i formalitzà el culte a les santes, considerant-les patrones i distingint-les de les veritables santes romanes. La predicació de sant Pau, que hauria arribat fins a *Saetabis*, les havia convertit al cristianisme. Marxaren a Roma on llur llegenda es confongué amb la història de les autèntiques màrtirs. L'ermita de les Santes estava dedicada a aquestes dues xativines inventades. Com la llegenda les feia filles

de cosidors, el gremi de sastres també les nomenà patrones. Foren, però, oblidades i sols quedà una veritable patrona de Xàtiva, Santa Maria. En 1248, s'havia consagrat la mesquita major al culte cristià sota l'advocació de l'Assumpció de Santa Maria. A mitjan segle XVI, el cronista Vicià deia: *La capilla principal es so invocacion de la Assumpcion de Nuestra Señora la madre de Dios, de la qual en su dia se celebra muy solemne fiesta.* El 15 d'agost era, doncs, festa grossa a la ciutat. A més a més, des de data indeterminada, esdevingué primer dia de fira de bestiar. (Originàriament, la fira començava l'11 de novembre, diada de Sant Martí de Tours, en plena tardor.)

En 1600, Xàtiva patí una epidèmia de pesta. El 5 d'agost d'aquell any, hom traigué en processó la imatge mariana que presidia la Col·legiata, dita popularment Mare de Déu de la Seu. En passar per davant les clarisses, la imatge inclinà el lliri que sostenia en una mà. Aviat cessà la pesta, motiu pel qual l'advocació popular desplaçà l'oficial. Des del punt de vista iconogràfic, la Mare de Déu de la Seu no és una Assumpta. En altres temps sovintejaren a casa nostra els llits

de la Mare de Déu i unes imatges de la seua dormició —dites popularment "gitadetes"— vinculades al misteri de l'Assumpció. Se'n guardava una a l'Hospital Major de Pobres (que tenia per patrona la Mare de Déu de Xàtiva i acollia la seua confraria.) Però tornem al 5 d'agost. Aquest dia se celebra la festivitats de la Mare de Déu de les Neus. Se solapen, per tant, els records de dos miracles: una nevada en agost i el final d'una pesta. Moltes dones xativines dugueren, durant els temps en què la religió tenia molta influència social, els noms de Mari Seu (o Mari Seo) i Nyevetes (o Nieves). En realitat, els lligams entre la Mare de Déu de les Neus i l'Assumpta remeten al mateix lloc: la basílica romana de Santa Maria la Major.

Segons la tradició, a mitjan segle IV, un matrimoni de vells patricis romans, rics i sense fills, sol·licità a Santa Maria un senyal per a saber què havien de fer amb els seus béns. Maria se'ls aparegué —miracles com aquests ja no sovintegen— i els manà alçar un temple allà on vegegen un senyal. El 5 d'agost —que sol ser tòrrid a Roma— nevà sobre l'Esquilí. Començaren les obres de

Santa Maria la Major a l'indret del miracle. La devoció a Santa Maria de les Neus s'es-campà pertot arreu. Avui, el temple és una de les quatre basíliques majors romanes. És regida per un arxipreste que ostenta la

doble condició d'arquebisbe i cardenal (a hores d'ara, l'espanyol Santos Abril Castelló). En acabar el Cisma d'Occident, fou residència temporal dels papes (a la basílica n'estan sepultats alguns, com ara Climent VIII, Pau V i sant Pius V). Tots els anys, el pontífex hi presideix la festivitat de l'Assumpció, el 15 d'agost. La basílica està molt lligada a les Espanyes. Es diu —sense fonament històric— que el teginat renaixentista del segle XVI, dissenyat per Giuliano da Sangallo, fou daurat amb el primer or portat d'Amèrica, regalat pels Reis Catòlics al papa Alexandre VI. De fet, el teginat conserva escuts del papa Borja. A la cripta, celebrà la seua primera missa Ignasi de Loiola. Innocenci X acceptà una renda anual del rei Felip IV, destinada al capítol, en canvi d'honors i precés a favor de la monarquia espanyola. Des d'aleshores, els reis d'Espanya són canonges honoraris de la basílica. [Al seu pòrtic s'alça una escultura de Felip IV obra de Bernini.] Després del parèntesi de la II República, el Concordat amb la Santa Seu renovà el privilegi. En altres paraules: Joan Carles acceptà ser nomenat protocononge honorari del capítol de la basílica —no sé si l'honor recaurà ara sobre el seu fill Felip VI.

La Mare de Déu de les Neus, o de la Seu, es patrona "oficial" de Xàtiva des de 1923. Tots els anys es festeja la seua diada. El 4 d'agost per la nit se celebra la ronda a la patrona, una actuació en la plaça de la Seu oferta per una de les dues bandes locals i una dansa popular que finalitza davant l'altar major de la Col·legiata amb un cant d'albades. L'endemà es desplegen diversos actes: despertà, missa can-

tada, processó general amb participació de tot el capítol eclesial —en escriure aquest text, encara no sabem si hi haurà presència de la corporació municipal— i castell de focs artificials. Els estudiosos es pregunten si hi ha desconnexió entre celebracions patronals i festes majors. És evident que la pèrdua de pes del fenomen religiós ha canviat el caire de les festes majors, però aquest breu repàs per diverses ciutats del nostre àmbit cultural —i en podríem haver esmentat altres, com ara Ontinyent, Alcoi o Alacant— mostra que la desconnexió és més aparent que real. No hi ha, doncs, un model festiu urbà, desentès del fet religiós, i un rural, imbuït de la tradició clerical. Barcelona, amb la seua festa en honor a la Mercè, és exemple de síntesi entre recuperació etnològica i modernitat.

A Xàtiva, tampoc no és evident la desconnexió entre religió i festes majors; les diades patronals i la fira se succeeixen en un lapse de vint dies d'agost. Els nous governs sorgits de les últimes eleccions locals protagonitzen polèmiques derivades del caràcter híbrid de les nostres festes. Tan aviat com cal prendre decisions en aquesta matèria sorgeixen les contradiccions. Uns partits estan a favor de mantenir presència oficial als actes religiosos. Altres rebutgen aquesta presència pel caràcter laic de les institucions públiques, que han de representar ciutadans de totes les creences —o descreences. ¡Governar no és fàcil! Sort que la fira d'agost sembla estar lliure d'aquests esculls. ▶

△ David Calatayud.

El nom de la patrona de Xàtiva

Ramon Estellés Feliu

△ Antoni Marzal.

Des de València estant, quan Rafa Tortosa em va demanar la redacció d'un escrit que tractara alguns problemes lligats a la denominació de la Mare de Déu de la Seu, patrona de Xàtiva, em va colpir la sensació que una responsabilitat que excedia les meues capacitats se'm venia al damunt.

Posat a la faena i vists els eloqüents treballs publicats fins ara i l'entitat dels investigadors que havien tractat els problemes més punyents relacionats amb la venerada figura, així com el grau de vinculació personal d'aquests amb la ciutat de Xàtiva, vaig pensar que, si de cas, entre aquells pocs esforços útils que algú com jo podia oferir estava l'elaboració d'allò que habitualment denominem un 'estat de la qüestió'. No extranyarà, per tant, que la major part del text que tot seguit s'ofereix siguen

extractes dels treballs introduïts més amunt.

La consagració de la mesquita major a la Nostra Senyora de l'Assumpció, el 1244, i l'orige de la confusió amb l'advocació de la Mare de Déu de les Neus: la pesta que va cessar el 5 de març de 1600.

Un esquema senzill i aclaridor el trobem al número 1 de *Quaderns de Xàtiva*, el 1988, en un primerenc i magnífic treball de síntesi de Martínez, Corts, Navarro i Cerveró que analitzava el calendari festiu de la capital de la Costera:

«Conquerida Xàtiva per Jaume I, va manar consagrar la mesquita major a la Nostra Senyora de l'Assumpció¹, titular que és de la Col·legiata i que ho era de l'Hospital, per acord de l'esmentat rei.

La imatge de la Mare de Déu que es venerava en una capella de la Seu, va mostrar la seua protecció mitjançant miracles als seus devots. Concretament l'any 1600, un 5 d'agost, va fer que cessara la pesta que assolava la Ciutat tot inclinant les assutzenes que portava a la mà dreta, just en passar, en processó, per davant del convent de les clarisses.

Aquest esdeveniment va fer que fóra elegida com a patrona de la Ciutat i col·locada a l'altar major. Tanmateix, fins el 27 d'agost de 1835 l'Ajuntament no va demanar oficialment al Capítol Eclesiàstic que declarara canònicament patrona de Xàtiva la Mare de Déu de les Neus. El Capítol va accedir-hi, però va informar a l'Ajuntament del seu error, tot recordant-li que es tractava de la Mare de Déu de la Seu i no de les Neus, com vulgarment se l'anomanava.^{2»}

En l'altre extrem de la cronologia dels estudis publicats, trobem l'article de González Baldoví, editat per *Levante-EMV* el 1996, que a mi, sincerament, em sembla definitiu:

«A principios del verano de 1600 se declaró una peste en Xàtiva que produjo 1282 víctimas, según nota que tomamos de Viñes. En medio de tal estrago, la aterrada población decidió sacar en procesión de rogativas a la imagen de la Virgen de la Seo el 5 de agosto y hacer estación en el monasterio de Santa Clara, momento en el que comenzó a remitir el contagio, lo que fue por todos como milagro de la Virgen. A partir de ese año, cada 5 de agosto se hizo una procesión claustral, o sea, por el interior de la colegiata.

1.- 26 de març de 1244, data de la firma del tractat d'Almirra entre les corones d'Aragó i Castella.

2.- MARTÍNEZ REVEST, Antoni-CORTS, Ximo-NAVARRO, Lluís Antoni-CERVERÓ, Vicenta, "El curs de l'any. Tradicions i costums de la ciutat de Xàtiva", *Quaderns de Xàtiva*, núm. 1, p. 13 i 14, Xàtiva-1988.

△ Antoni Marzal.

En 1620, los jurados de Xàtiva solicitaron al cabildo eclesiástico que, en memoria y conmemoración de aquel hecho milagroso, *“que lo día de Nostra Senyora de les Neus, que és a 5 d'agost, es faça la processó ab fora l'esglesia, anant al monestir i esglesia de Santa Clara, aon en lo any de la peste que fonch dit dia 5 d'agost es feu, portant la imatge del cap de l'altar major”*. Y el cabildo aclesiástico accedió a la petición de los jurados, con la condición de que los gastos fueran a cuenta del ayuntamiento, o de lo contrario, *“no es farà la processó sinó per l'esglesia, dit dia, com fins hui s'ha fet”*.

[...] la patrona de la ciudad no es la Virgen de las Nieves como creen bastantes personas, y así se diría por la cantidad de mujeres que llevan tal nombre en Xàtiva. La confusión viene del hecho cir-

cunstancial que la imagen titular del altar mayor de la Seo saliera en procesión el 5 de agosto, día en que la iglesia católica celebra la festividad de la Virgen de las Nieves [...]

[...] el título de la patrona de la ciudad tampoco es el de Virgen de la Seo, a pesar de estar consagrado por el uso que de él han hecho muchas generaciones de setabenses. Y si la frase redactada por el Racional de cabildo colegial en el documento de 1620, *“la imatge que està en lo cap del altar major”*, es decir, la de la titular del altar y del templo, puede considerarse poco explícita, otro texto que tomamos de un acuerdo capitular de 1661 lo aclara meridianamente. Se refiere este último a la procesión que tuvo lugar en el mes de octubre del citado año con el fin de rogar por la salud del príncipe Felipe Próspero, para

lo cual determinaros que *“dimecres de vesprada se abaixàs la Verge de l'Assumpció, la qual està en lo altar major”*.

Y esto sí que concuerda con la costumbre de Jaime I de dedicar la iglesia mayor de las poblaciones conquistadas a Nuestra Señora de la Asunción [...]³» En qualsevol cas, sembla que la claredat dels arguments que exposa González Baldoví en favor de l'advocació de la Mare de Déu de l'Assumpció competia amb greus desavantatges amb la tendència popular, ja que, quan el 1923 es proclama canònicament la patrona de Xàtiva, el mateix decret remés per Roma, acordat amb la sol·licitud de l'Ajuntament i del Capítol, la referia com *“de la Seo”*:

«Los fieles católicos residentes en la Ciudad de Játiva [situada entre los >>

3.- GONZÁLEZ BALDOVÍ, Mariano, “La institución de la procesión de la Virgen de la Seo (II)”, Levante-EMV, 3 d'agost de 1996.

límites de la Archidiócesis Valentina) muy agradecidos por haber sido librados de la peste, desde el año 1600 invocan y veneran a la Bienaventurada Virgen bajo el título popular de la Seo, con tan fervorosa piedad, que de antiguo la eligieron como Patrona principal ante Dios, y ahora precediendo la iniciativa del abad y capítulo de la Colegiata, el Clero, Municipio, Autoridades y Presidentes de las cofradías, gremios y todo el pueblo, por voto unánime, acudieron con vehementes súplicas a Nuestro Santísimo Padre el Papa Pío XI, pidiendo la confirmación suprema de la elección hecha. Y Su Santidad, habiendo recibido afectuosamente dichas preces, recomendadas amplia y calurosamente por el Exmo. y Reverendísimo Sr. Arzobispo de Valencia, y presentadas por el infrascrito Cardenal prefecto de la Sagrada Congregación de Ritos, declaró y constituyó, con Su Autoridad suprema, a la Bienaventurada Virgen María, bajo el título de la Seo, Patrona principal de la Ciudad de Játiva, con todos los honores y privilegios que de derecho corresponden a los principales patronos de los pueblos. Sin que obste nada en contrario.^{4»}

El novenari que commemora, com a Nostra Senyora de l'Assumpció, el culte de la patrona de Xàtiva.

Per si hi haguera algun dubte encara respecte de la identificació de la patrona de Xàtiva, la Mare de Déu de la Seu, amb Nostra Senyora de l'Assumpció, només cal argüir una altra vegada l'article publicat el 1996 per González Baldoví, on deixa clara l'advocació mariana correcta en funció de la litúrgia que acompanya les seues celebracions anuals.

No obstant, pel seu valor documental, he considerat convenient introduir aquestes amb un extracte d'un altre treball ben significatiu, per l'any de la seua edició, el mateix 1923, i l'entitat de l'autor, Viñes y Masip, qui, entre altres coses, destaca la celebració de les successives commemoracions centenàries:

«La principal innovación en los cultos a nuestra Patrona consiste en la institución del solemne novenario que actualmente se celebra.

La primera vez que se habla de éste en las Actas Capitulares, es en 7 de Agosto de 1735, en que se ordena que en todos los días del mismo se descubra a la Virgen por la mañana en la Misa solemne, como se hace por la tarde, y que dicha Misa sea cantada por un canónigo. Parece que este debió ser el primer año en que se celebraron estos cultos, pues, a continuación del anterior acuerdo, se determina que para el año próximo se ajuste el Novenario [...] ¿Qué es esto sino una organización de dichos cultos?

[...] Aunque el Cabildo del año 1800 supuso que se celebraría en el 1700, no consta, sin embargo, en ninguna parte. Es probable que no se celebrara centenariamente lo que se conmemoraba anualmente, o se hiciera con el esplendor [*sic.*] ordinario. No así en aquel año en que se cumplió el 2.º centenario del prodigio de la Santísima Virgen en Santa Clara. Hicieron entonces cuatro días de fiestas, a saber: 2, 3, 4 y 5 de Agosto. [...] Suntuosísimas y grandiosas, como no se vieron en muchísimos años en esta ciudad, resultaron las conmemorativas del tercer centenario, o sea las del año 1900. Celebráronse los días 2 al 5 de Agosto [...]»⁵

Reblarà, definitivament, González Baldoví:

«[...] aparente contrasentido de celebrar la novena a la Virgen de la Seo, en la práctica identificada con la Virgen de las Nieves, durante los ocho días que van del 6 al 14 de agosto, o sea, pasada la fecha en que se supone se celebra la festividad de la patrona.

En realidad, lo que ha sucedido es que los días de la novena, que sólo tienen razón de ser si está dedicada a la Asunción del 15 de agosto, han permanecido inalterados, mientras que

la fecha de la procesión quedó fijada para siempre el día 5 del mismo mes, en recuerdo de un hecho memorable para los setabenses, como fue el cese de la peste.^{6»}

Una anècdota literària de les celebracions del tercer centenari.

Finalment, com a curiositat, vull reproduir dues composicions versades que publica *El Obrero Setabense* el 1900, l'any del tercer centenari, on, tot i l'ús de la denominació Senyora de la Seu en la primera, signada per Roberto Conejero, em crida l'atenció que, pràcticament adossada a aquesta, n'apareix una altra, ara anònima, amb el títol "Un nombre simbólico. La Nieve":

«A nostra Senyora de la Seu

¡Salve! Regina tres voltes santa,
Del cel vestida en flamant tisú
Tot huít festeja; l'aucell vos canta,
Tos fills floretes en festa tanta
Hem fet, y't porta un pomell cascú.

Com la pregaria qu'ous carinyosa,
Pren, Mare mehua, pren esta flor:
Es menudeta, pero frayrosa,
La pobra ofrena pren bondadosa,
Qu'es flor naixcuda dins lo meu cor.

Flor qu'en m'alcans escullí
Pera Tú; y si humil, sens preu,
Per ella't demane huí,
Mare de Deu de la Seu,
No t'olvides may de mí.

«Un nombre simbólico. La nieve

—¿De donde vienes tan limpia y pura,
Nieve que aprisa rodando vas?
—Dejé la cumbre de la montaña,
Y voy al seno de la ciudad.
—¿Y así abndonas las frescas brisas
Que acariciaban tu blanca faz?
¿Así abandonas el sitio ameno
Que era el amparo de tu beldad?
¿No te besaban allí las nubes?
¡Ay! Pobre nieve! Vuélvete atrás.
—No, que en la sierra nadie me admira;

4.- Signat l'11 d'abril de 1923. Arxiu Col·legial

5.- VINES Y MASIP, Gonzalo. J, "La Patrona de Játiva", dins de Grandezas religiosas setabenses, Xàtiva-1923.

6.- GONZÁLEZ BALDOVÍ, Mariano, "La institución de la procesión de la Virgen de la Seo (I)", Levante-EMV, 3 d'agost de 1996.

No, que me aburre la soledad.
—Y esto diciendo, parte ligera,
Llevada en alas del vendaval,
Y ya no para hasta que alfombra
las anchas calles de la ciudad.
A poco rato de haber llegado,
Con ruda planta la pisan ya,
Róbanla el campo que es su tesoro,
Manchan su brillo, su puridad.
Y al fin la obligan á sepultarse
Entre los cienos de un lodazal.

Hijas del campo, si cual la nieve
En las ciudades queréis brillar,
La paz dejando que os sonreía,
Y el verde bosque y el dulce hogar,
Guardad no huellen vuestra belleza;
Guardad no os roben la castidad.⁷»

COLOFÓ I COMIAT

Arribats en aquest punt, crec que l'atenció que els investigadors locals han

dedicat al cas, ha deixat ben clares les peripècies històriques que han interferit en la denominació de la patrona de Xàtiva. Humilment, jo no puc fer altra que retre'ls tribut.

Agraïsc enormement a Rafa Tortosa l'oportunitat de poder tornar a col·laborar en aquest llibre de la Fira de Xàtiva. Espere que n'hi haja una altra. 🍷

7.- El Obrero Setabense a la Santísima Virgen de la Seo, excelsa patrona de esta ciudad. En su tercer centenario. 5 Agosto 1600 – 5 Agosto 1900.

De la calor sufocant naix la festa gran: la Fira!

Fèlix i Neus no tenien clar allò de les festes patronals. Pensaven que no era un model per a la ciutat. Les grans poblacions tenen els dies dels seus patrons i després tenen una festa gran. Els dos a la vegada, van afirmar: "Ja està clar, la Fira. Farem de la Fira la festa grossa". Fèlix no tenia cap dubte, la fira calia canviar-la de lloc. Tenia els seus arguments. Com que vivia al barri de sant Pere, ell proposava muntar la fira a l'altra part de les muralles, allà on temps després creixeria el major passeig de la ciutat i posava com a excusa d'aquest trasllat, que durant els dies de fira no el deixaven dormir. Sembla que la fira se celebrava en novembre, coincidint amb la festivitat de sant Martí, i els nostres amics van decidir que calia canviar les dates a una època de l'any més calorosa. La decisió presa: el 15 d'agost, coincidint amb l'Assumpció. Amb els dits, i sobre la cendra mesclada amb la terra dels carrers, començaren a apuntar els actes que podrien conformar el programa de festes de la fira: bous, carreres, concerts...

03

IL·LUSTRACIÓ

LA CALOR NO IMPEDEIX QUE L'ÀVIA FIRE LA SEVA NÉTA...

María Amparo Martínez Vidal

“

“Grande animación ha reinado en las fiestas de Játiva, a las que han acudido muchísimos forasteros, atraídos los unos por el interés que ofrece la feria, y otros por el risueño aspecto que presenta en tales días la antigua Setavis. Las funciones de Iglesia han sido solemnísimas y los fuegos brillantes.

Lo único que ha desagradado a los forasteros ha sido el intenso calor que se experimenta en aquella población, el cual inundando de copiosa sudor todas las frentes, ha contribuido para que hiciesen su agosto los vendedores de horchata.

Las transacciones mercantiles han estado bastante animadas, y parece que los feriantes no están descontentos”.

”

La Correspondencia de España
(22 D'AGOST DE 1863)

TAMax

Ximo Cerdà

Roger Cerdà, l'alcalde de Xàtiva, tenia fama de ser tranquil i no perdre sovint les formes. Però això era, clar està, davall circumstàncies normals.

I aquelles circumstàncies eren de tot menys normals.

- Qui... és... et...responsable... d'açò? - va dir, pronunciant les paraules una a una. Era evident que estava fent esforços titànics per a controlar-se.
- En realitat, no pot dir-se que hi haja un... responsable... pròpiament dit -va apuntar Natxo Reig, regidor d'economia, hisenda i tres o quatre coses més. Natxo també era conegut per saber guardar la calma en les situacions més estressants, però a ningú se li va escapar que havia hagut d'engolir saliva tres vegades en una única frase.
- És una cagada -va tercerejar Miquel Lorente, primer tinent d'alcalde, amb gest taciturn. Els quatre regidors restants del seu grup municipal van secundar les paraules del portaveu amb un sincronitzat assentiment de cap.

- No sigueu així -va intervenir Pedro Adalbero, regidor d'esports i festes, en un to voluntàriament desenfadat que contrastava amb l'ambient imperant-. Si ho penseu bé, té la seua gràcia.
- És una cagada -va insistir Lorente, i la resta de regidors del seu grup van tornar a assentir en portentosa coordinació.
- Jo estic amb Pedro -va apuntar Lena Baraza, regidora de joventut, somrient-. És molt bo.

Cerdà va clavar una mirada esmolada en la seua companya de grup i la frase va morir quasi abans de nàixer. El circumspecte alcalde va tornar a insistir.

- Però algun responsable haurà d'aver-hi, no? Els informàtics, els servidors, les bases de dades...
- Hem repassat totes les anelles de la cadena -Reig tornava a prendre la paraula-. Una vegada i una altra. Tot es va fer com cal.
- Doncs ja em diràs tu! Eixes coses no passen així com així.
- Eixa és la qüestió. Que potser sí ho facen.

Ningú havia entès aquell apunt. Una allau de mirades va confluïr sobtadament sobre l'aclaparat regidor.

- Què collons m'estàs contant, Natxo? -va voler aclarir Cerdà, ja sense embuts.
- Hem consultat amb informàtics i electrònics. I amb la universitat. Tot.
- I?
- Coincidixen en el diagnòstic. Resulta que, pel simple fet de ser dispositius semiconductors, tots els circuits electrònics estan subjectes a uns marges de funcionament molt concrets. Particularment, qualsevol dispositiu només funciona en un xicotet rang de temperatures, denominades, abreviadament, T_{AMin} i T_{AMax} . Per temperatura ambient mínima i màxima, respectivament.

"La mare que el va parir", van pensar tots ells, paraula més o menys, encara que sense arribar a verbalitzar-ho. Ningú els havia avisat de que anaven a rebre una classe magistral.

- Vols dir -es va colar Alfred Boluda, que pareixia haver seguit les explica-

△ Pepe Mompó.

Això és el que han dit. I tu mateix vas dir que la consulta era vinculant, de manera que, si no els donem reina dels bous, estariem cometent frau de llei.

- cions un poc millor que la resta— que fóra d'eixe rang els circuits deixen de funcionar?
- Més o menys. El fabricant ja no es fa responsable.
 - En resum –va reprendre Cerdà, impacient–, dius que el dia que vam fer la consulta sobre el model de fira va fer tanta calor que els circuits es van tornar bojós i van canviar les preguntes? És això?
 - A la universitat ens han dit que a Xàtiva se supera el límit T_{AMax} una mitjana de cent cinquanta-set vegades a l'any –va balbucejar Reig, a qui un simple sí li pareixia una resposta massa violenta–. Podríem dir que, amb la temperatura, els circuits es van marejar un poc i van mesclar les preguntes. En compte de preguntar si els xativins volien reina de la fira o correguda de bous, van preguntar si volien reina dels bous.
 - Bé, ací ho teniu –va voler concloure Cerdà–. Un error electrònic. Se suspén la consulta i en pau.
 - Em tem que no és tan senzill –va apuntar Cristina Suñer, que a més de segona tinent d'alcalde, era una reputada advocada.
 - Com que no?
 - Potser la formulació de les preguntes fóra errònia, però el fet és que les respostes no ho van ser. Als ciutadans se'ls va plantejar una pregunta i van expressar la seua opinió democràticament.
 - Un noranta-dos per cent de xativins volen que hi haja reina dels bous?

– Això és el que han dit. I tu mateix vas dir que la consulta era vinculant, de manera que, si no els donem reina dels bous, estariem cometent frau de llei.

- Cerdà es va emportar les mans a la cara.
- I els animalistes? Què diuen els animalistes?
 - Ells? Encantats! –va informar Jordi Estellés–. Diuen que ja era hora que els animals deixaren de patir i tingueren el reconeixement que mereixen.
 - Llavors, què fem? Lloquem quatre bous, els posem vestits llargs, els muntem en un descapotable i que vagen pegant voltes per la ciutat?
 - No és una mala opció.

Cerdà va deixar passar uns instants abans de continuar.

– Vinga, va –va dir, donant-se per vençut–. Telefona a la ramaderia. Posa-ho en marxa.

A veure de quina manera anava aquell consistori a afrontar el fet que el noranta-set per cent de xativins volien a veure un espectacle de correguda de dones en la plaça de bous.

Va haver-hi un sospir d'alleugeriment. Primer problema resolt. No obstant, tots eren conscients que encara quedava per afrontar el pitjor. A veure de quina manera anava aquell consistori a afrontar el fet que el noranta-set per cent de xativins volien a veure un espectacle de correguda de dones en la plaça de bous.

Roger Cerdà va aspirar aire profundament i, dins d'ell, va pregar que tot allò no arribara a oïdes del cabró del seu germà.

▽ Andrés Carull.

Peculiar des de sempre

Xavi Aliaga

Peculiar: propi o privatiu d'una persona o d'una cosa.
DICCIONARI NORMATIU VALENCIÀ

A la definició acadèmica d'allà dalt del terme "peculiaritat" podríem afegir una cua: és peculiar allò que la resta reconeix com a tal, no tant el que tu penses que ho és. Aquest començament entre críptic i espès té la seua justificació, perquè ens serveix per entendre'ns: si els estic parlant de l'esvarós terreny de les peculiaritats associades a la Fira d'Agost de Xàtiva és perquè va coincidir el repartiment de

riscal havia fet un cartell no sobre la Fira d'Agost, sinó sobre Xàtiva, "una ciutat que té molta identitat", amb un quadre que és al mateix temps símbol de rebel·lia i element peculiar (inequívocament peculiar) de la història de la ciutat, reconegut dins i fora. La nostra més gran aportació al *branding* (creació de marca) universal.

Des del punt de vista dels xativins -jo m'hi incloc en el paquet- el cartell de

Tot això ve a tomb perquè, de vegades, cal que algú de fora ens ajude a contemplar els arbres tapats pel bosc. A hores d'ara, allò que marca l'origen de la festa, la Fira del Bestiar, té un pes testimonial, sobretot pel que fa al vessant comercial. La principal peculiaritat de la Fira d'Agost, allò que la fa diferent a totes les altres, és, precisament, celebrar-se a Xàtiva. Aquest, segurament, és el tret distintiu reconegut per milers

△ Pepe Mompó.

temes per a aquest llibre per part dels coordinadors amb un fet concret: la presentació del cartell per part del seu autor, el dissenyador Xavier Mariscal. I la repercussió posterior va provocar que s'encenguera una tèbia llumeneta, com el vaixell atrapat entre la boira que, en algun moment, albira la llum del far. Que acabem per trobar el rumb i tocar la costa, és un altre tema.

Al marge dels procediments per escollir l'autor del cartell, que seria un altre debat, l'obra va ser fortament criticada de d'alguns sectors perquè únicament reinterpretava l'icònic quadre de Felip V cap per avall amb l'afegit d'una flama. Res de botiges, ni ventalls, ni garrots, ni fonts, ni focs d'artifici, ni tir i arrossegament ni cap dels elements que identifiquen estèticament la nostra festa. En acabant, Ma-

Mariscal és poc identificatiu de la Fira d'Agost. Genera empatia però no connexió firera, no basteix ponts amb el referent, no parla de la festa i es construeix sobre una qüestió molt recurrent per a nosaltres. Llançat a l'exterior, però, el cartell funciona. Perquè serveix per identificar de seguida la ciutat, reproduïx la marca, el seu logotip. Vaig fer la prova de penjar el cartell a Twitter amb un petit comentari. I la composició de Mariscal correu debat considerablement, a més de generar debat a favor i en contra. Però sense entrar en qüestions estètiques sobre el cartell (no és aquesta la idea; i tampoc dedicar-hi l'article), hi hagué una piulada d'un usuari identificat com a Moniato que em va confirmar les sospites: «Serà tot lo coent q vulgheu, però serà el primer cartell q els de Sagunt cap amunt recordarem».

de persones que any rere any, de manera independent a l'oratge, la programació i molts altres factors visiten la ciutat durant l'estiu. És una fira com tantes altres, en molts aspectes, però que destaca poderosament per tenir una marca associada molt solvent, un marc i un entorn que és difícil de trobar en unes altres fires.

Aquesta objetat ha estat per a mi una petita revolució neuronal a l'hora de contemplar el fet firer. Durant molts anys, m'havien obsessiónat els trets diferencials de la Fira d'Agost i la seua potenciació. I, al mateix temps, em preocupaven totes aquelles coses que estandaritzaven i vulgaritzaven la festa. Per dir-ho clar i ras, no veia el sentit a una fira amb paradetes de "tot a cent", ▷▷

joguets *made in China*, rellotges *made in Taiwan*, xerraires, cedés de Los Chichos i Junco, samarretes de Metallica i milers d'objectes semblants, i tot el seguit de coses que es poden trobar en qualsevol fira.

Com es fa per depurar i millorar això? Tot i que seria convenient, no s'acaba de veure la manera. Tenint en compte a més que si aquestes paradetes tornen any rere any serà perquè fan suficients vendes, els eix a compte. Xatvins i visitants compren aquelles coses, no sols els ventalls artesanals, els gaiatos, les botiges i els productes artesanals. Caldria potenciar els productes més genuïns o més valencians? Seria convenient. Passa que molta gent no entendria la Fira de Xàtiva sense aquell *maremàgnum*. La clau és absorbir la part kitsch, no deixar que això s'apodere de tota la resta. Canviar criteris. El nom de Xàtiva ho suporta tot? És un bon debat de futur. Els visitants, però, no vénen a la Fira enquimerats durant el trajecte en l'oferta: és la que és, ho saben, ho accepten i ho busquen. El visitant d'allau no té cap pretensió de qualitat: va a la Fira de Xàtiva, a l'embolic, a l'esmorzar, el sopar, el *maremàgnum* de sorolls, les andròmines barates, el cotxet sorollós per al xiquet i les atraccions de-tota-la-vida. Cregueu-me que contemplar això sense manies ni prejudicis, com ara quan entens el que és Benidorm en realitat i per què, et trauc un pes de sobre. La capital de la Marina Alta és l'*skyline*, les platges de llevant i ponent. La massa. Xàtiva és la silueta del castell il·luminat, el seu patrimoni. La seua història. Una Fira que té lloc a l'Albereda, a tocar del centre històric, no és qualsevol cosa. El mitjà és el missatge, com deia Marshall McLuhan. Això no implica, però, que no s'haja de tenir cura del seu contingut.

El nom (en aquest cas el cognom, de Xàtiva) fa a la cosa. Però la ciutadania i els poders públics han d'ajudar a no deixar tot el pes en mans de la marca i de la inèrcia. Al marge d'unes altres consideracions, figures com la de la reina de la Fira i activitats com les corregudes de bous em sembla que no aporten res, que són un llast que estandaritza la festa, la fa semblant a unes altres, li trauen distinció. Una consulta ha tancat aquest debat amb una de freda i una altra de calenta. El poble és sobirà i el resultat s'ha de respectar, però sí està en mans de l'Ajuntament de Xàtiva marcar determinats perfils amb un instrument tan potent com la programació. En diverses ocasions s'ha tractat de marcar la relació de la Fira d'Agost amb el privilegi de Jaume I. Això, coincidint amb el 750

aniversari de la concessió de tal privilegi, estava ple de sentit. Però per a un visitant, això del privilegi segurament no li dirà res. Potser espectacles i activitats sobre la història de la ciutat, en general, siguen més entenedors, sobretot si fan èmfasi (tornant al tema del cartell de Mariscal) en un episodi històric que coneix tothom, la Guerra de Successió i la crema de Xàtiva el 1707. Intentos s'han fet, amb bastant dignitat, però potser és el moment de planificar algun espectacle de més volada: òpera, dansa, música, teatre, audiovisual, una mica de tot... Amb talent (i diners, és clar) es poden intentar coses diferents i exportables al voltant de la nostra història.

Temàtica recurrent? Sí. Però és una manera de traure la Fira d'Agost cap a l'exterior. Els espectacles o les actuacions musicals que es poden veure en qualsevol lloc són per a consum intern, de la ciutat i la seua comarca, poden atraure un públic reduït. I ni tan sols aconseguir una programació musical i teatral en valencià és ja un tret distintiu perquè amb el canvi polític ja no és estrany veure per ací i per enllà (ja era hora, altrament) als principals valors musicals que s'expressen en la nostra llengua. En això fem tard o arribem al mateix temps: la recuperació del Festival de la Cançó té sentit i, més encara, si es fa amb criteris de qualitat (la programació del nou espectacle de Marina Rossell és un encert), però ja no serà un tret distintiu. En tot cas: conté una peculiaritat extraordinària, ja que parlem d'això, la celebració en un indret privilegiat com ara la Plaça de la Seu. Alguns encara recordem una Maria del Mar Bonet emocionada quan va actuar allí, fa una caterva d'anys.

Més peculiaritats: l'espectacle de Pep Gimeno Botifarra acompanyat de les bandes de música era una aposta adient per al primer any de canvi de govern (sols el nostre genial cantant podia garantir un espectacle de masses, transversal i en la nostra llengua), però a partir d'això no serà fàcil trobar temàtiques genuïnes per a la inauguració i la cloenda. Per això és espectaculars històrics que esmentàvem adés. Sent conscients que el farragós (per a mi) protocol de la Reina de la Fira condiciona les altres parts de l'espectacle. La pregunta que ens hem de fer és si volem iniciatives de consum intern o encara és possible irradiar la imatge de la ciutat, fer que la Fira d'Agost pugui ser projectada a partir d'una sèrie de singularitats que tenen a veure més amb la ciutat que l'acull que amb l'essència d'una festa que s'assembla en molts dels seus elements a moltes altres fires i festes majors. D'alguna

manera s'haurà de conjuminar tot això. Explicat tot l'anterior, ja he dit abans que descobrir el valor intrínsec de la ciutat t'allibera d'obsessions sobre la Fira d'Agost i les seues singularitats. El tret diferencial és el patrimoni, la suma d'entorns: fer *albaes* a la Plaça de Sant Pere, teatre a la Plaça del Mercat i pop o jazz al Palasiet no està a l'abast de qualsevol ciutat. Els xatvins potser no ho apreciem (podeu traure el condicional de la frase) però estic convençut que els forasters sí que ho fan. Si fórem capaços d'empentar una bona part dels milers de persones que sols aspiren a passejar entre les paradetes i fer un mos a visitar els espectacles, a xafar aquells racons, estarem donant un valor afegit a aquelles visites. Un plus que no tenen els concerts a la Murta o la Plaça de Bous dels grans noms de la cançó i el pop estatals, actuacions que s'han de continuar oferint com a oferta per als joves i no tan joves però que es poden veure a qualsevol racó d'Espanya. Perquè, malauradament, pel que fa a la música pop, en valencià o en qualsevol llengua, Xàtiva ho té molt malament per a ser un referent: a la caixa no hi ha diners per a grans esdeveniments internacionals que sembla que els paga algú però en realitat posem tots a escot, com ara la llegendària actuació (per bona i per cara) d'Elton John. La nostra gran bassa és el continent, les actuacions en entorns increïbles. La ciutat.

Per jugar amb un antic lema turístic, la Fira d'Agost de Xàtiva és peculiar des de sempre. No perquè siga un esdeveniment únic i singular, sinó perquè la ciutat ho és, d'única i singular. El segell, l'empremta, sempre serà present, fem el que fem. Això ens podria alliberar de voler inventar la pólvora any rere any, de fer grans debats conceptuals o de solucionar les qüestions més conflictives a còpia de fer consultes ciutadanes. Però l'assumpció d'aquella singularitat de Xàtiva també ens pot ajudar a entendre les potencialitats de la Fira per projectar la ciutat i per projectar cap enfora l'esdeveniment. Per continuar fent marca. Per ser referència.

Una projecció que no evitarà que els xatvins continuem gaudint de les nostres xicotetes peculiaritats fireres. Cadascú la seua: l'esmorzar firer, la carrera de motos, el tir i arrossegament, el concurs de dibuix o acabar la festa amb una hamburguesa en el Reial de la Fira. Aquelles coses que ens fan desitjar any rere any l'arribada de la tercera quinzena del mes d'agost. ■

Un objectiu per a la Fira d'Agost

Jesús Badenes

No és una cosa d'ara. La Fira de Xàtiva no sap on va. Fa dècades que no té un objectiu, ni un «leit motiv», ni un eslògan. Molts dels actors de la Fira de Xàtiva, des dels comerciants als visitants com els artistes, la viuen sense conèixer cap objectiu específic, ni a curt ni a llarg termini. No vull dir amb açò que d'any en any no es plantegen reptes per al futur, però es fa de forma molt imprecisa, de manera que s'acaben deixant pendent canvis que podrien portar la Fira a un futur millor més endavant.

Xàtiva rep milers de visitants en molt pocs dies. Gent acostumada a vore el mateix i també a criticar els canvis. Diu la saviesa popular que la Fira roïna d'un

any, es fa bona en l'edició següent. En el marc d'eixe esperit crític, agre i poc donat als canvis, la Fira és tradició per repetició. És improvisació i col·laboració alhora. La Fira espanta els xativins però també atrau els més compromesos ciutadans. Per alguns és gaudir de la festa de nit mentre per altres és treball sense descans durant set dies.

Però la Fira de Xàtiva és, sobretot i amb tots els seus defectes, el principal aparcador de la ciutat dins del calendari anual. Malgrat això tinc dubtes molt raonables que tots els que participen tinguen clar quin és l'objectiu i la dimensió de la Fira de Xàtiva. Des de fa anys, es tracta la principal festa de la ciutat com un «anar passant els dies». Completar la graella

de la programació, segons el que convinga en el moment, amb més o menys fortuna. Omplir amb més o menys encant els diversos espais firals i els diversos horaris que es van generant. Hi ha actes tradicionals de la Fira que tenen els seus espais físics concrets immutables des de fa dècades com la carrera de motos o les «albaes», però d'altres van canviant segons el criteri de l'organitzador. Massa qüestions queden fixades per un «és que sempre s'ha fet així» o «és que això és la Fira» i que acaben justificant la festa en un «totum revolotum». Ens acabem conformant amb la idea d'anarquia organitzada, que ha acabat triomfant entre aquelles que han tingut l'obligació de gestionar la festa de Xàtiva

▽ Javier Alcázar.

És inherent a la Fira de Xàtiva l'esperit agre o s'ha convertit en permanent per la incapacitat de l'administració d'aconseguir una organització àgil, amatent als canvis socials, perdurable, que servisca als ciutadans i que també siga útil a la promoció de la ciutat?

Cada ciutadà de Xàtiva, cada col·lectiu té projectes diferents: repetir l'èxit d'allò que va programar l'any anterior, recaptar diners per al col·lectiu, resoldre els problemes econòmics de l'any, impulsar un nou negoci, recuperar o mantenir una tradició, etc. Són objectius molt vàlids, però són habitualment objectius individuals i que acaben significant poc per a la tradició de la Fira d'Agost i per. El pitjor de tot és que no hi ha ningú que aporte una exigència o faça un control de resultats per a fer la valoració global de la festa xativina.

Un objectiu ben plantejat, no importa de quina dimensió siga, ens dóna una diana a la qual disparar, una forma de mesurar els nostres progressos i la possibilitat de fer coses cada dia per a aconseguir-ho i també la posetrior capacitat d'avaluar si l'objectiu complert és satisfactori. Si les nostres metes no tenen aquesta definició, en realitat no es poden pot considerar objectius, sinó castells en l'aire.

No obstant això, tard o d'hora, apareixen senyals d'alarma que hem de saber identificar. De fet, ja n'hem tingut i ens han passat per alt. Per exemple, han desaparegut actes que formen part de la tradició local i estem cada vegada més lluny de tenir una Fira pròpia, autòctona i diferenciada d'altres. Eixa falta de singularitat ens allunya també d'un públic que busca la peculiaritat, que se

sent atret per altres aspectes culturals, patrimonials, turístics o històrics. I la falta de diferència impedeix noves formes de promocionar-se.

Després d'un període de canvis "especialment en l'àmbit polític, que és qui acaba organitzant la festa", de sobte, les ganes d'impulsar noves fórmules es van esvaint a poc a poc, i quan açò ocorre, entrem en xoc. És un moment difícil, però cal aprofitar-los per a fer canvis importants.

Què cal canviar? El més important és començar a parlar d'aquest tipus de coses amb més detall. Quins és el nou objectiu que es vol establir: la promoció de la ciutat, el seu patrimoni o la seua gent? Quins passos he de donar per a arribar fins a eixe objectiu que s'estableixca? És més, i que es pot fer ja hui per començar? Contestar a aquestes

Estic convençut que les últimes dues dècades, la falta d'un objectiu per a la Fira ens ha eixit molt car. Si des de l'organització de la Fira s'haguera tingut clar el que es volia fer amb una Fira del segle XXI, ara estaríem molt més prop d'aconseguir una Fira de tots i que fora un referent cultural i patrimonial arreu del País Valencià.

Està Xàtiva a temps de traure la Fira d'Agost de la despersonalització i de la falta d'ambició?

Estic convençut que sí. En primer lloc, cal marcar uns objectius que tinguen la claredat perquè tothom se senta involucrat. Han de ser tan concrets que puguem mesurar els progressos que fem i fer un pas més cap a ells cada dia. Si hi ha dificultats per a executar-los, tal vegada l'objectiu en el qual la ciutat ha pensat no és el més adequat. Açò no és alguna cosa roïna, sinó que pot ajudar-nos a descartar metes en les quals en realitat no hi ha un compromís d'aquells que fan la Fira i això permet centrar-se en aquelles que sí que interessen de veritat.

En segon lloc, l'organització no pot perdre mai l'objectiu de vista. Cal recordar-ho constantment. No es poden deixar passar dies i dies sense reflexionar

una mica sobre el que estan fent en el present per a arribar l'objectiu i actuar en conseqüència. Si l'organització no és capaç de treballar en la Fira d'Agost durant tot l'any, és el moment de reflexionar sobre si la Fira és realment el principal aparador de la ciutat.

L'últim pas és imprescindible per garantir l'èxit: compartir eixe gran objectiu amb tothom. El suport d'altres institucions, de col·lectius d'artesans, de professionals de les arts escèniques i de la música és el que farà marca la diferència a l'hora d'aconseguir que la Fira de Xàtiva torne a tindre un pes específic en el conjunt del país.

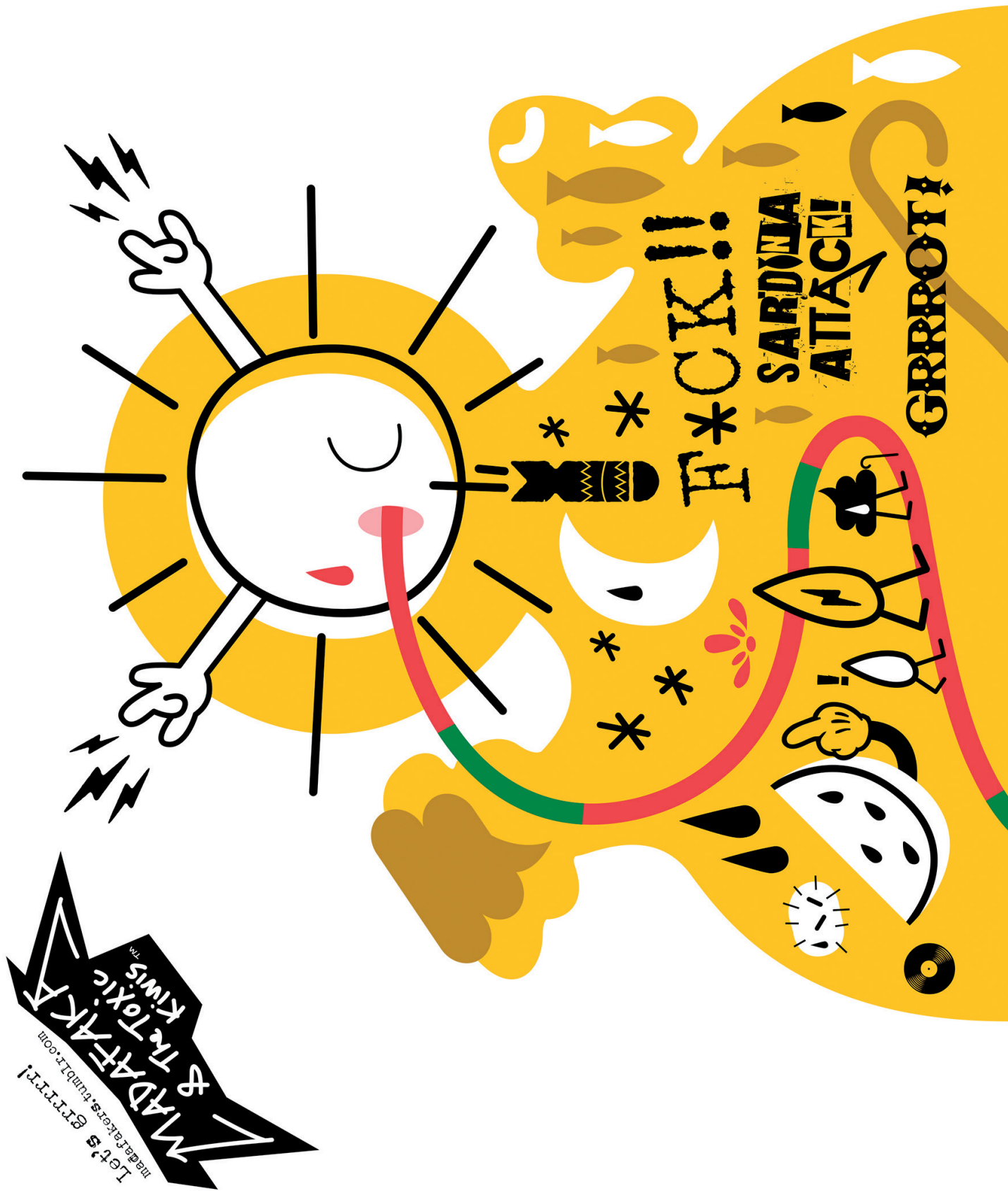
Sense objectius, la Fira només serà un seguit d'actes amb més o menys fortuna al voltant d'una tradició per privilegi de Jaume I. I aquest serà l'únic eslògan. I coma resultat seguirem tenint una Fira càbica i conservadora que alhora donarà sempre el mateix resultat. Estic convençut que els canvis consensuats, els experiments programats, les aportacions ciutadanes serien ben rebudes si el tarannà que impulsara l'organització de la Fira d'Agost fora el bé comú i no només el lluïment d'aquells que hi participen. Per això cal que l'Ajuntament cedisca protagonisme a la societat, però que garantisca la qualitat i els objectius. ■

preguntes seriosament ajudaria molt als organitzadors de la Fira a adonar-nos amb rapidesa de les coses que realment són necessàries, les coses per les quals cal seguir treballant en la festa.

La carrera de motos és un exemple dins de la Fira mateixa. «L'última gran carrera de motociclisme urbà», és el seu motiu de viure. Les molèsties als veïns, un circuit mancat d'atractiu competitiu, la seguretat... Hi ha moltes coses que podrien patir una millora substancial. Malgrat això, podrien desaparèixer els organitzadors actuals, però la societat xativina exigiria un esforç per a mantindre-la. Perquè costa imaginar una Fira sense la carrera de motos urbana més antiga d'Espanya. I la societat s'implicaria perquè la mateixa competició de Fira ha trobat el seu objectiu, la seua forma de vendre's i pot mesurar resultats.

△ David Calatayud.

IL·LUSTRACIÓ

Patint
calor
des de
1250

**BOTIFARRA, REPEAT
SLEEP, CALOR.**

**WLEONET
FOR THE
MASSES**

**JAU
FRONE**
AS OF SPASES

**FIGA
ONI FIRE!
GRRR!!**

**CERGLE
PITI!
GRRR!!**

**WOW!
TOPI!**

**MADAFAKA
& THE TOXIC
KIWIS**

Oh sandy!

CALOR FIRA

Madafaka & The Toxic Kiwis

△ Pepe Mompó.

A quin sant? Fira, orígens, religió

Sergio Rubio Tormo

La Ciutat de Xàtiva pot sentir-se ben orgullosa de comptar amb una de les festes més antigues de tota Espanya, la Fira d'Agost. Sols hi ha documentat un grapat de fires en tota la península les quals poden considerar-se més antigues que la nostra gran festa local per excel·lència, com les de Valladolid, Sahagún, Palència o Conca¹, però sens dubte, la de Xàtiva podria tindre l'honor de ser la més antiga de tota la Comunitat Valenciana.

Els seus orígens es remunten als primer anys de la repoblació cristiana del País Valencià i queden reflectits a un dels documents històrics més representatius

de la història de Xàtiva, la *Confirmació de Jaume II d'1 de març de 1317 del PRIVILEGI ATORGAT PER JAUME I, datat a Lleida el 18 d'agost de 1250, sobre la Fira, mercats, confirmació de cases i heretats, terme particular i general de la vila de Xàtiva*², que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dins del conegut com l'*Aureum Opus de Xàtiva*³. Un llibre que còpia el Privilegi original, vist el mal estat de conservació del document original, tal i com es transcriu al document:

«Nos Jaume II per la gràcia de déu rei d'Aragó, València, Sardènia i Còrsega i comte de Barcelona. Puix que per part dels jurats i dels prohoms de la nostra

vila de Xàtiva ens ha estat mostrat un cert PRIVILEGI, atorgat per l'il·lustríssim senyor Rei Jaume, de felix recordança, avi nostre, el contingut del qual és exposat més endavant, i puix que per la mateixa part ens fou suplicat humilment que, com el susdit privilegi estava en alguna part trencat o gastat per la seua antiguitat i el segell que hi havia penjant estava també per la mateixa raó en la major part trencat o destruït, ens dignàssem per la nostra real benignitat a reparar-lo o a copiar-lo de nou»⁴.

Tal i com es pot concloure, es tracta d'un document posterior que còpia i recull tots els privilegis atorgats a la ciutat de

1.- Segons apunta l'autora Llanos FITÓ ROSELLÓ, al seu article "Origen medieval de les fires", dins: Llibre de la Fira. Xàtiva, Agost 1998. p. 32.
 2.- ACA, Registre 215, fols. 245v-246r-246v.
 3.- La denominació Aureum Opus es refereix a la compilació de tots els privilegis reials atorgats a un municipi al llarg del temps i arreplegats a un mateix llibre o document. El de Xàtiva conté un total de 225 privilegis atorgats a la Ciutat, entre els que s'inclou el referit a la Fira.
 4.- El cronista de Xàtiva, Agustí VENTURA I CONEJERO, va transcriure el Privilegi per a la seua reproducció, junt a una edició facsímil del document original, en l'any 2000, data de la commemoració del 750 aniversari de la Fira de Xàtiva, i que es pot consultar a l'arxiu municipal de Xàtiva. A més, aquest mateix any, Sebastià GARRIDO RICO publica un interessant article al voltant del mateix: "Privilegi que el rei en Jaume concedeix a la Vila de Xàtiva per a celebrar mercat els dimarts i fira per Sant Martí", dins: El nostre Institut: Revista de l'Institut Josep de Ribera. III Època, nº 14. Xàtiva, juny 2000.

Xàtiva. Evidentment, un d'ells és el que està directament relacionat amb la celebració de la Fira de Xàtiva i que ha sigut motiu d'estudi per als principals estudiants de la història i la cultura de Xàtiva.

Gràcies a aquest tipus de documentació i a la labor de recerca històrica, trobem algunes notícies relacionades amb la Fira i que ens deixen constància dels diferents canvis que s'han observat a la celebració de la festa gran de Xàtiva. La primera qüestió que ens crida l'atenció és la data de celebració i duració de les festes, ben diferents a l'actualitat. Tal i com denota el text original, el privilegi de Jaume I elegeix el dia de Sant Martí per a la data d'inici de la fira, és a dir, l'11 de novembre:

«Us atorguem també que, tingueu mercats o fires anualment per tota la Vila en la Festa de Sant Martí i durant 10 dies tots seguits després de la susdita festa...»

A més a més, hi ha que aclarir la finalitat que aquestes fires tenien per al desenvolupament urbà i econòmic de les ciutats, un fet determinant per a que Xàtiva obtinguera tal privilegi reial. Evidentment, l'establiment de fires a les ciutats tenien un objectiu fonamental per al repoblament cristià de Jaume I. D'una banda es pretenia potenciar les ciutats que ja gaudien d'una activitat comercial important, com és el cas de Xàtiva, una ciutat que amb la fabricació d'un paper de gran valor durant l'època àrab, suposadament ja tindria un gran pes en la economia local. D'altra banda, el suport reial per a la celebració d'aquestes activitats comercials, suposaria una reactivació comercial i un atractiu per a la repoblació cristiana i la creació de riquesa i una economia més dinàmica, d'ací que el monarca garantira amb el seu privilegi la pau necessària per al seu desenvolupament, a més d'oferir una sèrie d'avantatges als comerciants participants:

«[...] i tothom que vinga a les susdites fires se'n torne bo i sa. Per tant que no siguen empenyorats o impedits per les culpes o delictes d'altre ni per cap deute, que deguen per si o per d'altres, mentre, duren les susdites fires i fins que no tornen a llurs cases, i no esti-

guen obligats a pagar arreu del reialme de València cap peatge ni lleuda de les coses que duguen a les susdites fires o se n'emporten des de la primera vegada que les susdites fires se celebraran fins a tres anys tots complets».

No deixa de ser ben curiós el fet de que la festa es celebre el dia de Sant Martí, sent aquest un sant no massa venerat ni a Xàtiva ni als seus voltants, a excepció de la festa de Sant Martí i la seua romeria que es celebra a Quatretonda, on es conserva la seua ermita dedicada a aquest sant, i de la qual ens ha arribat una cançó popular cantada pels més menuts durant aquesta romeria:

*Quatretonda hoy celebra
la fiesta de San Martín
y de campo nos marchamos
todo el pueblo chiquitín. [BIS]
Siguiendo costumbre sana
y arraigada tradición
salimos esta mañana
con la más grande ilusión
hacia la ermita cercana
entonando entonando esta canción
que es grito de fe lozana
de amor que sale sale del corazón.
De vacaciones hoy gozamos
y felices nos sentimos
hoy por los montes saltamos
y con gusto nos reímos
auras frescas respiramos
aire puro de los pinos
sobre el césped nos sentamos
y un buen yantar ingerimos⁵.*

No obstant això, a la cultura popular xativina sí en tenim referències a Sant Martí en les cançons de rotgle cantades pels xiquets als carrers, i amb una clara al·lusió a l'esperit festiu, encara que no està dedicada expressament a la festa de l'11 de novembre:

*Demà és festa
Sant Joan la fa,
agarra l'escopeta
i me'n vaig a caçar.
Tira un tir,
mata un pardal
vestit de general,
passa Santa Anna
tocant la campana.*

*Passa SANT MARTÍ
tocant el violí.
Passa Sant Tomàs
tocant-se el nas.
I passa l'escolanet
estirant-li el rabo al gatet⁶.*

En qualsevol cas, l'origen de la fira de Xàtiva i la seua relació amb Sant Martí, està més determinada pels calendaris agrícoles que per la devoció religiosa en sí, encara que el fet de que Sant Martí siga el patró dels comerciants de ben segur que va suposar una clara inclinació a l'hora d'escollir aquesta data determinada dins del període posterior a la recollida de les collites de la temporada d'estiu i tardor, sobretot en relació a la collita del raïm i les primeres produccions de vins, tal i com testimonia la coneguda dita "a Sant Martí, mata el porc i enceta el vi"⁷.

La clau de que Sant Martí siga el patró dels comerciants, entre d'altres, ens la dona el coneixement de la seua biografia. Aquest sant és conegut com Sant Martí de Tours⁸ o Sant Martí cavaller, ja que, nascut a Hongria entre els anys 315 i 317, va marxar ben jove cap a Roma, on el seu pare era soldat de l'imperi, motiu pel qual ell es va vore obligat a continuar aquesta tradició militar. La tradició ens conta que un dia fred d'hivern Sant Martí va arribar a Amiens, França, on va trobar a les portes de la ciutat un pobre tremolós mig nu. Sense dubtar-ho, Sant Martí es va tallar la capa de l'exèrcit romà per la meitat per a protegir-lo de les inclemències climàtiques, ja que com era tradició, l'exèrcit pagava la meitat de l'uniforme dels soldats, mentre que cada soldat es sufragava l'altra meitat del mateix. Així, Sant Martí va conservar la meitat que no li pertanyia i li va regalar la seua part al pobre necessitat. Aquesta història serveix d'exemple per a la feina del comerciant, l'activitat del qual no és una beneficència pública, però tampoc és un lloc on es pot aprofitar dels altres. Un comerciant no pot regalar la seua mercaderia perquè el seu negoci no seria negoci. Però si un comerciant atén adequadament, amb amabilitat, amb preus i mesures justes, amb paciència, etc., està donant el que

5.- Font: <https://quatretondadigital.wordpress.com/2014/11/11>. consultat el 04 de juliol de 2016. Es tracta d'una tradició que, malauradament, està caient en l'oblit, encara que gràcies a l'esforç d'alguns, continua celebrant-se en l'actualitat.

6.- Cançó recuperada mitjançant testimoni oral, pel cantant de Xàtiva, Pep Gimeno "Botifarra". Es pot trobar a diferents fonts amb lleugeres variants.

7.- L'historiador Salvador CATALÀ SANCHIS, ens parla de la tradició que existia a Xàtiva de comprar un animal i sacrificar-lo el dia de Sant Martí, en el seu article "La Fira d'Agost: essència històrica de Xàtiva", dins: Llibre de la Fira. Xàtiva, 1999. p. 43.

8.- Va ser electe bisbe de la ciutat de Tours en l'any 370.

△ Alfredo Garcia Terol .

està de la seua part i el client se sentirà agraït pel seu servei.

Com a curiositat, cal mencionar que la famosa capa de Sant Martí va ser dividida en diversos fragments com a relíquies, però el fragment més gran de tots va ser guardat a una urna i se li va construir un santuari per a custodiar la relíquia. Com que mitja capa en llatí es tradueix com "capilla", des d'aquest moment aquests petits oratoris reben el nom de Capella, una tipologia arquitectònica religiosa molt arrelada a tot el món avui en dia.

Com tots sabem, en l'actualitat la Fira de Xàtiva s'ha desmarcat de Sant Martí, passant a realitzar-se en commemoració a la Mare de Déu d'Agost o de l'Assumpció. Un canvi que no ha quedat massa clar quan va ser traslladat, donada la manca de documentació que ho corrobore, encara que Agustí Ventura⁹ apunta a l'any 1301 com a data de partida, quan el rei Jaume II, eufòric després d'haver conquerit Múrcia als castellans amb ajuda de la milícia de Xàtiva, concedeix una fira de 15 dies en aquell moment de l'any que millor pareixerà,

sempre que no perjudique a altres viles veïnes¹⁰. Encara que pareix que ambdues fires varen coexistir durant un període de temps indeterminat, ja que es conserva documentació posterior on comprovem que la fira continuava celebrant-se a Sant Martí¹¹.

D'una o altra manera, no queda dubte de que la fira de Xàtiva gaudeix d'una ampla trajectòria històrica i que, com tot allò perdurable en aquest món, ha sabut adaptar-se a les necessitats tant físiques i logístiques com econòmiques que li ha tocat viure al llarg del temps, des de la seua data de celebració fins a la seua ubicació en l'espai físic urbà i la seua orientació comercial. És per això que la Fira de Xàtiva s'ha convertit en la nostra festa gran per excel·lència, davant d'altres tantes celebracions i commemoracions que tenen lloc a la nostra ciutat. ▽

BIBLIOGRAFIA:

- **CATALÀ SANCHIS, SALVADOR:**

«La Fira d'Agost: essència històrica de Xàtiva», dins: *Llibre de la Fira*. Xàtiva, Ajuntament, 1999. p. 37-43.

- **FITÓ ROSELLÓ, LLANOS:**

«Origen medieval de les fires», dins: *Llibre de la Fira*. Xàtiva, Ajuntament, 1998. pp. 31-33.

- **GANDIA ÀLVAREZ, ENRIQUE:**

«La Fira de Xàtiva, una fira d'origen medieval», dins: *Llibre de la Fira*. Xàtiva, Ajuntament, 1996. pp. 36-40.

- **GARRIDO RICO, SEBASTIÀ:**

«Privilegi que el rei en Jaume concedeix a la Vila de Xàtiva per a celebrar mercat els dimarts i fira per Sant Martí», dins: *El nostre Institut*. Xàtiva, Institut Josep de Ribera, 2000. pp. 91-98.

- **GRAU MOMPÓ, TONI:**

«Als orígens de la Fira: La Fira de l'Assumpció», dins: *Llibre de la Fira*. Xàtiva, Ajuntament, 1983. pp. 20-21.

- **SANCHIS MARTÍNEZ, JOSEP i BOLUDA PERUCHO, Mª LOURDES:**

Fiestas y tradiciones de Xàtiva. Xàtiva, Ajuntament, 1999.

- **VVAA:** *Llibre de la Fira de Xàtiva*, vol. 1. Xàtiva, Ajuntament, 2000.

9.- "Alguns documents de la Fira de Xàtiva", dins: *Llibre de la Fira*. Xàtiva, 2000. p. 31.

10.- El document original que cita Agustí Ventura es troba a l'ACA, reg. 198, fol. 247v.

11.- Pere IV confirmaria el privilegi fundacional de la fira en 1379.

Els Espectacles de bous a la Fira de Xàtiva (1610-1919), fins la construcció de la plaça fixa

Josep Sanchis Martínez

AXàtiva, els espectacles amb intervenció de bous i de jònecs s'han dut a terme, des de ben antic, en diverses èpoques de l'any i per distints motius al llarg de la història. Així és com tenim constància mitjançant el Manual de Consells de 1509 de la realització d'un espectacle taurí amb motiu de la visita que va realitzar ací el rei Ferran II El Catòlic d'Aragó.

En altres ocasions, són les confraries i els gremis professionals qui promouen la celebració d'actes taurins a Xàtiva, amb el vist i plau de l'autoritat civil i militar, com van ser els realitzats amb la finalitat de recaptar fons per a la construcció d'algun edifici assenyalat com la Seu, que van tenir lloc del 20 al 24 d'agost de 1747. Igualment, entre 1753 i 1836, es celebren corregudes de bous a benefici de les obres assistencials de l'Hospital, segons consta al seu arxiu. Estos espectacles es realitzaren a la plaça de la Seu, prèvia inspecció dels experts, manada per l'Alcalde. Al respecte, *les Ordenances de la ciutat de San Phelipe* de 1750 especificaven:

«En las funciones públicas de toros que se permitan hacer en esta ciudad, y en que concurra su Ayuntamiento, acordará este con el corregidor los días en que se han de ejecutar, y los diputados de fiestas se encargaran de la disposición de la plaza que la ciudad asignase, del ajuste de los tablados, compra de toros, elección de toreadores y demás que se ofrezca para su lucimiento y desempeño deviendo dichos diputados dar cuenta de cuanto ejecuten y dispongan al Corregidor, para que todo se practique con su noticia y aprobación.

Pero si la corrida se hiciese a instancia de los administradores de la Iglesia Colegial, correrán estos con la disposición de los tablados, compra de toros y elección de toreadores, como siempre se ha practicado. Después de ejecutada la plaza se publicará la función, a nombre del Corregidor, por pregón solemne con clarines y timbales y asistencia de dos vergueros con ropas y mazas.

Tres días antes de las funciones se hará visura de todas las casas de la plaza para ver si están seguras, y de los tablados para reconocerlos uno por uno, para evitar desgracias».

És a 1610 quan apareix la primera referència escrita de la programació d'un espectacle de bous durant els dies de la Fira. Consta al *Llibre Capitular*, on a un pregó dels festejos d'aquell any ens duu inclús a pensar que ja abans es venien realitzant.

En 1731 es celebraren corregudes de bous entre els dies 20 al 22 d'agost, on l'Ajuntament obligava al contractista a dur dotze bous sense defectes que foren d'una acreditada ramaderia a més de córrer amb el total de les despeses que l'espectacle ocasionara.

A la programació d'espectacles de tipus taurins, com foren les corregudes de jònecs, que donaven al·licient a la vintada dels visitants que realitzaven les seues transaccions comercials a la fira, be foren de venda be de compra, se'ls va anar afegint els concerts i serenates de les bandes de música locals, passant a

cada cop més, a augmentar l'oferta lúdica i d'oci amb actes pirotècnics i revetles. Amb el transcorre dels anys s'incorporen diverses competicions esportives, on el futbol i el ciclisme eren els més freqüents, així com posteriorment les representacions teatrals, de folklore, d'òpera i d'altres.

En 1846 s'edifica al solar de l'antic convent del Carme una plaça de bous de fusta programant-se corregudes els dies 15, 16 i 17 d'agost a càrrec de les quadrilles de Francisco Arjona *Cuchares* i Julián Casas *Salmanquino*, que mataren bous de Manuel Bañuelos, Francisco Soto, Justo Hernández i Joaquín Mazpule.

El 15 d'agost de 1847, *l'Eco del Comercio*, de Madrid, publicava una nota enviada cinc dies abans pel seu corresponsal a Xàtiva on assenyalava:

«Játiva (Valencia) 10 de agosto (corresponsal del Eco)... Estamos en vísperas de feria y toros, y nos prometemos mucha concurrencia en ambos puntos por los antecedentes que tenemos y en particular en la plaza, por ser los toros procedentes

△ *Vicent Garrido.*

INVESTIGACIÓ

de acreditadas ganaderías. Los empresarios por su parte no omiten medio ni escasean nada para complacer al público que me persuado quedará contento.»

En 1848 la Fira de Xàtiva continuava celebrant-se durant tres dies, del 15 al 17 d'agost, contemplant el programa festiu diverses corregudes taurines, una per cada dia, en la nova plaça de bous, construïda amb fusta per a l'ocasió. Les cròniques de l'època indiquen que les expectatives foren elevades degut a la selecta qualitat de les ramaderies així com per l'aportació de l'empresari En Bernardino Martí, el qual ofería gran serietat i garantia. Es van torear 8 bous del Duc de Veraguas i 16 de Gómez i Rauri, de Colmenar Viejo tots ells ben braus de sis anys i tres-cents lliures el que menys. Seixanta nou cavalls van morir en la plaça (aleshores estos animals no duïen la protecció que duen ara) i fets mal-bé quasi tots els picadors tret d'un d'ells, el valent Sevilla, perquè s'acovardiren fins el punt que sense la intervenció de l'autoritari agutzil, anomenat N'Antonio, que els arreava i multava a tot hora, no s'haguera aconseguit que es picaren alguns bous. La quadrilla de Barragán i Jiménez va estar prou fluixa. La concurrència de públic, extraordinària el primer dia, va ser mitjana el segon i dolenta el tercer, un resultat injust i sorprenent que s'aventurava podria produir el desinterès en els empresaris per a fer-se càrrec de futures corregudes.

El Clamor Setabense, del 14 d'agost de 1887, indicava a les seues pàgines en una secció titulada *A los toros*, que:

«Por fin tras grandes contrariedades vendidas todas con el celo y buena voluntad

de la comisión taurina, ha quedado constituida la plaza de toros para las corridas que a beneficio del Españolito se han de celebrar estos días de feria... La plaza de la Seo con los tendidos o graderías adosados a sus cuatro caras, con la valla que rodea el piso de la plaza, con el callejón que a esta abraza y con las cómodas barreras que vienen después formando el primer peldaño de sus gradas, con el piso enarenado y aplanado convenientemente presenta hoy el aspecto de un circo taurino, con todas las mejores condiciones para la lidia...»

Este any la plaça de bous, com els anteriors i fins que es va construir la d'obra, la muntaren de fusta i segons consta a la seua liquidació, la confecció i posada en marxa pujava a 9.210 pessetes, suma dels materials, els jornals necessaris per a la seua construcció i l'adquisició d'altres diversos, recaptant-se durant els tres dies que es feren les corregudes, un total de 16.544,50 pessetes. La plaça va ser construïda a l'espai de la plaça de la Seu, on ja des de ben antic es celebraven actes taurins. *El Clamor Setabense*, del 7 d'agost, indicava al respecte:

«Los toros que se lidiarán los días de feria en la plaza que al efecto se está construyendo, pertenecen a la acreditada ganadería de D. Juan de Dios San Juan [...]. La comisión taurina nos ruega que hagamos saber al público que aquellos que deseen algún abono para las próximas corridas se dirijan a D. Rafael Chocomeli, calle Moncada, que es el encargado de esta comisión. Los abonos podrán recogerse en casa de dicho señor, desde el jueves hasta el sábado a las 12 del día, después de cuya hora perderán sus derechos los señores abonados.»

EN ALTRA PÀGINA ES DEIA:

«Suntuosa promete ser este año la feria... Habrá corridas de toros en los días 15, 16 y 17 del actual, dirigidas por el simpático diestro setabense Joaquín Sanz Punteret y figurará como primer espada el conocido Raimundo Rodríguez "Valladolid"».

△ Ingressos i despeses ocasionades per les corregudes de bous de la Fira de 1887.

El 29 de juliol de 1888, *El Clamor Setabense* indicava en la seua *Crónica local y general* que:

«Los trabajos de la plaza de toros están muy adelantados y es seguro que estará terminada aquella para el día 15 del próximo agosto...».

Efectivament, el 15 d'agost de 1888 s'inaugurava a Xàtiva una nova i majestuosa plaça de bous construïda amb fusta, la qual es va mantenir en peu durant 8 anys i tenia capacitat per a uns 4.000 espectadors. Fou instal·lada a l'hort propietat de Fernando Bernabé a les afores de la ciutat, entre l'antiga carretera de València i el passeig de l'Albereda, on posteriorment es va construir una fàbrica de gas. El diàmetre del redolí tenia 34 metres i el del total del recinte 62 metres. Els empresaris foren Juan Baptiste Martínez, José García i Estanislao Mallol. Al cartell inaugural s'anunciava l'actuació, com a únic intervinent d'eixe dia, de Manuel García *Espartero* amb Raimundo Rodríguez *Valladolid* en funcions de mig espasa, i Julian Sánchez, de Sevilla com a sobreexint, sent els bous del dia 15 de la ramaderia de Vicente Baillo, de Villanueva de la Fuente. Els del dia següent, 16 d'agost, ho foren de Joaquín López, de Santisteban del

△ Vicente Bataller.

Puerto. El tercer dia de correguda d'aquella fira va ser *Valladolid* qui va lidiar uns jònecs de la ramaderia de Juan Baptiste Ruiz, d'Olmedilla de Alarcón. Vint foren els cavalls morts en les tres corregudes hagudes. Intervingueren durant les corregudes d'aquella fira 66 persones en funcions de peonatge i auxiliars de servei, a més dels que dugueren l'administració i control metge i de veterinària.

△ Gravat on s'observa la plaça de bous construïda amb fusta l'any 1888.

En 1889 foren Cara Ancha y Tortero els qui lidiaren els bous de les corregudes programades a la plaça de bous durant la fira, segons consta als cartells anunciadors de l'època.

△ Cartell anunciador de la Fira de Xàtiva de l'any 1889. Podem veure com es van programar espectacles taurins.

En 1890 l'epidèmia de còlera va obligar a suspendre les corregudes de bous previstes, com anunciava el periòdic *Las Provincias* dies abans de la Fira asse-

nyalant que la Junta Sanitària de Xàtiva havia pres este acord. Tot i això es tenia intenció de mantindre la Fira encara que traslladant-la a meitats del mes de setembre.

De la fira de 1892, *La Época* de Madrid va publicar el 14 d'agost una ressenya que deia:

«Las Provincias (sección). Mañana comenzará la feria de Játiva (Valencia) a la que van acudiendo muchos forasteros, atraídos por la variedad de festejos que se han organizado. Figuran entre ellos dos corridas de toros, en las que se lidiarán reses de Ibarra y Saltillo por las cuadrillas de Lagartijo y Fabrilo. Habrá también carrera de velocípedos, bailes populares, verbenas y una cabalgata alegórica».

El 14 d'agost de 1900, el periòdic *El Imparcial* publica una referència de la Fira de Xàtiva a les seues pàgines:

«Játiva. Del 15 al 20 del presente mes se celebrará la feria de Játiva... Además se celebrarán tres corridas de toros en los días 15, 16 y 18 del corriente en las que se lidiarán toros de D. Sabrino Flores, de Peñascosa y D. Francisco Herreros Manjón, de Jaén que serán muertos a estoque por los diestros Naverito, el negro Facultades, Salao, Castillito y Algareño de Valencia».

El dia 27 d'agost de 1914 l'*Heraldo de Játiva* destacava a un article de la seua portada la decepció viscuda en la Fira celebrada dies enrere, on a més de reclamar la construcció d'una plaça de bous a Xàtiva per atendre actes taurins, plasmava allò que considerava havia estat una pobra fira oficial, d'aquesta forma:

«Si la Feria de Játiva no tuviera vida propia, hace años que los setabenses le hubieran hecho un funeral modesto, y á la hora presente sería un capítulo que dejó de escribir el Bueno de Vicente Boix, al "ordenar" la historia de tan hermosa Ciudad.»

El 1919, l'*Heraldo de Játiva* indicava en les seues pàgines:

«Passejeu-vos per l'Albereda i veureu, des del vell i solejat passeig de Sant Antoni, passeig de pau i aires de muntanya, amb els bancals de les seues vores ocupats per multitud de bous per a la recria, tot un exèrcit de jònecs de mirada dolça i adobada...»

Aquell any, el 15 d'agost es va inaugurar la nova plaça de bous, construïda per l'enginyer Demetrio Ribes, gràcies a un projecte nascut en desembre de 1915 quan es constitueix una societat cooperativa de producció amb el nom de *Plaza*

de Toros de Játiva davant el notari Vicente Barona Cherp. Es van emetre accions de 25 pessetes que la gent interessada amb pocs recursos econòmics podia comprar a terminis, pagant dos reials setmanals per cada acció. El començament de les obres es produiria en 1917. Es va establir, que un cop amortitzades les accions, la societat es dissoldria passant la plaça de bous a ser gestionada per un patronat amb representació de diversos organismes i institucions locals com ho foren l'Ajuntament, l'estament judicial, el clero, la sanitat i beneficència, el notariat i els dos contribuents més destacats, un de la indústria i l'altre de la rústica i urbana.

△ Acció que atorga participació en la construcció de la nova plaça de bous.

Aquell primer dia de la Fira de 1919, estrenaren la plaça les quadrilles de Rafael El Gallo, la de Juan Anlló Nacional i la de Manuel Varé Varelito, amb bous de la ramaderia del Duc de Veragua. Els preus de les entrades anaven des de les 3,50 pessetes de la general al sol a les 16 pessetes que costava un seient en la barrera d'ombra. ■

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- **Amat Casares, Enrique (1999):** *Plaza de Toros de Xàtiva*, Diputació de València, València.
- **Manual de Consells (1509)**
- **Llibre Capitular (1610)**
- **Ordenanzas de la Ciudad de San Felipe (1750)**
- **La Época**, Madrid, 14 d'agost de 1892
- **Las Provincias**, 6, 8 i 21 d'agost de 1890
- **El Clamor Setabense**, 7 i 14 d'agost de 1887
- **El Clamor Setabense**, 29 de juliol de 1888
- **El Imparcial**, 14-08-1900
- **Heraldo de Játiva**, 27 d'agost de 1914
- **Heraldo de Játiva**, 1919

El meu agraïment a Javier Nadal Senabre per la seua aportació documental a este article.

De cànTERS, botiges, cassoles, i plats... La ceràmica a Xàtiva

Mercedes González Teruel | Javier Jordá Manzanaro

Taller de ceràmica Vallés 16, Xàtiva

La ceràmica ha format part imprescindible, sens dubte, de la Fira de Xàtiva des dels temps en què es celebrava al mes de novembre, per Sant Martí, fins a l'actualitat en plena estació calorosa del mes d'agost. Quan el comerç estable no disposava de la varietat d'articles de la que avui gaudim, la cita anual proveïa de ceràmica als habitants de Xàtiva i la seua comarca. Així, l'aixovar de les famílies, a principis del segle XX, es comprava en les parades com es testimonia en les fotografies que han transcendit. Eren parades molt extenses i a més amb un gènere molt variat. Els firers exposaven peces com macetes, pitxers, gerres, orinals, aiguamans, grans testos amb pedestals, gibrells, setrills, cassoles, tasses, olles, taulells, plats, olles, safates, cànTERS i botiges, i així eren oferts a un públic expectant davant la cita anual.

Actualment la Fira i la societat, han evolucionat, i si hi ha un objecte tradicionalment firer que ha transcendit en l'imaginari de la societat xativina, aquest és la botija. Aquesta peça, d'alguna manera, és l'emblema tradicional d'una clientela suada que, enmig de la festa comercial, busca refrescar-se. No obstant això, la botija, així com tots els objectes ceràmics que anteriorment hem anomenat, són objectes completament en desús. Les generacions del segle XXI no necessiten una botija per aconseguir aigua fresca, i a penes si coneixen de quina forma s'utilitza. Curiosament, i al marge de la seua utilitat, és un motiu recurrent als cartells anunciadors de la Fira d'Agost, i forma part important del patrimoni visual de la cita anual, fins i tot arribar a convertir-se en un tòpic.

D'aquesta manera podem veure com el motiu principal que ocupa el cartell de la Fira de Xàtiva de 1954, dissenyat per J. García Tortosa, Vernia, és una Botija de ceràmica, sostinguda per algú del qual només es veuen les mans, que està bevent l'aigua que surt pel raig central de la peça. Aquesta botija és un recipient de fang blanc com els fabricats a

Agost (Alacant), que servia per a transportar i conservar l'aigua fresca durant l'estiu. És una variant de la botija tradicional ja que un dels seus costats està pla i porta dues anses a la part superior per facilitar la seva col·locació en alt. És la primera vegada que apareix la imatge ceràmica reflectida en un extraordinari cartell anunciador de la cita anual, i que a més, tres anys més tard, i també gràcies al pinzell de Vernia, torna a mostrar una figura de la botija al cartell de la Fira. El cartell de 1957 mostra dos siluetes de peces ceràmiques, una d'elles, una botija de color fosc decorat amb una floreta en color clar, i l'altra un tradicional gerró. A partir d'aquests cartells, la representació de la botija assumeix les més diverses formes colors i dissenys, i es constitueix en element indispensable per a la celebració de la Fira d'Agost. Alguns dissenys de la botija són col·locats de forma discreta, i altres, com el dibuixat per Laguía a la portada del llibre de 1962, són més avantguardistes. En l'època entre 1980 i l'any 2000 es renuncia pràctica-

ment a utilitzar l'emblema refrescant en els cartells anunciadors, i es torna a reprendre amb força a partir de l'any 2000.

És difícil trobar el sentit final d'aquesta preferència iconològica i la seua relació amb la història de la fira de Xàtiva, així com se'ns ocorre difícil igualment, l'oblit de la resta de les peces ceràmiques que es posaven a la venda. Únicament el testimoni oral de les persones més grans, i alguns objectes ceràmics guardats des d'aquells temps, testimonien aquestes parades de la Fira. No obstant això, en poques ciutats com a Xàtiva conflueixen tantes fites importants a tenir en compte en la història de la ceràmica valenciana. La riquesa patrimonial ceràmica i taulellera que posseïx la nostra ciutat encara en l'actualitat, és extraordinària, i fins i tot molt poc coneguda. Tant en els carrers del nucli antic de Xàtiva, com a l'interior de les cases i sobretot en les casones que encara queden en peu, és molt interessant apreciar els detalls ceràmics que han sobreviscut al pas del temps. Balcons de principis

◁ Botija festiva. VALLÉS 16.

del segle XVIII que romanen intactes, panells devocionals dels millors pintors ceràmics, plaques amb rètols indicatius, rajoles amb la numeració de les cases, són alguns dels exemples de l'esplendor de la ceràmica aplicada a l'arquitectura que va gaudir la ciutat en el passat. Podem analitzar l'origen de l'existència d'aquesta riquesa patrimonial d'una banda atenent a la possible fabricació de peces ceràmiques en l'entorn de la ciutat i per una altra estudiant el comerç i la introducció de ceràmica tant utilitària com arquitectònica des d'altres ciutats productores (Talavera, Alcora, Manises, etc.).

En primer lloc, pel que fa a la possible existència de manufactures ceràmiques a Xàtiva, la cita més antiga, sens dubte, sobre la producció terrissera valenciana es refereix a Xàtiva l'any 1248. El Llibre del Repartiment¹, descriu en l'apartat 2658:

«...Pere Cadena i a altres carnisers de Xàtiva presents i futurs, la plaça o carrer de Xàtiva en què està ubicat darrerament l'escorxador i el corral on és venien canters en temps dels sarraïns, que està al costat de les susdites carnisseries (...) des de la porta del corral dels canters fins a la porta dels banys».

Efectivament, aquesta cita descriu on va existir un punt de venda de canters, no de fabricació, alhora que documenta el nom d'una zona, carrer o plaça, anomenada corral dels canters en aquest any de 1248². En la mateixa línia, altres autors afegeixen dades referides a 1251³ quan escriuen que amb els centres ceràmics de Paterna i Manises conviuen altres a Xàtiva, (...) el 1251⁴ als quals concedeix la franquícia de la seua professió mitjançant el pagament d'un impost per forn. El rei, en el seu desig de protegir la indústria terrissera, imposa, com a contribució, només un besant als «magistrorum»—a la ciutat de Xàtiva— «qui faci cantaros, olles, tègulas i reiolas»⁵.

Entre les tres cites i tan sols tres anys de diferència (1248-1251) hem passat de la descripció del punt de venda a la consideració de la producció ceràmica des de l'impost per forn a l'enumeració dels objectes fabricats. Aquesta última frase afegeix a més una dada informativa molt interessant sobre la fabricació d'olles. Les teules, rajoles i canters podrien definir l'obra de Xàtiva com a producció no vidriada, però, les olles, referides a obra de cuina, necessàriament havien de ser vidriades⁶.

Seguint amb l'anàlisi de les dades sobre la producció xativina de ceràmica, en els anys de 1421, 1470, 1476, 1527, 1537, i 1566⁷ està documentada l'existència de mestres rajolers, i hi ha informació de la qual es dedueix la fabricació de teules i rajoles a Xàtiva. Al voltant d'aquesta ciutat, a la zona del Puig, prop de Llocnou d'en Fenollet, es conserva actualment el topònim Braçalet del teular⁸ o Teular del Puig. Es tractaria de la zona al final de la sèquia del Puig, al costat del barranc de Barxeta, en el lloc denominat Benifurt. Un text de 1518 indica que en el teular a més es feien teules, rajoles i olles:

«... Item super medietatem pro indiviso tabulam tam faciendi tègulas et rajolas quam olles, cum suis terreriiscontiguus dicti loci de Benifurt.»⁹

Fins a mitjan segle XX va estar en funcionament una empresa fabricant teules en aquesta mateixa zona, que potser va mantenir la producció des del segle XVI. És molt interessant, com a testimoni, un quadre a l'oli, del pintor de Xàtiva, José Mollá, que documenta l'existència d'aquesta manufactura¹⁰, a la qual popularment es denominava el teular del tío Remigio (¿Remigio Cabanes?). ▷▷

▷ Graella per a fer atovons, regal de Remigio Cabanes.

▷ Oli de José Mollá: El teular del tío Remigio.

- 1.- Llibre del Repartiment (A. Ferrando ed.) València, García Editors, 1979 Pàg. 247
- 2.- Podem situar aquest punt de venda entre el final de l'actual Carrer del Pi i l'actual Carrer de la Caldereria. Vid.. Ventura Conejero, A. (2008): Els carrers i els partides de Xàtiva: Estudi històric sobre la toponímia urbana, Mateu Ed, Xàtiva, p.102.
- 3.- González Martí, M. (1944): Cerámica del Levante español, Siglos medievales, Loza. Ed. Labor, pp. 230-231.
- 4.- Jaume I.
- 5.- Privilegi de Jaume I, citat per Seijo Alonso, F.G. (1977): Cerámica popular en la Región valenciana, Alicante , pp. 17-20. M. Salvá (1875): Colección de documentos inéditos. Volumen XVIII, Madrid.
- 6.- Aquesta dada contradiu la consideració sobre la no existència a Xàtiva de obradors de ceràmica envernissada. Vid. González Baldoví, M. (2012): Bells taulells Vells, Xàtiva, p. 23.
- 7.- González Baldoví, M. (2012): Bells taulells Vells, Xàtiva, p. 23.
- 8.- Cebrían i Molina, J. LL. (1998): L'Ermita del Puig de Xàtiva, Caixa d'estalvis d'Ontinyent, Ontinyent, p. 25.
- 9.- Citat per Ventura i Conejero, A. (2008): Els carrers i les partides de Xàtiva: Estudi històric sobre la toponímia urbana, Vol. II., Mateu Ed., Xàtiva, p. 241.
- 10.- A més, molt prop de la mateixa partida, va existir una gran fàbrica de rajoles i altres materials ceràmics fins a l'any de 1980-1990, aproximadament. Es tracta de la fàbrica de rajoles Ceràmiques Chisvert, a la carretera Xàtiva-Lloc Nou.

INVESTIGACIÓ

En un altre ordre de coses, la informació sobre un taulell decorat amb l'escut de l'Ordre de la Mercè, en blau cobalt, trobat en la demolició de l'obra gòtica del Convent de la Mercè de la ciutat de Xàtiva, és caracteritzat per M. González Martí com a pertanyent a un centre no estudiat de la pròpia Xàtiva¹¹. El taulell en qüestió pertany a una producció del segle XV, les seves dimensions són 22 cm x 22 cm i l'autor d'aquest apunt es basa únicament en què les característiques de fang, vernís, i ornament, s'aparta de les característiques habituals de la producció de Manises. És difícil poder arribar a contrastar aquesta opinió, i molt interessant l'apunt sobre la suposició de l'existència d'aquesta manufactura.

△ Taulell escut de la Mercè al que es refereix M. González Martí.

Tornant a l'anàlisi sobre la ceràmica a Xàtiva, el 14 de Gener de 1750, s'ordenen imprimir las *Ordenanzas para el Gobierno político y económico de la Ciudad de San Felipe*¹² para uso y gobierno de las Oficinas públicas¹³. Al marge d'altres consideracions, el text pretén l'organització de la societat xativina per evitar el desgovern, ahora que mostra una interessant descripció del sistema econòmic i de l'abastament de les seves mercaderies. En el títol 27 trobem l'ordenança¹⁴ dedicada als fabricants de teula i rajola¹⁵, que ens interessa en

primer lloc perquè evidencia l'existència d'aquesta activitat i tot seguit intenta legislar sobre els defectes de les peces:

«Los fabricantes de teja, y ladrillo, hagan estos materiales, arreglados a los marcos, y padrones que están dispuestos en el Repeso; quien visitará, siempre que le parezca conveniente, estas tegerias, y reconocerá, si dicha teja, y ladrillo corresponde a los marcos, si son del barro proporcionado, y si tienen el cocimiento debido, a juicio de los Veedores pues hallándose con defecto perjudicial, y dañoso para las fábricas, se romperán las piezas, y se sacará al tejero la multa de tres libras; y si en las fábricas, que se están haciendo, encontrase dicho Oficio, que dichos materiales están defectuosos, se hará lo mismo con cuyo medio se evitarán los engaños, y la poca duración, que se advierte en muchos edificios, por el defecto de ellos.»

L'ordenança, que potser pretenia evitar l'abús i la baixa qualitat en els gèneres fabricats, aconseguí fer-nos una idea dels problemes de la fabricació de les teules i rajoles a 1750. D'aquesta manera, es documenta l'existència de les fàbriques, i descriu l'existència d'un patró de mesura, o regulació dels objectes fabricats i a més, constata l'existència de la inspecció dels Veedores. Al no tenir, de moment, més dades, n'hi ha prou amb aquesta descripció per considerar la dimensió de la indústria que en aquest moment hi ha a San Felipe.

Seguint amb la lectura de les Ordenances, buscant alguna dada més sobre l'existència de manufactures relacionades amb la ceràmica a la Ciutat de San Felipe l'únic que trobem és la descripció de la situació dels venedors d'obra de fang. A la part II, Títol VI, Ordenança. X llegim una xicoteta referència i un plànol de la situació dels venedors a la Plaça del mercat, o de les Cols:

«Toda obra de barro, y vidriado, sea de la calidad que corresponde; evitando el fraude de dar a las piezas menos material, o mucho cocimiento, porque duren poco; pues la que se encuentre falsa, se deberá quebrar, especialmente estando en manos de revendedores; y si fuesen dueños, se les permitirá salir fuera del término, sin que la puedan vender; y si reinciden, se les romperá.»¹⁶

Novament incideixen les Ordenances en la qüestió de la qualitat, a més apunta la diferència entre la figura del distribuïdor i la figura de l'amo, i confirma l'existència d'obra vidriada. Anys més tard, en 1767, les Actes Capitulars segueixen parlant dels mateixos problemes i de la necessitat de regulació dels productes fabricats:

«Por quanto tiene noticia el grave perjuicio que siente el común con el menor vale de las Texas, y ladrillos que se cuecen, hacen y venden por los texeros de esta Ciudad y sus contornos, mediante faltarles lo largo y ancho y la costilla a grandaría correspondiente al yerro y marco llamado graella; y atento a que este perjuicio que se admitió en años pasados y de principio la providencia y pues se mandaron traer los marcos o patrones de la ciudad de Valencia que han permanecido por mucho tiempo y aun puede ser existen en el día: Proponen los Diputados sea del agrado del Ilustre Ayuntamiento dan la providencia que los texeros observen la medida de Texas y ladrillos con la grandaría o cortilla que corresponde al marco, si estuviere consistente en el repeso, y si acaso se hubiese extraviado, se recajan otros exemplares de Texas y ladrillos de la ciudad de Valencia, aperebiendo a los texeros y albañiles que los unos vendan ni los otros compren texas ladrillos y tableros, que no sean con arreglo a dichos marcos bajo las penas a VI bien vistas; haciéndose saber a los texeros y Albañiles por medio de notificación y por voz de Pregonero al Común para In-

11.- González Martí, m. (1952): Cerámica del Levante Español, Siglos medievales, Vol. II, Alicatados y azulejo,. Ed. Labor, pp. .680-681.

12.- Es refereix a Xàtiva. Felip V, a més d'arrasar la Ciutat en 1707, li va canviar el nom que va ser recuperat en 1812, per les Corts de Cadis.

13.- Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Felipe aprobadas por el Rey nuestro Señor a consulta del Real y Supremo Consejo de Castilla. Oficina de Estevan Dolz, Valencia 1750. <http://books.google.es>

14.- ORD.I. Bondad de estos géneros.

15.- Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Felipe aprobadas por el Rey nuestro Señor a consulta del Real y Supremo Consejo de Castilla. Oficina de Estevan Dolz, Valencia 1750. <http://books.google.es>, p.190

16.- Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Felipe aprobadas por el Rey nuestro Señor a consulta del Real y Supremo Consejo de Castilla. Oficina de Estevan Dolz, Valencia 1750. <http://books.google.es>, p.161.

teligencia de todos. Y el Ayuntamiento en su Inteligencia, y de que sobre el asunto tiene dadas sus providencias y dispuestas sin capataces en el Oficio del Repeso con arreglo a ordenanza para el debido gobierno acordó pase la propuesta a dicho oficio para que disponga a su debida ejecución según y cómo se propone y tenga por conveniente.»¹⁷

Si bé fins al moment hem pogut trobar referència a les fàbriques o xicotets centres fabrils ceràmics, necessitaríem algun esment als actors d'aquest ofici. En el mateix any de publicació de les Ordenances, 1750, en les Actes Capitulars de l'Ajuntament de la Ciutat de Sant Felip, el 20 de Gener, llegim que, un «*Memorial presentado por Vicente Cabanes, Cantarero, vecino de la Ciudad de Valencia en que dice que su ánimo es el de venirse a esta Ciudad a formar un horno dentro de ella, para trabajar en el todo género de obras que de lo que carece esta, como esta le de licencia y le exima de todas las gavelas¹⁸ excepto el equivalente, como son soldados, bagages¹⁹, rondas y demás pertenecientes al Real Servicio lo que con esta circunstancia, y concedida dicha licencia pasara a esta dicha Ciudad a ponerlo en una debida ejecución . Por lo que concluye suplicando se digne concedérsele dicha licencia, en la forma que lo lleva expresado. Acordaron por el superior beneficio que de tener dicha fábrica en esta Ciudad se puede seguir del Comun dar a esta parte la licencia que pide con las circunstancias de su pretensión*». Desconeixem, de moment, l'èxit que va tenir l'arriscat terrissaire vingut de València a fabricar alguna cosa del que aparentment no es fabricava a la ciutat, i per desgràcia, ni tan sols coneixem el tipus de peces que va realitzar. En 1755, el Cabildo de 12 de desembre, descriu l'adquisició de nou dotzenes de cànthers que es necessiten per a la reedificació de l'ermita de les Santes i que posteriorment poden servir en las contingencias de Ynsendios²⁰, encara que sense nomenar la fàbrica d'on procedeixen:

«*Así, El Sr D. Gaspar Pelegero, hizo presente que por el sobrecequero de las fuentes de Bellús, y Santa, se le ha participado que no ay repuesto de Cantaros para acudir al remedio de algún incendio si sucediese, (lo que Dios no permita) ni tampoco para los reparos que se ofrezcan para las sequias , y que en su Ynteligencia si parece a esta Ciudad podrá resolver lo que convenga(...) Acordó el Ayuntamiento (...) haga prevenir hasta ciento y cinquenta (...) y que se coloquen en el lugar (...) más correspondiente.»²¹*

Més tard, cap a 1773, Manuel Cantero, Terrisser, intenta establir-se a la ciutat de San Felipe el que es reflecteix, de nou, en les Actes Capitulars:

«*Hecho presente un memorial de Joseph López, Boticario, en que dice que su huerto o balsain, junto a la Parroquia de San Juan del Arrabal, desea el suplicante hacer una alfarería o cantarería que practicará Manuel Cantero de la Villa de Alzira y concluye suplicando el correspondiente permiso: Acordó el Ayuntamiento que el Oficio del Repeso disponga se haga la visura que convenga, y no resultando inconveniente conceda cierta parte el permiso que suplica.»²²*

Aquestes dades són sens dubte, valuoses, a causa de les poques notícies de què disposem sobre l'ofici de Terrisser a Xàtiva i les persones que el van exercir. Està clar que la producció no va haver de ser gran però just és que la documentació aporte suficient llum com per poder valorar l'existència d'aquest ofici a la ciutat de Xàtiva. No obstant això, per contra, a la propera vila de Canals (València) ha perdurat fins als nostres dies l'activitat terrissera i així llegim en les actes capitulars de l'Ajuntament de Xàtiva algunes qüestions relatives a Felix Morales i a Josep Morales, «*Alfareros muy pobres*» de Canals²³.

Definitivament, en l'any de 1780, el dissabte 8 d'abril a les 9 del matí es celebra

a San Felipe un Cabildo extraordinari en què els capitulars han de tractar sobre la llicència sol·licitada per Manuel Cantero per extreure la terra per *los obrages y piezas de alfarería*²⁴. Els senyors comissaris de Carnisseries, Polycarpo Iborra i Pedro Pont, declaren que la mina d'on pretén el terrissaire extreure és de terra reialença²⁵. L'única condició que imposen els comissaris és que ha d'extreure la matèria prima per certa senda per no perjudicar ningú:

«*Los expertos aconsejan construir un camino que no se introduzca ni perjudique los campos de D. Felipe Ortiz y el Ayuntamiento así orientado, acuerda conceder a dicho alfarero la licencia. Se dio licencia a Manuel Cantero, Alfarero, en virtud de Informe de los Sres. Comisarios de Carnicerías, para sacar la tierra de la mina por tierras realengas sin por fabricar los caminos de Dn Felipe Ortiz.»²⁶*

Si la matèria primera de la terra ja l'havia aconseguit, faltava la construcció del forn:

«*Otra en que se acordó conceder establecimiento dio permiso a Manuel Cantero Alfarero para construir un horno en su casa, no hallando el Oficio del Repeso embarazo alguno.»²⁷*

A Manuel Cantero va haver de somriure l'èxit, i als deu anys ja pensa a ampliar la seva empresa i el seu habitatge:

«*...Del mismo modo se hizo presente un memorial de Manuel Cantero, Alfarero, en que dice que a motivo de haberse aumentado el Arriendo de la casa y Huerto llamado Balsain , propio de Josef López, que disfrutaba, se ve con la precisión de dejarle en el próximo día de San Juan; y como tenga determinado mudarse en dos casas propias que juntas la una con la otra posee al Manifiesto, y en ellas continuar su Fábrica de cántaros, siéndole preciso para ello situar el Horno de*

17.- Llibre d'Actes, 1767, p. 16, Lb 53, Arxiu Municipal Xàtiva (AMX).

18.- Tribut que es paga a l'estat.

19.- Contribució relacionada amb els serveis de l'exèrcit.

20.- Llibre d'Actes 1755, p. 178, AMX.

21.- Llibre d'Actes 1755, p. 164, AMX.

22.- Llibre d'Actes 1773, p. 81, AMX.

23.- Llibre d'Actes 1773, p. 176, AMX.

24.- Llibre d'Actes 1780, p. 7, AMX.

25.- Qualsevol terra que el Rei no haja venut o cedit es terra reialença, li pertany al Rei i no pot ocupar-se ni usar-se sense incórrer en delictes d'usurpació..

26.- Llibre d'Actes 1780, p.77, AMX.

27.- Llibre d'Actes 1790, apunt núm. 55, AMX.

INVESTIGACIÓ

cocerles al extremo del corral y en parte que en nada perjudica a tercero, ni puede causar el menor riesgo por dar sobre desplomado, concluye suplicando se le dispense el permiso para ello. Acordó el Ayuntamiento concedérselo con tal que no haya inconveniente a cuyo efecto se practique visura por el tribunal del Repeso, y no resultando contra...»²⁸

Seria estrany que una ciutat com San Felipe al Segle XVIII, no comptés amb manufactures ceràmiques, amb el material, bé vidriat, o bé sense vidriar, organitzés les necessitats dels habitants. És cert que Manises, Paterna, Canals, Alzira i València van ocupar la primacia de la producció ceràmica durant segles, però, això no implica que la resta de poblacions no pogués gaudir de la seva pròpia producció. Possiblement, la quantitat i la qualitat de l'obra ceràmica de Xàtiva no puga comparar-se amb la d'altres centres productors, però tampoc valida la falta d'interès per la qüestió. L'any 1798 trobem alguna documentació més respecte a l'existència de dos forns ce-

ràmics amb una producció diversificada de peces destinades al consum domèstic²⁹. Així, un cànter³⁰ per a l'ús individual del malalt, procedent de l'Antic Hospital Major de Pobres, que es conserva a la col·lecció del Museu municipal de la ciutat podria ser l'única peça que es conservés d'aquella producció. No hi ha més referències sobre les característiques de les olles o cànters fabricades i la memòria s'ha perdut completament.

L'auge inqüestionable de la taulelleria valenciana de finals del Segle XVIII va ser deguda a la feina d'una persona nascuda a Xàtiva en 1735, Marcos Antonio Disdier Casanova, a qui tristament sempre se li ha considerat com a «comerciante francés, aunque de familia oriunda de Xàtiva»³¹, o com «francés de nacionalidad»³², o be com a «procedente de Francia»³³. Les dades que sobre la vida d'aquest xativí i de la seva família podem aportar, procedeixen diversos arxius, entre d'altres, el de de la Col·legiata de Xàtiva, ciutat on va nèixer, va treballar i va viure Marcos Antonio fins que va traslladar la seva residència a València.

La família Disdier procedeix d'una ciutat dels Alps francesos i podem seguir el seu rastre des del segle XVII. El dia 27 octubre 1669 té lloc a Briançon el matrimoni entre Antonio Disdier i Elionor Froment³⁴. Antonij i Honesta Virginem són els pares de Antonium (sic), habitants d'una ciutat antiga i rica en història. D'aquest matrimoni naixeran vuit fills, Francesc, Antoni, Hiacinte, Anna, Balthesard, Josep, Joan, i André, el fill pòstum que naix el 29 febrer 1695, ja que el seu pare havia mort uns mesos abans. Encara que poc més podem conèixer dels fets dels Disdier en Briançon (Hautes-Alpes) en aquesta època, sí que és interessant assenyalar que entre els seus descendents, passats els anys,

es troba Marcos Antonio Disdier nascut a San Felipe³⁵ (Xàtiva, València) en 1735, i qui dirigeix la renovació de la taulelleria valenciana de finals del Segle XVIII.

Briançon és una ciutat coneguda des d'antic, frontera i encreuament de camins trans alpins, distant de Moustiers, centre de llarga tradició ceràmica, a uns 200km. A causa, entre altres factors, a la presència dels papès a Avinyó, es va crear un fluid comerç que es va anar consolidant a través de diverses fires³⁶ de marcat caràcter internacional. Si bé la particular economia de la zona és pròspera, dos incendis van destruir completament la ciutat (el primer a 1624, i el segon en 1692). Així, es fa necessària la reconstrucció d'aquesta plaça militar, que és encarregada a l'enginyer Vauvan³⁷. D'aquesta manera conflueixen en Briançon la importància militar fronterera, una cruïlla fonamental en les comunicacions i la inevitable activitat comercial que tot això provoca. Tots aquests factors mostren que la localitat d'origen dels Disdier és una xicoteta zona econòmicament forta, on els oficis de *marchand*, i *mercatoris* van sempre units als membres d'aquesta família.

A la partida de bateig de Balthesard Disdier, el 1673, llegim «*filius de antonij mercatoris et de Elionor*», i a la partida de bateig de Jean Disdier llegim així mateix «*filis du M. Antoine marchand bourgeois de cette ville*». Tots neixen en Briançon, i allí habiten fins que, per alguna raó³⁸, Jean i Francisco canvien el destí i viatgen a San Felipe (Xàtiva) a principis del segle XVIII, com a continuació analitzarem.

Francisco Disdier (Botiguer) es casa amb Rosa Mª Novella el 26 de gener de 1717. Les dades d'aquesta unió els tro-

△ Cànter de l'Hospital de Xàtiva s.XVIII.

- 28.- Llibre d'Actes 1790, Lb 76, p. 55, AMX.
 29.- Ribes Iborra, V. (1994): La industrialització de la zona de Xàtiva en el context valencià, Col·lecció Gramalla, Ajuntament de Xàtiva, p. 138.
 30.- Número de inventari 3592. Museu Municipal de Xàtiva.
 31.- Pérez Guillén, I. V. (2006): Pintura ceràmica religiosa: Paneles de azulejos y placas. Fondos del Museo Nacional de cerámica de Valencia, Ministerio de Cultura, Madrid, p. 61.
 32.- Pérez Guillén, I. V. (2010): Azulejos de Benicarló, Institut de promoció ceràmica. Diputació de Castelló, p. 210.
 33.- Pérez Guillén, I. V. (1991): La pintura ceràmica valenciana del S. XVIII, Ed. Alfons el Magnànim, Valencia, p. 59.
 34.- Totes les dades documentals sobre els Disdier en Briançon estan extrets dels arxius del Conseil Général Hautes Alpes. Archives departementales des Hautes-Alpes. Ressources numérisées. No repetim cada vegada la seva procedència.
 35.- La ciutat de Xàtiva es va anomenar San Felipe des de 1707 fins a 1812 en què les Cortes de Cadis restitueixen el nom que Felip V li havia arravatat.
 36.- Des de 1250 Briançon celebrava fires al setembre, maig i juny. És destacable el que disposessen d'una oficina bancària durant les fires per poder gestionar les transaccions.
 37.- Sebastien Le Preste, Marquès de Vauvan (1633-1707) Enginyer militar principal de Lluís XIV. En l'any de 1678 es va encarregar de millorar les defenses de les fronteres mitjançant el disseny de fortificacions. Les seves construccions van renovar l'art de la fortificació i es van convertir en el model clàssic d'arquitectura militar.
 38.- Encara que hi ha diverses opinions sobre la veritable raó de l'arribada de població francesa, i escasseja la documentació, podem assenyalar que després de la destrucció de Xàtiva en 1707, els comerciants francesos s'instal·len a la ciutat com a nucli poblacional. Els dos Disdier de Briançon que arriben a San Felipe formen la seva família i es queden. En els arxius de Hautes-Alpes no hi ha constància de la tornada a la terra originària de cap Disdier nascut a San Felipe. Es pot consultar García Almiñana, E. (1992): «Los extranjeros del partido de S. Felipe», en Papers de La Costera, núm. 7-8, Associació Amics de La Costera, Xàtiva.

bem ja a l'arxiu³⁹ de la Col·legiata de Xàtiva, quan descriu a Francisco, *de «nació francé, natural de Briançon y habitador de San Felipe. Hijo de Antoni Disdier y de Eleonor Froment»*. I quan descriu a Rosa Mª Novella, *«hija de Isidro Novella y de María Amat, natural de S. Felipe»*. D'aquest matrimoni naix Rosa Disdier en S. Felipe, 2 de febrer de 1717, encara que aviat mor Rosa M^a i el Botiguer (en l'acta de matrimoni se li denomina mercader vidu) natural de França, es casa en segones núpcies, el 26 de novembre de 1718 amb María Inés Belloch natural de S. Felipe. D'aquesta unió naixeran deu fills entre 1719 i 1734, Vicente, Donís, Francisco, Maria, Mariana, Lorenzo, Jusep, Manu-ela, Joaquim i Juan Bautista.

Juan Disdier, batejat en 1674, en Briançon, mercader, germà de Francisco, es casa amb Judith de Pons de Santa

Margarida, batejada en Briançon el dia 24 de Maig de 1691. La data d'aquesta unió no ens consta, ni sabem si va ser en Briançon o a San Felipe, però sí podem constatar que Joan i Judith seran els avis de Marcos Antonio. D'aquesta unió naixeran a San Felipe set fills entre els anys de 1716 i 1726, Mariana, Vicenta, Chochim, Juan, Juan Bautista⁴⁰, Juan i Jusep. Vicenta Casanova, donzella natural de San Felipe, es casarà amb Jusep Disdier, batejat el 20 març 1719 a San Felipe. Vicenta i Jusep, al seu torn, van tenir cinc fills entre els anys 1728 i 1735, Francisco Vicente, Josep Chochim, Maria, Jusep Antoni i Marcos Antonio. El que va arribar a ser el director i amo de la fàbrica de tautells de València⁴¹, va néixer el 25 d'Abril de 1735 i van ser els seus padrins Jaume Fourrat (mercader) i María I. Benlloch, dona de Francisco Disdier. En el llibre de batejats 1730-

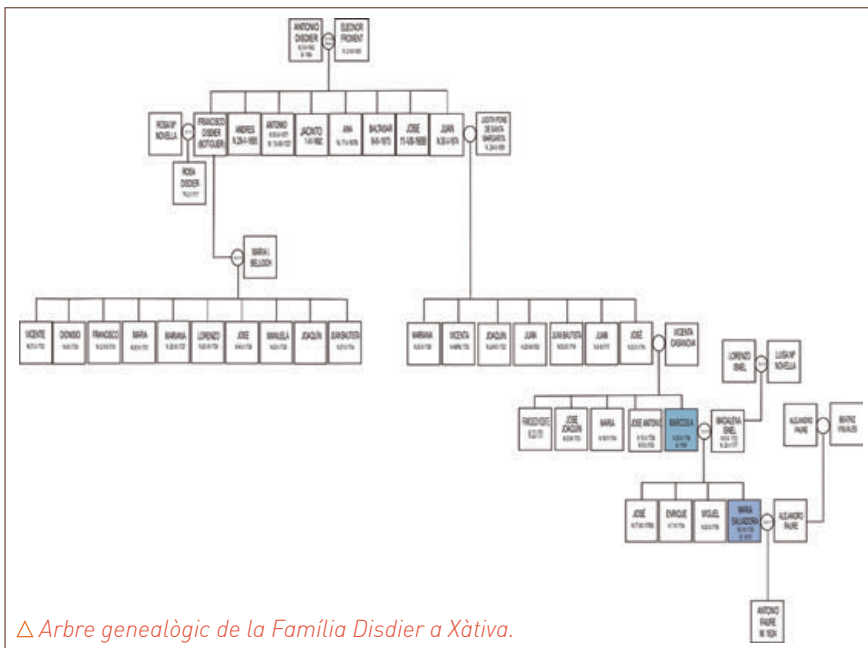
1745 de l'Arxiu de la Col·legiata de Xàtiva es conserva la seva acta de baptisme amb la següent informació:

«Dicto Die Yo D.Fran.co.Ortiz Vicari Batei segons ritu de la Santa Igl. Romana Un fill de Joseph Disdier Mercader y Vicenta Casanova Coniuges, naisqué en Vinticinco dels dits nomenas March Antoni Jusep Vicent Diego Fran.co. Xavier Padrins Jaume Forrat Mercader y María Belloch muller de fran.co. Disdie.

Encara que sempre trobem el cognom Disdier unit a l'ofici de Mercader, la reunió Capitular del dia 23 desembre 1756, tracta, entre altres assumptes, de la *«de la prorrogación de la carta de gracia sobre su tierra que posee en la Vega de la Losa, lo cual se le concedió por el término de seis años»*⁴².

L'agricultura va poder ser la primera activitat professional de Marc A. quan comptava amb 21 anys. Passat el temps, Marcos A., es casa el 17 març 1752 amb Madalena Ysnel Novella (1732-1777) a l'Església de Sant Martí de València. D'aquesta unió neixen quatre fills entre els anys 1756 i 1760, Enrique, Miguel, Maria Salvadora i Josep. Durant els anys 1759, 1760, i 1763, el matrimoni Disdier viu a Xàtiva, al carrer denominada en 1759 *Carrer de les Botigues de Baix* on habita el Senyor Dean, després *Carrer de les Botigues de Baix* i actualment *Carrer Botigues*⁴³, al costat de diverses persones, entre els quals es troben Claudio, Esteve Disdier, i diversos criats.

Maria Salvadora Disdier Ysnel, la filla de Marc Antoni i posteriorment seguidora del seu treball en les fàbriques de tautells de València, neix així mateix a Xàtiva el dia 2 desembre 1758 com mostra el llibre de batejats en la Col·legiata:

△ Arbre genealògic de la Família Disdier a Xàtiva.

39.- Totes les dades referents a San Felipe (Xàtiva) estan tretes de l'Arxiu de la Col·legiata de Xàtiva (ACX), no repetim cada vegada la seva procedència
 40.- Nascut el 30 desembre 1716 pot ser considerat el primer Disdier nascut a San Felipe.
 41.- Denominació habitual de Miguel de Lobera Zamboran (Canonge de San Felipe entre 1756 i 1795) per referir-se a Marcos A. Disdier. Carta inèdita del Canonge Lobera a Retortillo, San Phelipe 22 de Desembre de 1784. Arxiu de la Catedral de Las Palmas de Gran Canaria.
 42.- Anotació del 23 de Desembre de 1756, ACX, Llibre d'actes 1754-1759, L-76, Volum II.
 43.- Listado de la Parroquia de la Ciudad de San Felipe, 1750-1760, ACX.

«Dicto dia: Yo el Dn Joachim Pedron Vicario Bautise según ritu de la Sta Iglesia Rolma) na Una hija de Marcos Disdier Mercader y de Madalena Ysnel Consortes, nació en dos de los dichos. Aguelos paternos Joseph Disdier y Vicenta Casanova, y Maternos Lorenzo Ysnel y Mª Luisa Novella se le puso por nombres María, Salvadora, Bibiana, Jpha, Vilcenlta, Buera, Padrinos Claudio Disdier Mercader y Jpha Maria Ysnel mujer de Thomas Polache Mercader.»⁴⁴

El dia 29 d'Abril de 1777, Josef Ortiz⁴⁵ desposa a Alejandro Faure Vinnales i a Maria Salvadora, Donzella natural i veïna de la Col·legial de Sant Felip. En el llibre de *Desposados de la Ynfig. Coleg. Ygl. de la Ciudad de S. Felipe, 1774-1814*⁴⁶ llegim:

«Dia veinte y nueve de Abril de Mil setecientos setenta y siete: el Dn. Jph. Ortiz V^o con Lic^a. Del Sn Dn Fermín Ignacio García Almanza Pbro., Provisión V^o general, y oidor de Causas matrimoniales, dada en Valencia a once de dos, y refrendada por Josef Ignacio Alamá Nort: publicadas las proclamaciones de jure, en esta Coleg. En las Parroquiales de Sn Martín y San Andrés de la Ciudad de Valencia, sin resultar impedimento. Desposé por palabras de presente a Dn Alexandro Faure, natural de la Parroquial de Sn Andrés y vecino de la de San Martín de dha Ciudad de Val^a hijo de Dn Alexandro Faure y de Dª Beatriz Vinnales, con Maria Salvadora Disdier, Dlla. Natural, y vecina de esta Colegial, hija de Marco Disdier y de Madalena Ysnel y actu continuo recibieron las bendicio-

nes nupciales. Testigos Juan Calatayud, Joseph Delvillar y otros».

És interessant considerar que aquest matrimoni proporcionarà l'entrada dels Disdier en el món de la taulelleria valenciana, ja que els pares d'Alejandro, Alexandro Faure i Beatriz Vinnales dirigeixen el primer obrador a València sobre el qual recau la denominació *fábrica de Azulejos*⁴⁷. L'entrada a l'empresa taulellera, curiosament, és realitzada alhora per pare i filla. Les dades proporcionades pels llibres de matrícula parroquial de San Felipe, mostren que la família de Marcos Antonio viu al carrer Botigues de Baix fins a 1770, i en 1771 es trasllada a una casa del carrer Roca. Data que coincideix amb el moment en què entra a treballar com a administrador de l'Hospital Major de Pobres de San Felipe, càrrec que ocupa fins a 1772⁴⁸. Fins a aquest moment és Majordom de l'hospital i proporciona gènere com oli i arròs a la institució⁴⁹. Sent administrador es va fer càrrec dels trinquets i es va ocupar de les qüestions econòmiques signant els rebuts d'entrades i despeses⁵⁰.

Des de l'any 1772-1777 els Disdier segueixen vivint a la casa del Carrer Roca fins que el 29 d'Abril de 1777 es va casar Mª Salvadora, i desafortunadament, la seva mare, Magdalena, mor el 25 de Maig del mateix any. És lògic que en enviduar, i tenint a la seva filla vivint a València, Marcos A. canvie la seva residència i marxe a viure amb Mª Salvadora. En 1778 apareix censat juntament amb el seu fill Miguel a la casa familiar del carrer Roca de San Felipe, encara

que en els anys de 1779 i 1781 ja no els trobem en la matrícula parroquial. El Canonge Miguel de Lobera, personatge fonamental en l'èxit taulellera de Marcos A., comenta el 22 de Desembre de 1784 en carta a Retortillo⁵¹ que «el director de la fábrica fue vecino de San Phelipe y amigo, que se ha mudado a Valencia porque su hija se ha casado con el Dueño de la fábrica de ladrillos y la ha tomado a su cargo para que los jóvenes vivan descansados»⁵². Sent així la raó fonamental del canvi de domicili de Disdier, la veritat és que els primers treballs que dirigeix l'ara director de la fàbrica tenen relació amb la seva ciutat d'origen, com per exemple, les taulells per a la nova sala de dones de l'hospital de pobres de San Felipe, el paviment per a la Sala Capitular de la Catedral de Les Palmes de Gran Canaria i possiblement el Panel de la Botica del Carrer Noguera, entre d'altres⁵³.

Marcos A. aprecia al su *amigo y dueño* D. Miguel de Lobera, mantenen correspondència molt valuosa documentalment, i no trenca el vincle amb la seva ciutat natal, almenys al principi⁵⁴. El Canonge Lobera, que viu al Carrer Obra Nueva⁵⁵, davant mateix de la Colegiata, presta la seva casa al director de la fàbrica de taulells en alguna ocasió per reunir *la flor i nata* de la societat del moment i exposar els extraordinaris taulells (o *ladrillos*) de la fàbrica de Disdier a València fabricats per a la Sala Capitular de la Catedral de Las Palmas de Gran Canaria abans de partir per a Cadis⁵⁶. L'Antic hospital de Xàtiva va ser un dels edificis on la fàbrica valenciana que dirigia Marcos

44.- Llibre de batejos 1746-1761, llibre 11, p. 355, ACX.

45.- Josef Ortiz i Sanz (Aielo de Malferit 1739-Valencia 1822) traductor i estudiós de Vitruvi. No sembla una simple casualitat la seua actuació en aquesta unió matrimonial.

46.- Llibre de desposats núm. 3, L-35, p. 28, ACX.

47.- Pérez Guillén, I. V. (1991): *La pintura ceràmica valenciana del S. XVIII*, Ed. Alfons el Magnànim, Valencia, p. 59.

48.- Marcos A. va ser administrador de l' Hospital des de el 14 d' Agost de 1771 fins el 14 d Agost de 1772, encara que continua signant rebuts fins novembre de 1772.

49.- Signa en 1767 un rebut com a proveïdor d'oli a l'Hospital de Pobres de Xàtiva. AMX. Vid. González, M. i Jordá, J. (2010): «Dos obras del primer obrador de Marcos A. Disdier (1778-1795)», Butlletí informatiu de ceràmica, núm. 101, pp.42-51.

50.- AMX, Llibre d'administració dels trinquets 1754-1801.. A Xàtiva van existir cinc trinquets de pilota. L'organisme que explotava i controlava el joc era el Sant Hospital, de manera que les necessitats dels malalts intentaven pal·liar-les mitjançant els ingressos del joc. El joc de la Pilota era molt popular, durant el mandat de Disdier es van portar de França Jocs de Bittles de Box, i s'introdueixen millores als edificis. D'aquesta manera se li dona un nou impuls al negoci lúdic i es van augmentar els ingressos per sobre de les previsions. Vid. Martínez, J.V. (1995): «L'Ordre borbònic i l'esport: Els trinquets històrics de la ciutat de Xàtiva» en Cendres de Juny, Institut d'estudis Germans de Villanueva, Xàtiva, pp. 73-78.

51.- Agent comercial que gestiona els pagos entre províncies.

52.- Carta del Canonge Lobera a Retortillo, San Phelipe 22 de Diciembre de 1784. Arxiu de la Catedral de Las Palmas de Gran Canaria.

53.- Vid. González, M. i Jordá, J. (2010): «Dos obras del primer obrador de Marcos A. Disdier (1778-1795)», Butlletí informatiu de ceràmica, núm. 101, pp.42-51.

54.- El seu germà Josep Antoni, va nàixer en San Felipe el dia 19 de Juny de 1728 i va morir a Xàtiva el 14 de Gener de 1792 com a Presbiteri Beneficiat de la Col·legiata.

55.- Censo población. Vecindario general de la Ciudad de San Phelipe en el año 1772. Lligall nº 378. AMX.

56.- Vid. González, M. i Jordá, J. (2010): Miguel de Lobera, Un ilustrado desconocido entre Canarias y Valencia, El Museo Canario, LXV (2010), pp.213-234.

△ Placa on estava situada la oficina del repeso.

Antonio Disdier va destinar una primera part de la producció. Està documentat en l'any 1788 la fabricació de les rajoles per a la *quadra nueva*, o la sala nova de dones⁵⁷, les taulells de nombre per senyalitzar els llits dels malalts⁵⁸, és a dir «21 *tableros* números para las camas» i el seu consegüent transport en sàrries d'espart. Així mateix, els paviments fabricats sota la direcció de la fàbrica taulellera valenciana dels Disdier i que a la nostra ciutat encara romanen *in situ* nombrosos exemples, donen la mesura de la qualitat aconseguida.

Les dades sobre la vida a la seva ciutat de naixement del que posteriorment seria reconegut com el millor fabricant de taulells de les Fàbriques de València de finals del segle XVIII, Marcos Antonio Disdier i de la seva filla Maria Salvadora, modifiquen alguns paràmetres com el de la procedència francesa del director de la fàbrica valenciana, ja que definitivament coneixem la seva ciutadania, i la data del començament de la seva activitat ceràmica, identificada a partir de 1777. Marcos Antonio forma part de la tercera generació de la família Disdi-

er establerta en temps a Xàtiva, o *San Felipe*, i per les dades que mostra la documentació observem que es tracta, sens dubte, d'una persona que viu a la seva ciutat, i treballa per institucions tan pròpies d'ella com són l'Hospital, la Col·legiata i els trinquets de pilota.

Anteriorment a la feina de Marcos A. a València, la ciutat de San Felipe construeix edificis oficials d'acord amb les noves ordenances. Una de les institucions més importants en l'organització econòmica de la ciutat el constitueix

57.- Podem apreciar aquests rajoles actualment a l'edifici original encara convertits en sòcol de les escales. Literalment es van portar de la fàbrica de València 768 taulells de mostra i 232 taulells de cortapisa o sanefa, a més de 440 taulells que es van remetre més tard., Arxiu de l'Hospital de Xàtiva (AHMX), Sig. 1

58.- Algunes de aquestes peces van formar part de l'exposició Vells taulells Bells, Opus cit. Pág. 270-271.

INVESTIGACIÓ

l'Oficina del Repeso. Guillermo Joseph Blayron, Coronel de los Reales Ejercitos, encarrega a Fray Joseph Alberto Pina, Mestre arquitecte, el projecte de construcció de l'Oficina en el sitio que oy es pescadería. En l'expedient per a la fàbrica de l'Oficina del repeso, de 1756, trobem una bonica descripció de com s'han de col·locar les rajoles segons:

«la simetría y arte de la mejor práctica (...) y de enladrillar todo el pavimento del desván a cartabón y asentarle con buen yeso»⁵⁹. Les descripcions de la col·locació de taulells no són abundants en la documentació escrita valenciana, amb la qual cosa és de gran interès aquestes notes del projecte que dirigirà Josep Alberto Pina en què «además... será de su cuenta el pavimentar toda la vivienda del Alcayde y toda la escala con buenos tableros asentados con Yesso y a la escala a toda la gradería de sus mamperlanes bien labrados según Arte de tres dedos en Quadro con su Vocel y Filete y ha de pavimentar asimismo el saguan de la casa»⁶⁰. En el Capítol 7º del projecte diu que «...Será obligación del maestro de pavimentar la Pieza del Tribunal de la baranda y grada dentro con tableros de ha palmo y medio y azulejos de la mejor calidad poniendo quatro azulejos y un tablero siendo la superficie de dicho pavimento la mitad de tableros y la otra mitad de azulejos asentados con buen yeso...»⁶¹.

I AFEGEIX COM ADICCIÓ A AQUEST CAPÍTOL 7:

«...Tenga obligación el maestro en el pavimento de la pieza del tribunal de al tiempo de su construcción de poner y pagarse los

azulejos para la cortapisa de las quatro fuentes de dicho tribunal y han de ser de los azulejos de a palmo en quadro y que forman frizo de buena talla y buen colorido y asentada en sus quatro líneas según arte ; y asimismo o se le previene a dicho maestro que los quatro azulejos que ha de poner dicho maestro un tablero sin otro formen floroncillo cada quatro azulejos y que sean de los más finos y bien cozidos assi estos como los tableros amolados y retocados para la más hermosa unión de sus juntas»⁶².

Afortunadament, disposem de la documentació escrita. La casa va ser demolida i en l'actualitat no queda més que una placa recordant la seva ubicació a la cantonada de la Plaça Mercat amb Caldereria.

Finalment, en 1870 es tenen notícies⁶³ d'un únic forn de teules i rajoles a l'Avinguda de Canalejas⁶⁴, propietat de Pasqual Bañuls que a més fabricava rajoles hidràuliques. En 1920, tres olgeries proveïen a la ciutat de Xàtiva d'obra de terra com eren la de Francisco Ballesster (Carrer Vallès), la de Pasqual Bañuls (Av. Canalejas) i la d'Antonio Cortés (Pl. Tetuán) alhora que l'obrador d'Innocenci Pons (Carrer Reina) proveïa de matèries primeres a aquestes fàbriques⁶⁵.

Aquesta recopilació de dades sobre la relació de la ceràmica amb la nostra ciutat pretén rescatar de l'oblit les teules, taulells, cànTERS, olles i rajoles que des del segle XIII es realitzaven i adquirien a la ciutat de Xàtiva. Les dimensions reals del negoci són molt difícils de quantificar. No obstant això, queda molt per investigar, i el fet que trobem nomenclatura específica per a les peces realitzades a Xàtiva, com la denominació de cànter Porrón a l'utilitzat al principi

del segle XIX, anima a analitzar què hi ha darrere de la botija i la cassola de fira. Hem vist com els patrons de mesura de les peces fabricades són una obsessió de les autoritats en la documentació de meitat del segle XVIII. Una fabricació mínima, evidentment, no exigiria tal ajust a format. I finalment, l'existència de mines de terra argilosa voltant de la ciutat possibilitava l'establiment de les fàbriques, que en alguns casos es documenten des d'antic.

El ric patrimoni xativí, és abundant en exemples com els anteriors. Alguns els anirem coneixent, i altres hauran desaparegut per sempre d'una ciutat que, si bé no va ser coneguda per la seva gran producció ceràmica, sí que va adquirir la millor obra ceràmica de les ciutats que la fabricaven. Prova del que afirmem són les restes ceràmiques que ens envolten i que encara estem a temps de valorar i conservar. El panell de la Botica Artigues, el més gran de l'àmbit valencià, els paviments de taulells de nombroses casones, els sòcols de taulells com els que es poden apreciar a la Sagristia de la Col·legiata, nombrosos balcons amb rajoles de cartabó formant tot tipus de composicions en el anvers de la seva construcció, plaques amb la nomenclatura dels carrers que van ser encarregades al millor fabricant del moment, i nombrosos exemples de la taulelleria del segle XVIII i XIX a l'interior de les cases, no són únicament restes antigues. Són, en definitiva, obres d'art, no únicament material de construcció, que transmeten tant iconografies com modes del moment, i que van realitzar els millors fabricants de la seva època, que a més van ser encarregades pels clients coneixedors de la gran qualitat del que adquirien. ▀

59.- Expediente para la fábrica de la Oficina del Repeso, 1756, AMX.

60.- Idem.

61.- Idem.

62.- Idem.

63.- Ribes Iborra, V. (1994): La industrialització de la zona de Xàtiva en el context valencià, Col·lecció Gramalla, Ajuntament de Xàtiva, p. 121.

64.- Actualment Albereda Jaume I.

65.- Ribes Iborra, V. (1994): La industrialització de la zona de Xàtiva en el context valencià, Col·lecció Gramalla, Ajuntament de Xàtiva, pp. 125-126.

Fira

△ Andrés Carull

△ Antoni Marzal

△ David Calatayud

△ Nacho Gómez

△ Josep Miquel Palop Cucarella

△ Ricard Soler

△ Vicente Bataller

△ Antoni Marzal

La calor per als firers i la festa per als carrers

Està clar que la fira, té molts números per ser la festa gran desitjada però no cal descartar d'altres... Neus estava tan decidida que Fèlix li va dir, punxant-la, que si el que desitjava realment era ser Reina de la Fira... Neus, que no ho negava, es posava nerviosa i acariciava a Fèlix el cap dient-li: Ai, el meu bouet!

Quina tristor, ja ha passat la Fira... Però tu saps Neus, la de carrers que celebren les seues festes ara? Podem participar de la calor de cada barri. De segur que ens acullen i compartim junts eixos moments de germanor entre els veïns i veïnes.

I a les festes de carrer participa molta gent? – va preguntar Neus, pensant en com d'interessant seria obrir-les a la participació de la resta de la ciutat.

Normalment van els amics i familiars de la gent del barri – li va contestar Fèlix.

I hi ha alguna festa que aglutine totes les festes de carrer? – va preguntar Neus encuriosida.

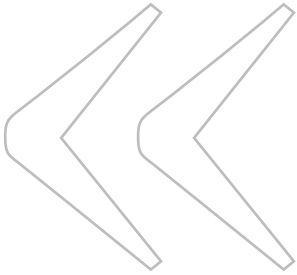
Quina gran idea! De vegades Neus em deixes perplex! La Festa dels carrers! La nova festa gran de la ciutat? I quan podria ser? – va demanar Fèlix.

La imaginació de Neus estava desbordada, evocava el record de les festes de carrer quan era menuda. Fèlix ja s'imaginava celebrant les festes grans de la ciutat durant tot el més de setembre i part d'octubre. La seua cara reflectia satisfacció, mentre Neus anomenava de carrereta totes les festes de carrer. Era una possibilitat, llunyana, però n'era una...

04

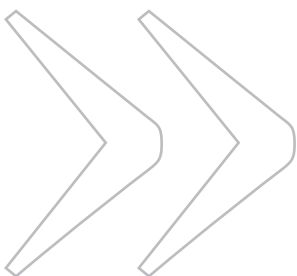

«En altres temps, esta plaça,
Era centre dels *festeros*
Quant no enllumenaven la casa
Més que la llum dels *metxeros*.

Fixeu-se bé en els moros
i també en els cristians
fixeu-se en la vestimenta
que són les festes d'abans.

El costum del nostre poble
que són les festes d'abans
representaven les guerres
dels moros contra els cristians.»

De l'explicació de la falla *Festes del barrio*
Versets de Francisco Martínez
FALLA PLAÇA DE SANT JOAN 1944

IL·LUSTRACIÓ

Xàtiva mora
i cristiana,
Xàtiva
cristiana
i mora.

D. Sanz.

MOROS I CRISTIANS A XÀTIVA?

J. Daniel Sanz

JULIOL

AGOST

SETEMBRE

Barri
del
Carme

Barri
del
Sant Feliu

Annauir

Carrer i
plaça de
sant Gaietà

Torre
de
LLoris

Carrer
Vernisa

Carrer
Caputxins

Habitatges
Manuel
Casesnoves

Carrer
Ardiaca
Baixa

Carrer
Blanc

FESTES DE CARRER

OCTUBRE

DESEMBRE

Carrer de sant Pasqual

Carrer de sant Cristòfol

Carrer del Puig

Carrer sant Antoni

Barri de l'Hort de Mora

Raval de sant Joan

Carrer sant Josep i Carneros

Carrer de sant Joaquim

Ardiaca Alta

Sorió

Adéu a la Fira, benvingudes les festes de carrer!¹

Ja hem deixat un altra fira enrere, la tranquil·litat tornarà de nou als carrers, i tot allò que ha esdevingut durant aquestos dies passarà a la memòria del llibre de cròniques del nostre record. I, com en tot, uns donen pas als altres per a que es complisca el cicle vital. Així, la fira, amb la seua partida, dona la benvinguda a la que, sense cap dubte, és la manifestació més popular de quantes formen part del calendari festiu de la nostra ciutat; ens referim a les festes de carrer, de gran tradició i importància, fruit de l'esforç popular de mantenir vives les nostres tradicions.

Són aquestes unes festes obertes a tot el món, on de setmana en setmana va passant-se el relleu de la festa, com una successió continua de música, bullícia i alegria.

En seu antic origen podria vores com una alternativa a aquest carnaval en tantes èpoques perseguit per ser una clara expressió de llibertat del poble, ja que a la seua forma i context s'aproxima en gran manera, i que gràcies a açò s'han pogut mantenir una sèrie de manifestacions populars que, de no haver existit aquestes festes, és molt probable que s'hagueren perdut.

Aquest tipus de celebracions posa en relleu el valor de les relacions humanes, on cada carrer és una gran família que coneix el problemes de cadascú, on encara existeix el sentit de la responsabilitat del veí. Ara, quan, desgraciadament, el nou urbanisme deteriora el contacte i la relació humana, que es redueix, a la majoria dels casos, al salut ocasional, a l'ascensor o al corredor, no és casual que aquestes festes es celebren al case antic, on els vells carrers donen cabuda encara a la relació directa entre les persones.

Per tot aquest cúmulo de raons, aquestes festes tan nostres necessiten del suport incondicional de tots, organismes i ciutadans, per a què dia a dia vagen augmentant i puguen arribar a la categoria que es mereixen.

Festes de carrer... carrers de festa?

José Luis Lagardera Ventura

La Fira és la carta de presentació festiva més important que té Xàtiva. Això és evident. Però les cites amb la festa no acaben quan l'Albereda torna a adquirir el seu aspecte habitual. Setembre i octubre també són mesos moguts a la capital de la Costera. Acaba la fira que es celebra des de 1250 per privilegi d'en Jaume I, però comencen a prendre vida els carrers de la ciutat.

Les Festes de carrer són eixa festa que porta al cor el veïnat, però que per a la gent que no està familiaritzada –especialment aquells que no habitem al nostre meravellós casc antic– tan sols és una mera anècdota. I veritablement són part viva de la nostra localitat. Són història, cultura i tradició.

Sant Gaietà, les vivendes Manuel Casesnoves, el Carrer Blanc, Caputxins, Ardiaca Baixa, l'Hort de Mora, Sant Cristòfol, Vernissa, Grup les Santes, Sant Pasqual, Sant Josep i Carneros, Ardiaca Alta i Menor Cuesta, el Puig i les de la pedania de la Torre de Lloris. De segur que, almenys, has sentit parlar d'alguna d'aquestes festes. O les has visitat. O les has gaudit. O formes part d'elles. Si no, hi ha que replantejar-se seriosament si de veritat eres un xativí de soca-re.

Moltes d'aquestes festes guarden similituds en els seus dies grans. Dinars i sopars, discomòbils, processons i misses es repeteixen en cadascun dels carrers. Però hi ha peculiaritats que les diferencien i les fan úniques i atractives per a que qualsevol curiós es digne a visitar-les. A l'Ardiaca encara roman viva la tradició de proclamar una Reina de les Festa, una pràctica que temps enrere també es duia a terme en altres festivitats locals, i a més a més poden presumir de realitzar un *playback* que es manté en el programa des de fa quasi tres dècades. «Vam ser pioners malgrat que alguns carrers ens hagen copiat la idea en alguna ocasió. S'ha fet tots els anys i ens representa», explica Quique Hernández, president de les festes des de fa cinc anys.

Les del Puig, en canvi, són unes de les més antigues de Xàtiva. «Tot va comen-

△ Festes del carrer Puig. Foto cedida per Laura Borreda.

çar una nit en que es cantaven *albaes*. Precisament d'ahi va eixir Pep Botifarra. Va ser l'inici de tot, van començar a reunir-se tots els anys i es van legalitzar les coses. A més a més allí es feien abans les paelles de la Fira, o això ens conten els nostres majors», puntualitza Laura Llorens, Reina de la Fira de Xàtiva 2015 i, a més a més, presidenta de les festes del Puig. Aquesta festivitat, de fet, encara continua arrelada a la Fira, ja que es continua col·laborant amb les *albaes* oficials.

Però si hi ha un cas peculiar de veritat, eixe és el del carrer Caputxins, on poden trobar els últims vestigis de la Xàtiva mora. Allí, aquest any farà 36 anys que es va instaurar una tradició que ningú pensava que arribaria tan lluny. «Tot va començar com una broma, demanarem gel·labes i pantalons a una casa de València i amb ells ens n'anarem a Alfarrasí, passant després per les festes del Raval i les del carrer Puig», recorda Ximo Camarasa, expresident de les Festes. De fet, a l'any següent, van arribar a participar amb aquest vestuari a la Fira de Xàtiva. A més a més, un altra peculiaritat, és la unió que des del principi els agermana amb els Huracains de Benigànim. «Cada any venen set o vuit matrimonis a desfilars amb nosaltres, malgrat

que també hem participat amb ells amb altres localitats com Bicorp, Chella, Aielo, Agullent o Rojales», afegeix Ximo. De fet, al 50 aniversari dels Moros d'Ollería, els membres del carrer Caputxins van assistir en representació de Xàtiva.

No obstant, però, les constants vitals d'algunes de les Festes del Carrer a Xàtiva no passen per un bon moment. «Ací hem arribat a ser vora 100 festeres, però ara la gent no treballa i no pot pagar. Primer és el menjar, i després els luxes», reflexionen Antonio Grau, Salvador Mateu i Pepe Camarasa al casal de Caputxins. «Ara sols som setze major i dotze o tretze xiquets». Una cosa semblant passa al carrer Puig: «Som poca gent en realitat, hi ha molta joventut però no col·labora tota. I els que estan fan el que poden. La gent jove deuria involucrar-se més, perquè la gent major ja va cansant-se. Porten tota la vida, i arriba un punt en que ja no poden més», diu l'extresorera Laura Borredà.

Gent jove. Un terme que sembla que no vaja associat a les Fester de carrer, però que en realitat cada vegada comença a assolir més importància, com si hagués arribat el moment del canvi generacional necessari per deixar respirar la festa. «A la nostra està la gent de tota ▷▷

△ Festes al carrer Caputxins. Antoni Marzal.

la vida i gent de fóra, però la majoria som joves. Això sí, el que més hi ha són xiquets», confessa Quique sobre les festes de l'Ardiaca, qui assegura que no volia ser president, «però la gent major ens va pegar l'empenta per a que ens ocuparem de la festa, per anar sabent el que és». Una de les festes que gossa amb millor salut, ja que supera la barreira de les 100 persones.

Això sí, Ardiaca té un gran nombre de gent però amb un local delimitat. «Tenim un casalet, però sense servici. Lloguem la casa d'un veí per a poder fer les nostres necessitats. Lo bo que tenim és que és una placeta, i allí ho tenim tot. Muntem, sopem, dinem... és tot molt familiar», explica Quique. Un problema el del local que és més greu al Puig, on denuncien que no disposen de cap. «Li n'hem demanat un a l'ajuntament des de fa anys, perquè no tenim on ajuntar-nos. Estem a una casa sense llum ni aigua, que un fester ens ha deixat. Ens van donar un solar, però ara van a fer un aparcament», lamenta Laura Llorens. Laura Borredà afegeix que «les festes ens pillen en època de gota freda, i moltes vegades patim les conseqüències».

Però no és l'únic problema que aquestes associacions li atribueixen al consistori. Des que el sistema de subvencions ha canviat, beneficiant a les festes que re-

△ Festes de carrer a l'Ardiaca Baixa. Antoni Marzal.

alitzen més activitats, les més humils es troben amb la soga al coll. «Et donen 800 euros per a fer tota la festa i sols la xaranga ja costa 1.000 euros. La resta ja t'ho has de buscar tu, i la pólvora és molt cara», es queixa Laura Llorens, mentre que a Caputxins Ximo diu que «amb el que ens dona l'ajuntament no paguem ni quatre vestits, i hem d'eixir vint-i-dos. L'anterior govern ens pagava 1.000 euros, però ara tan sols en rebem 600. Ens toca rascar-nos la butxaca per a aguantar». Altres, en canvi, sí que les reben amb les braços oberts, com és el cas de l'Ardiaca: «Suposen un pessic. Millor això que res. Cobrim despeses i per sort, últimament,

amb les aportacions de tots els festers, tenim inclús benefici. A vegades has de retallar per algun lloc, per què cap any ens privem de res».

El futur de les festes de carrer a Xàtiva és ben incert, i alguns accepten amb resignació una possible desfeta com ja ha succeït en altres carrers veïns: «Una vegada tanquem portes, farem processó i ja està. El mateix que fan a Sant Feliu o al Raval, perquè no donem per a més. Costa molts diners, i l'ajuntament cada any va restant-nos diners», expliquen des de Caputxins. Al Puig, els ànims no són molt millors: «les festes estan acabant-se en part perquè l'ajuntament està donant-les de costat». Laura Llorens és rotunda quan se li pregunta si veu perillar les festes: «sí»; mentre que Laura Borredà matisa que «depèn de carrers. No en dos anys o tres, però si en una dècada no ens posem les piles, té molt mala pinta».

Xàtiva no deuria deixar de banda unes festivitats que aporten al veïnat una ingent dosis de moral i de tradició. Perquè el seny d'identitat de Xàtiva és la Fira, però també la il·lusió als ulls de Quique quan planeja les festes que s'aproximen, el valor i el coratge de Laura per continuar endavant malgrat les adversitats, i els records al casal de Caputxins sobre aquells temps on tot era millor. Xàtiva és i ha de seguir sent tot això, o no serà res. ▀

Les festes de carrer

Antoni Martínez Revert

Les festes sempre han tingut un origen religiós, i no sols això, perquè els lligams polítics i religiosos, personals i col·lectius, no funcionaven, inicialment, per separat, en relació al poder establert i a les divinitats corresponents, les quals s'encarregaven de gestionar qualsevol amenaça superior a allò que personal o socialment hom podia pair: sequeres, epidèmies, desastres naturals etcètera. Calia estar a bé amb les forces incontrolables regides a l'àmbit de la divinitat.

Tots els treballs del camp, des de la sega fins a la recol·lecció o la collita, així com les celebracions d'èxits bèl·lics i les commemoracions de desfetes naturals, tenien la seua festa: cants, processons, danses, sacrificis... i el seu caràcter era indistriablement religiós i polític.

És amb el cristianisme que acaben deslligant-se el caràcter profà i religiós de les festes. Tot i aprofitar cada tradició per tal de referenciar-la al calendari doctrinal i al santoral propi, fent-les coexistir, l'Església determina el caràcter religiós o profà de les festes que recorren el curs de l'any, a la qual cosa col·labora òbviament el lent procés de l'autonomia política emancipada de la religió.

La majoria de les festes als pobles, les festes de carrer o, com exemple, la gran festivitat del Corpus, potser s'han quedat en l'estadi intermedi que barreja la celebració profana i la religiosa, perfectament delimitades en la processó del Santíssim. No així la Fira que ha esdevingut exclusivament profana, malgrat els esforços dels estaments religiosos perquè no perda el caràcter d'homenatge a l'anterior patrona o copatrona de la ciutat: Nostra Senyora de l'Assumpció.

Amb caràcter religiós o profà, totes les festes són celebrades per col·lectius que comparteixen uns trets idenitaris d'ampli o reduït abast, territorial i, diguem-ne, ideològicament marcat per les diverses maneres de pensar. Així, considerem la Festa nacional espanyola, les Festes de les autonomies, les Festes patronals, les Festes i celebracions organitzades al marge de les patronals en tantes ciutats, les Festes de barri, les Festes de carrer... i expliquem-nos la

△ Llegint el pregó de festes. Carrer Blanc 1967. Arxiu Arte Fotográfico Cuenca.

transcendent, diversa i, de vegades, enfrontada manera de celebrar-les.

Les Festes de carrer són tanmateix les més unànimes en tots els sentits. Cal haver complit uns quants anys per tenir la certesa que, a més de la família, el primer tret d'identitat és ser d'un carrer o d'un altre. Les etapes fonamentals en la resolució personal, és a dir, la infantesa i l'adolescència restaran per sempre marcades pels amics i el veïnat que les embolcallaren. Més endavant afegi-

rem els trets d'identitat del poble o la ciutat, la llengua i cultura, la nació...

Fa vora trenta anys, parlant de les festes de carrer, escrivíem que «amb l'acabament de la Fira s'inicia un cicle que té el seu protagonisme en la zona vella de la ciutat. Cada cap de setmana té lloc la festa en un carrer diferent, i així van succeint-se durant un parell de mesos: les casetes del Rector, el carrer Blanc i Vernissa, el carrer Puig, San Gaietà, Sant Josep, Ardiaca alta i baixa, Caputxins, ▷▷

INVESTIGACIÓ

Raval, Sant Cristòfol, Sant Joaquim, Sant Pasqual, Sant Feliu, Sant Antoni, a les quals darrerament s'hi ha afegit l'Hort de Mora, Verge del Carme, barri Nord-oest...

L'estructura de la festa de carrer s'ajusta quasi perfectament al carnaval. Notem com comença amb un pregó i una desfílada de disfresses. El pregoner solia fer una crònica anual dels fets més notables i curiosos succeïts al carrer, sempre en to irònic, buscant la gràcia en la rima i fent riure's als veïns dels pecats propis.

Destaquen, com una expressió popular, les folies, ball aquest que prové de la dansà, en perdre la seua puresa formal, i que la gent sol eixir a ballar disfressada.

Cada matí hi ha despertà, i, si l'economia ho permet, potser hi haurà traca, a més de la que pertoca disparar el diumenge en acabar la processó i la missa en honor al sant en la imatge que es venen en eixe carrer.

Dissabte en uns, dilluns en uns altres, hi havia la *xocolatà*, les cucanyes, les curses de sac, de bicicletes i milanta històries amb què entretenir la xicalla. Per als majors sovintejaven, als carrers en festa, els esmorzars o dinars que reunien tot el veïnat vora una mateixa taula.

De renom era la dansà del carrer Sant Josep, on el primer dissabte d'octubre acudien els dansadors de tota la contornada, i les *cordaes* de Sant Gaietà i...»¹

A les festes de carrer, allò que cada dia se n'eixiria de la norma, allò prohibit, s'autoritza, es beu i es menja més i millor, perquè els presents i els convidats, els de casa i els forasters s'ho mereixen, d'alguna manera es bescanvien els papers o, com se sol dir, s'imposa el món al revés i no es lliuren de la burla o la crítica les lleis i càrrecs públics més significats en fer la vida impossible al poble pla. Comportaments aquests que comparteixen les falles i, com s'ha dit,

△ Festes de carrer, 1963. Arxiu Arte Fotográfico Cuenca.

el carnestoltes que precedeix a la quaresma.

Fa quasi vint anys, tornarem a encoratjar les festes de carrer, —pòrtic del capítol VII, *Celebració Festa i Ganes*—² que omplien d'agost a octubre el calendari festiu, perquè «ací caic, allà m'alce, Xàtiva ha anat fent la seua via. I els xativins també. No podia ser d'una altra manera La vida és una i no té fre, ni *aixa arrerej*» i aquestes festes sempre vives n'eren una bona mostra.

Al llibre *La Veu de la memòria*³ que ha compilat fa uns mesos els cinc anys, rememoràvem com, malgrat les tristors i pors de la postguerra, hi havia festa alliberadora i com d'alegres van ser els temps posteriors de la transició. «Eren els anys, entre altres, del *tio Cistella* i del *tio Ricardo Gallego*, *Chiquillo*, de Vicent Guerrero, del *tio Pepe Palop*, *Carrutxa*, i estaven apareixent noves veus com la del mateix Pep Gimeno *Botifarra*, La d'Enrique García, *Gachi*, la de Pepe Roca, la de Miguel Soriano, *Poma*, la de Mari Nieves Gil, la de Maruja Fuster... anys que a les fires o festes de carrer podies escoltar sucosos enfrontaments verbals, on podien eixir a relluir els temes i les qüestions públiques o privades més insòlites.»

S'haurà de comptar amb les Festes de carrer com un element vertebrador de

la recuperació global del casc vell de la ciutat. Al mateix llibre es fa esment de com «als anys setanta, coincidint amb una bonior econòmica basada en la construcció, en el consumisme que animava el comerç i en un camp encara rendible, va haver a Xàtiva una davallada dels que vivien al casc vell cap a les construccions noves que feien créixer la ciutat, més enllà de l'albereda, fins a les vies del tren. (...) L'administració no s'ha ocupat com cal d'incentivar la permanència, d'ajudar al seu manteniment i actualització, de promoure serveis i d'afrontar les mesures necessàries per potenciar la seua revitalització».

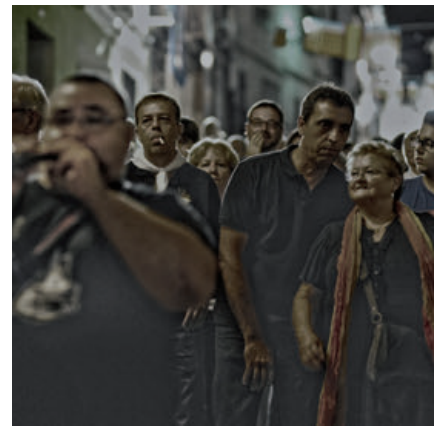
Els llibres o llibrets de les festes de carrer continuen parlant-nos de pregons, de despertades i passacarrers, de desfílades, d'espectacles, amb playbacks, orquestres o discomòbils, de jocs infantils, de xocolatades, de la pràctica del nostre esport, la pilota... i també de processons i misses en honor del Sant, de les clavariesses i els clavaris, de la pròpia festa que es realimenta d'articles i fotografies per a recordar.

L'esperit de la festa no es pot perdre, poden canviar les formes de la seua expressió popular, però si l'espai perviu dignament tractat la festa enriquirà la vida dels qui l'habiten, dels qui tornen i de qui els visite. ♣

1.- El curs de l'any. Tradicions i costums de la ciutat de Xàtiva. Quaderns de Xàtiva nº 1. Dins el llibre de la Fira de Xàtiva 1988. Antoni Martínez Revert, Ximo Corts, Lluís Antoni Navarro i Vicen Cerveró.
2.- Xàtiva, àmbit perdurable.1997. Toni Cucarella, Artur Heras, Antoni Martínez Revert.
3.- La veu de la memòria. Pep Gimeno Botifarra. 2011. Antoni Martínez Revert.

Festes de carrer

Fotografies: Antoni Marzal

Foc a la llar i la festa a celebrar: Tots Sants, Sant Antoni i Carnestoltes

-Però estic pensant, que en plena tardor, hi ha més festes. Del dia de Tots Sants, oblida-te'n de fer festa gran perquè tinc un pressentiment... Algun dia vindran costums d'altres llocs i ens clavaran una festivitat... celta, per dir alguna cosa. Ja ho veuràs Neus, com tots els xiquets i les xiquetes correran a disfressar-se com a bojós de dimonis, bruixes, monstres... Ja ho diu la dita, de fora vindran que de casa ens trauran...-va dir Fèlix.

-Igual estàs exagerant un poquet! Però, vaja, nosaltres tenim altres festes amb unes peculiaritats que les podem fer úniques. Que jo sàpiga, la celebració de les Caterinetes és única, i què s'han pensat eixos que volen vindre ací a canviar-nos els costums. Així com hem combatut Felip V, també combatrem eixes festes. Ja cridarem nosaltres l'home de sac, el moro mussa, tots els nostres gegants, la cuca fera i un fum de butonis. No tinc por!

-Val, Neus, ja pensarem alguna manera de fer-li front -la va tranquil·litzar Fèlix. I va continuar pensant en altres festes interessants. Finalment, va proposar: I què em dius de sant Antoni o de Carnestoltes?

-En menys de tres-cents anys ja no se celebraran - li contestà Neus ràpidament.

-Com de negativa estàs... ni Tots Sants, ni sant Antoni, ni Carnestoltes... Dóna'ls alguna oportunitat -va afegir Fèlix.

05

IL·LUSTRACIÓ

JALOGÜIN...

Alfredo Pardo

Una nit de morts!

Lorena Cayuela

Va ser allà per la tardor de 1707, quan la ciutat cremada havia de renàixer i les cendres dibuixaven encara ombres. Va ser aquella nit en què, en amagar-se el sol, les ombres tenien rostres. I una mena de morts vivents com eixits del Purgatori, van començar a vagarejar pels carrers pudents, bruts i plens d'enderrocs. Un escenari lleig i fastuós. Les nostres socarrades protagonistes ja portaven un temps rodant i sense menjar des de la desfeta, una crema a mida de genocidi. Elles tenien fam, molta fam. De sobte, se'n adonaren que hi havia unes persones com ànima en pena per la ciutat. Portaven uns quants dies sense haver menjat res, i aquelles "quasi persones" duïen algunes llepolies que semblava que no volien compartir. Els morts vivents van seure en rogle i es van posar a jugar a un joc que les nostres protagonistes no havien escoltat mai:

—“tric o trat”? Quina llengua parlaven? No era Valencià! I perquè després es bescanviaven les dolces pertinences? — Un per a tu, un per a mi!

Les dues amigues van decidir amagar-se per escoltar tot allò que deien i observar tot el que feien. Així, podrien posar en marxa el pla “tinc fam i necessite menjar!” i aconseguir alguns d'aquells queviures.

—Ja hem jugat molt de temps. La nit és massa curta i vull intentar segrestar algun xiquet que haja pogut sobreviure, va dir el *Moro Mussa*.

—No! Estigues calmat, tenim una sola nit a l'any on podem gaudir d'aquests privilegis terrenals, i tu, solament penses en segrestar? li va dir la *Delicà de Gandia*, sí, la mateixa que estàs pensant, la que volia cagar i no podia.

A les dues xiquetes que s'ho miraven tot amb ulls d'espant, dos calfreds els van recórrer les famolenques panxes.

—A mi m'agrada la idea, —va dir *Quarantamaula*, una espècie de gat horrorós que trepitja les teulades, i agafa xiquetes i tira pedrades. —Si seguim així, no gaudirem d'aquesta, la nostra nit. Hem

de continuar la tradició, no podem estar jugant tot el temps a “tric o trat”.

La dolça i *Delicà de Gandia*, amb un to més benevolent, continuava insistint:

—Podríem repartir aquestes llepolies entre la gent que quede per ací, que no sembla que haja de ser molta. I a més, podríem assabentar-nos de com han arribat a aquest punt. La cendra i els enderrocs fan l'escenari perfecte per a nosaltres en una nit com aquesta. Tot sembla un cementiri, i ningú ve a visitar-nos.

—Calla! Delicà, ja està bé de nyonyeries. Aleshores, jo per a què duc el sac? Un home del sac que no agafa nens, no és, ni serà, ni haurà sigut mai, l' *Home del Sac*.

—Deixeu-me que estic molt enutjat, va seguir la conversa el *Tio Sangonere-ta*, eixe que va morir d'una fartà un dia de festa. —Si no hi ha ni una ànima en pena! En aquest poble no hi ha ningú viu, només estem els morts! Ni espelmes ni res de res. Açò que ens ha passat aquest any era impensable. La festa dels morts, sí que sembla una festa, perquè estem tots morts! Només ens queden quatre llepolies a cadascun, les restes del darrer any. Recordeu que vam quedar ben farts d'aquella festa que es deia “Jalogüin” o alguna cosa així? Que era un altre lloc, lluny d'ací, creuant algunes fronteres i molts cementiris. De tant lluny que estavem ens vam posar fins i tot nostàlgics en plena nit!

I és així com les xiquetes van passar dels tremolors a les sudoracions, i de les sudoracions a immobilitzar el seu cos. Una bona solució era romandre quietes fins que eixira el sol. Llavors, al matí, hauria desaparegut tot aquell munt de personatges, suficients per esglaïar un poble sencer. N'hi havia un que es deia *Güendo*, també hi estava el *Momo* i la *Moma*, el *Buitoni*, un anomenat *Tombatosals*, un dimoni fumador i un que semblava

fins i tot Jaume I. L' *Home dels Nassos*, que també hi estava, va tenir una bona idea en pensar que, després d'aquella desoladora nit, podrien aprofitar el temps que els quedava per deixar les poques llepolies que tenien amagades per diferents llocs de la ciutat. Un joc, almenys divertit, per traure profit a un escenari fet a mida. El *Gegant*, va dir que li semblava molt bona idea, que ja era hora d'escoltar alguna cosa amb coneixement de mort vivent. Així que, sense pensar-ho més, van començar a deixar d'amagat tot el que tenien.

L'endemà, quan el primer raig de sol es deixava caure sobre la Torre, les nostres cagades de por supervivents van decidir anar a buscar tots els caramels que havien amagat. Així van passar el dia, buscant les llepolies del “Jalogüin”. Un fet encara més sorprenent però, va ocórrer aquell dia, un fet que és la clau, un fet meravellós, una cosa extraordinària, mai esperada, de les súper insuperables. I és que en compte de llepolies van trobar fruits confitats boníssims, castanyes, carabasses, moniatos, panallets dolços... Un bon àpat per seguir endavant buscant allò que anhelaven, ànim i esperança per tornar a refer aquesta, la nostra ciutat, i poder contar aquest relat a totes aquelles persones que el volgueren escoltar. ♣

▽ *Perales Iborra. Levante EMV.*

La vespra de Tots Sants mola més!

Guillem Pérez Badenes | Rafa Tortosa Garcia

«El fantasma ja no tenen llençol,
les bruixes corruixes ja no van de dol,
la serp de tres caps sols li'n queda un
i els dracs de hui en dia no tiren foc
i ni fum.

La Vella Pinta creix i paga l'or,
la Mumerota, bruixes i bruixots...»

La Maria no té por
DANI MIQUEL

L'home del sac, el Butoni, el moro Mussa, la Quarantamaula, la Bubota, la Cucafera, el Banyeta, dimonis xicotets, la vella Pinta, donyets, dracs, encantades, els gegants Tombatossals o Arrancapins, el pare Llop, el Flare Flaviol, el Tio dels Ossos, el Tio Cuiro, el Papisopes, el Marraco, el Popori, l'home dels Nassos o qualsevol bubota són personatges del nostre imaginari que, gràcies a les rondalles valencianes recollides, sobretot per Enric Valor segueixen en la memòria dels valencians. També, generació rere generació, es transmeten frases fetes, com per exemple, bonegar els infants. *Vindrà l'home del sac i se t'endurà!* Quantes vegades ens han dit açò o amb la versió del Moro Mussa. I com a bons valencians, aquesta mena de tradició actua ara sobre les nostres filles i fills.

A més a més, l'excel·lent inquietud per recuperar allò nostre fa que els músics i els escriptors més preocupats per mantindre les arrels, amb els seus treballs, promocionen aquestes criatures de l'imaginari popular valencià. La cançó *La Maria no té por* de Dani Miquel,

el cantacançó més popular dels voltants, recull aquestes espantacriatures, que com diu el seu autor, «entren a casa pel forat del pany». Aquesta cançó ha estat convertida en llibre, amb il·lustracions de Ricardo Maniscalchi i textos de Dani Miquel i, de l'estudiós en la matèria, Francesc Gisbert. I és que aquest escriptor alcoià, no sols ha recopilat al llibre *Màgia per a un poble* totes les criatures de l'imaginari popular sinó que a més ens explica els diversos oficis màgics. En paraules de Francesc, el principal objectiu del llibre «és recordar que si paga la pena saber i, sobretot, transmetre, aquestes creences. Cal revalorar la cultura popular, considerada de segona categoria o de "poblet" per la gent de ciutat. Només podem valorar allò que coneixem, i per a conèixer, cal llegir, mirar i escoltar»¹. Prenem nota.

La Gossa Sorda, amb la cançó "Farem Saó", fa un recorregut per personatges de l'imaginari valencià, tant de por com del món de la cançó, i d'altres en què es desconeix a consciència el seu origen. Ens quedem amb allò de «l'home del sac, va carregat... de mala llet».

Sembla que tots aquests personatges hagen eixit de la nit de sant Joan, una vespra plena de màgia. Ens imaginem, sota la llum de la lluna, que trobem la flor de la falaguera i que tinguem a cadascun d'aquests personatges al darre-re nostre, a un pam de l'esquena...

No és motiu, però, de parlar d'aquesta vespra festiva —ja es parla, de forma extraordinària, en altres treballs recollits en aquesta publicació—, sinó d'una

altra: la vespra de Tots Sants, coneguda com la Nit de les Ànimes i que dona entrada al dia de Tots Sants, celebrat cada 1 de novembre.

La vesprada del darrer dia d'octubre sembla ser bastant increïble. Ens ha passat que, en arribar a la nostra ciutat, veiem una cavalcada plena de gent disfressada pels carrers antics de la ciutat, tots desfilant a ritme de tambors. La majoria dels participants són xiquetes i xiquets disfressats pels seus pares de personatges extrets de famoses pel·lícules de por o de qualsevol altra font d'inspiració. Carabasses per tot arreu —aquestes també hi són nostres, eh!— i l'insuportable frase del *truco o trato*. De veritat, no tenim bastants festes casolanes com per anar important-ne d'altres?

Comencem dient: no, si són quatre xiquets!, però després en són quatre quadrilles i a la fi acaba convertint-se en una desfilada pel nucli antic organitzada per associacions de comerciants o per la Junta Local Fallera amb la col·laboració, en molts casos, del mateix Ajuntament. Com diria aquell: ara el mal ja està fet!

Ens ve, com pa i mel, comparar aquesta festa amb les canyes del riu —que no respon a una espècie autòctona—, que no les pots tallar perquè la Confederació no ho permet però s'escampen com la polseguera. A aquesta festa importada li ocorre el mateix: ningú ha posat remei a la seua expansió. I clar, això de prohibir està molt lleig. Per tant, cal reinventar-la i no és cap bogeria. De fet, moltes de les nostres festes han estat reinventades

1.- Entrevista realitzada a Francesc Gisbert sota el títol L'imaginari màgic dels valencians, publicada al Suplement Cultural Postdata del Levante-EMV del dia 30 de maig de 2008.

o readaptades segons els criteris dels governants a una època determinada —com per exemple, les falles en època de la dictadura franquista— o amb la principal missió de rescatar-les de l'oblit —indubtablement, el Corpus de Xàtiva a començaments dels anys huitanta del segle passat—.

Si de veritat volem celebrar aquesta vespra de Tots Sants, que roman present al calendari des de fa moltíssims anys, el que hem de fer és reinventar-la, fer-la nostra i fer-la d'acord amb les nostres tradicions. És possible que calga alinear-se amb la moda actual i celebrar la vespra disfressats encara que, segurament, es pugua fer amb un embolcall que resalte trets més nostrats.

Utilitzem els nostres personatges de por i, disfressant-nos d'ells, fem una gran cavalcada amb l'aparició de comes-llargues que representen els nostres gegants més peculiars, amb carrosses que arrossequen la cuca fera o dracs de tres caps, i fem teatrets i activitats culturals on els nostres espantacriatures siguen els personatges principals. Amb aquestes activitats, probablement assumirem més identitat i coneixement del nostre medi cultural. Som valencians, no som ni anglesos ni americans. Usem els nostres personatges de por per dignificar-nos.

I no ens oblidem dels dolços típics de Tots Sants com són els panellets i les fogasses de carabassa —ja han eixit les nostres carabasses!—, i deixem-nos de tants caramels i llepolies. Promocionem els productes dels nostres forns tradicionals.

El fet de reinventar o redirigir una festivitat cap a la nostra identitat valenciana, implica plena consciència de tot un poble, tant per part dels dirigents de les diferents associacions com per gran part de la ciutadania, adonant-nos, principalment, d'allò que estem tolerant, i conscienciant-nos que el canvi està a les nostres mans. De la mateixa manera que li passa a la *Maria*, ja no tenim por d'aquestes criatures i és el moment de convidar-les a qualsevol festa, bé a la vespra de Tots Sants o bé a la Nit del Ros, per passar una nit divertida amb algun que altre ensurt.

«...La Maria fa festa a sa casa
I a tots els ha convidat.
Coques fines; bunyols de carabassa...
I tots de riure, s'han pixat!»

DANI MIQUEL

Dels sants del gener, sant Antoni és el primer

Joan Quilis i Ródenas

A MODE D'INTRODUCCIÓ

Hem encapçalat aquest article amb una de les múltiples dites que fan referència a sant Antoni Abat o del porquet, sant amb una extensa literatura popular:

«Per sant Antoni un pas de dimoni.
A Sant Antoni la perdiu busca matrimoni.
Fins a sant Anton, pasqües són.
Per sant Antoni fa un fred del dimoni.»

Sant Antoni del porquet,
que a les velles fa carasses
i a les joves fa l'ullet.»

Aquestes dites i versos són sols uns pocs exemples de la multitud de refranys, goigs, lloes, cançonetes, balls o auques que es coneixen en honor a sant Antoni¹.

Aquest sant possiblement siga un dels més populars i amb més devoció dins de la Comunitat Valenciana, documentant-se moltes esglésies, ermites i santuaris dedicats a ell². A la nostra comarca trobem les esglésies majors de Canals i Cerdà i l'antiga església del convent de Franciscans a Moixent. A Xàtiva, es restes d'una ermita de la qual parlarem més endavant direm alguna cosa de la seua titularitat.

En definitiva, són moltes les localitats de la Comunitat Valenciana que el 17 de gener, dia de la seua festivitat, de una manera o altra reben homenatge a aquest sant.

EL CULTE A SANT ANTONI

Sant Antoni naix en Como, llogaret de l'alt Egipte en l'any 251, tingué una dilatada vida, doncs, mor a Kolzim el 17 de gener del 356 amb 105 anys. Va quedar orfe als huit anys i es va tindre que fer càrrec d'una germana menor que ell, a la qual col·locà monja per a protegir-la dels perills del món. Després, va vendre tots els béns que havia heretat dels seus pares repartint els beneficis entre els més necessitats. Seguidament, ell es

△ Antoni Marzal.

va retirar al desert per a portar una vida d'oració i penitència, amb l'objectiu de servir i estimar a Déu. Va adquirir fama de sant miraculós, acudint reis i emperadors de l'època a consultar-li.

Conta la tradició, que el fill d'un noble francès anomenat Gastó patia la malaltia coneguda com *foc de sant Antoni*. El pare va fer la promesa davant el sepulcre del sant, que si al fill curava ells dos es dedicarien a cuidar a malats. El fill va sanar i el pare, per complir la promesa realitzada, va fundar l'orde dels Germans Hospitalaris de sant Antoni Abat, la qual es va expandir per tota Europa³.

El culte a sant Antoni a occident és molt antic, doncs a partir del segle xi ja esta documentat. Durant l'edat mitjana, es multiplicaren les fundacions de l'Ordre Hospitalària i a partir del segle xiv foren nombroses les confraries fundades que es van dedicar a difondre la devoció de sant Antoni pel món rural⁴.

El nostre cronista, Agustí Ventura, ens parla d'una confraria de llauradors al Regne de València, aprovada pel rei Joan I el 1392, i era anomenada *jouers d'acot*⁵. Aquests eren els llauradors que

treballaven les terres amb dos animals units per un jou.

L'ÀMBIT FESTIU

Al llarg de tota la geografia valenciana es realitzen celebracions de tot tipus en honor a sant Antoni i en aquestes, per regla general, destaquen dos elements: el foc i els animals.

Segons l'etnòleg Joan Amades, al seu *Costumari Català*⁶, la festa de sant Antoni és una reinterpretació cristiana de les *consuèlies romanes*, que s'hi celebraven en honor del déu Consus al més de desembre, a les quals és demanaven la protecció dels animals.

Per al periodista valencià Baltasar Bueno, les fogueres de la vespra de sant Antoni són un recordatori de les epidèmies, causades per la infermetat coneguda com *foc de Sant Antoni*, produïda per la ingesta de pa de sègol en mal estat⁷.

Per al sociòleg Antonio Ariño, les fogueres de sant Antoni són focs de vespra, focs inaugurals, els quals tancaven el temps quotidià i obrien el temps festiu⁸. El foc és habitualment un component

essencial del ritual de la vespra d'una festa. Lluminàries i fogueres precedeixen al dia de festa. El foc vens a la obscuritat de la nit.

Per altra banda, també segons Antonio Ariño, la relació de sant Antoni amb els animals es remunta a la seua vida d'ermità al desert, on domesticava als animals salvatges⁹ i per aquest fet es vincula al sant com a protector dels animals.

SANT ANTONI A XÀTIVA

Passem ja a tractar la festivitat de sant Antoni a Xàtiva. Actualment, s'ha recuperat un poc la tradició d'aquest sant, amb la vendició dels animals, on aquest any s'ha celebrat la XXII edició.

No sabem quant començaria la devoció en la nostra ciutat al sant anacoreta, però a l'església de sant Pere, al retaule atribuït al Mestre de Borbotó i conegut com dels *Goigs i Dolors de la Mare de Déu*¹⁰, datat cap a 1520, es pot apreciar a la primera taula de la predel·la, una magnífica representació del sant eremita, el qual apareix llegint i subjectant un bastó amb el tau, l'element més característic dins de la seua iconografia. S'ha relacionat aquest retaule amb els Borja, doncs esta atribuïda al mateix mestre que pinta el retaule d'ànimes de la Torre de Canals. La presència del patró de Canals en aquest retaule de l'església de sant Pere reforça un poc aquesta possible relació. Cal destacar d'aquesta taula, la fortificació que es representa darrere del sant i, que pel seu paregut, es pensa que es tracta del castell de Xàtiva.

Possiblement la primera notícia al culte a aquest sant en la nostra ciutat, siga la que arreplega el historiador Agustí Ventura¹¹ sobre el canonge de la Col·legiata, Antoni Menor, el qual al seu testament de l'any 1644, institueix «missa, vespres, hores i aniversari». Actes a celebrar en la Seu de Xàtiva, amb acceptació del Degà i Capítol de canonges, amb una concessió de 1523 lliures.

Uns anys més tard, en 1654, segons ens informa Ventura Pascual y Beltran al llibre *Játiva Biografica*¹², el xativí Llorenç Bru, qui fou degà de la Col·legiata d'Oriola, ordenava al seu testament, que s'acabara de construir una ermita dedicada a sant Antoni, però en aquest cas a sant Antoni de Pàdua. Possiblement, la devoció popular va fer que s'ajuntaren, en aquesta esglesiola, la devoció i el culte als dos sants Antoni, doncs, sabem, per un expedient que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal¹³, que

a l'altar major figuraven les imatges dels dos sants i que les celebracions a sant Antoni Abat es realitzaven al voltant d'aquesta construcció. Així ho arreplega Pascual Madoz al volum IX del *Diccionario Geografico-Estadistico-Historico de España* editat en 1847¹⁴. Quant es refereix a l'ermita la nombra amb la invocació de sant Antoni Abat i de Pàdua.

Aquesta pràctica d'emparellar els sants no és nova al territori valencià. Així tenim als sants de la Pedra: Abdó i Senén o els sants Metges: sant Cosme i sant Damià. A Xàtiva, tenim com exemples diversos casos com el de sant Feliu i sant Arquileu, al retaule major d'aquesta església. També, el de santa Anastasia i sant Basilisa, que foren titulars de la desapareguda ermita de les Santes i durant molt de temps també foren copatronos de la ciutat.

Són poques les referències que tenim a Xàtiva de les celebracions que es realitzaven en honor a sant Antoni Abat. Trobem alguna a la premsa antiga de la nostra ciutat, així al setmanari *El Clamor Setabense*¹⁵, del 16 de gener de 1887, ens informa del porrat que es feia en aquestes dates a les proximitats de l'esglesiola. Cal destacar, d'aquest porrat, la tradició de què el nuvi regalava a la seua núvia una *mocadorà*. És de suposar que aquesta *mocadorà* no seria igual que la que es realitza per sant Donis i estaria formada pels dolços i fruits secs típics dels porrats.

A l'*Obrero Setabense*, del 15 de gener de 1921, dins de l'apartat denominat *Boletín religioso*, trobem dues curtes referències. Una d'elles ens diu:

«El lunes, día de San Antonio, en la Ermita del Santo a las once, Misa rezada.»¹⁶

En aquest mateix apartat, però fent referència a l'església de santa Tecla, llegim:

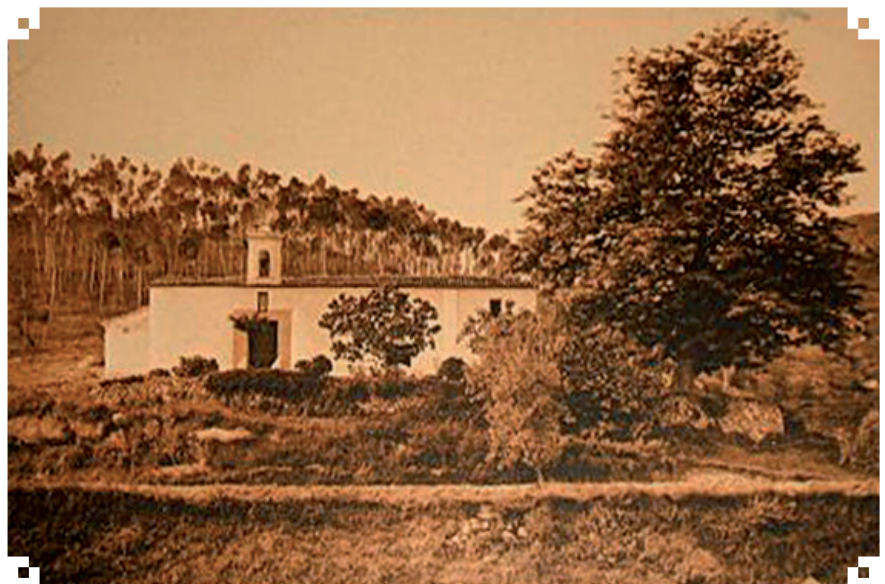
«Lunes a las ocho y media, solemne Misa cantada con sermón a cargo de D. José Cerdà, Coadjutor, en obsequio de S. Antonio Abad, y a intención de una familia devota del Santo.»

LES FOGUERES A XÀTIVA

Passem ara parlar un poc d'un dels elements més característics de les celebracions a sant Antoni, ens referim a les fogueres. Si, respecte a Xàtiva, són escasses les referències a algun tipus de celebració en honor del sant anacoreta, sobre les fogueres, la cosa no millora i les notícies que tenim sobre elles també són molt limitades.

Possiblement, tant a Xàtiva com a la resta de les poblacions de la Costera, es realitzarien fogueres per celebrar els diferents esdeveniments, doncs la realització de fogueres en molts casos era senyal de festa i celebració¹⁷ però no coneguem cap documentació que ens parle d'aquesta realització. Si que tenim constància a la nostra ciutat d'una tradició relacionada amb el foc i era, en les grans festes, la realització de lluminàries. Tant les lluminàries com les fogueres festives vindrien a tindre un mateix significat que no és altre que el d'expressió jubilar.

A Xàtiva trobem aquesta pràctica en esdeveniments¹⁸ com les diverses coronacions reials, a les quals es feien tres ▷▷

△ Camí i ermita de sant Antoni cap als anys 30 del segle passat.

dies de lluminàries a tota la ciutat. També es realitzaven als esposoris o naixements d'algun membre de la reialesa o quant es signava algun tractat de pau, etc.

Passem a parlar un poc d'allò que sabem sobre les fogueres de sant Antoni en la nostra ciutat. En primer lloc cal dir que no hem trobat moltes referències escrites. Sols l'historiador Ventura Pascual i Beltran ens dóna unes xicotetes pinzellades sobre elles. A l'article *Les falles fora de Valencia*, publicat a la revista *Pensat i Fet* de 1915, ens diu que es fan fogueres a Xàtiva la vespra de sant Antoni:

«Però de veres se fan falles fora de Valencia? Sí; les fan també en Xàtiva la vespra de Sant Antoni.»¹⁹

El mateix Ventura Pascual, a un altre article titulat *La primera falla de Játiva en sueños y recuerdos*, publicat al llibret de la falla del Cid de 1946, ens torna a parlar de les fogueres de la vespra de sant Antoni i ens dóna un poc més d'informació. Ens diu que estaven fetes de canyes i canyots, i que la gent les botava ajudats d'una canya o fins i tot sense ella:

«... pues en mi infancia, fuera de la del Bellveret que quemaban los carpinteros la vispera de su Santo Patrono, no habia más fallas que las fogueres de Sant Antoni, hechas con cañas y canyotes, que saltábamos imitando el salto de la garrocha con una caña o simplemente dando brincos sin apoyo alguno.»²⁰

Aquestes aportacions de Ventura Pascual i Beltran recordant-nos les fogueres de la seua infància i joventut, ens fan pensar que si ell naix el 1872²¹ i la seua infància transcorre als últims anys del segle XIX, podem afirmar que en l'últim quart d'aquest segle es realitzarien fogueres a Xàtiva en honor a sant Antoni.

No coneguem més referències escrites d'aquesta activitat lúdica. Ja ens tenim que vindre als nostres dies i arreplegar la informació oral que molta gent ens dóna. Molta gent recordem encara, com en acabar les festes nadalenques, la xicalla començava a arreplegar tot allò que poguera ser cremat. A la majoria de les places i dels carrers del nucli antic, com a la plaça del Mercat, sant Pere, d'Alexandre VI, dels Enríquez, el Raval entre d'altres, li pegaven foc a una foguera la vesprada-nit del dia 16 de gener. Però les fogueres que molta gent recorden encara són les del carrer sant Josep, on es realitzaven més d'una i on els apers vells dels arriers eren cremats.

Játiva — Arrozales y cerro del Puig

Fot. de Barbà

△ Carretera del Genovès on es practicaven les carreres de joies.

Aquestes pires tenien una estructura un poc anàrquica, doncs, simplement era amuntar trastos, cartons, canyes i canyots, com ens deia Ventura Pascual i Beltran. Si comparem l'arquitectura de les fogueres que es feien a Xàtiva amb la realitzada a les veïnes localitats de Canals i Cerdà, veiem com aquestes tenen una estructura concebuda i adapten una forma cònica, la qual mancava les realitzades en la nostra ciutat.

No sabem exactament quant desaparegueren les fogueres de sant Antoni dels carrers i places de la nostra ciutat. A finals dels anys noranta²² encara se'n realitzaven però les del nucli antic ja havien desaparegut en aquestes dades, restant aquesta costum sols a les zones limítrofes de la localitat: grup d'habitatges de les Santes, l'hort de Mora, barri del Retorno, barri del Carme, Planas de Tovar, a la costa del castell i algun altre lloc més.

Les reformes de les vies urbanes, les normes per a poder fer focs enmig del carrer, la despoblació del nucli antic, la desmotivació de la xicalla i la falta d'organització d'aquesta festa, podrien ser els motius per els quals va desaparèixer aquest tradició dels carrers i places de Xàtiva.

Possiblement, l'últim motiu indicat, fora la principal causa de la desaparició de les fogueres. Tal volta, si hagueren gaudit d'alguna estructura organitzativa, tipus festes de carrer o comissió fallera, s'haguera pogut mantindre aquesta tradició.

ELS ANIMALS A LA FESTA A SANT ANTONI

Ens queda parlar de la participació dels animals a les festes de sant Antoni. Com havem indicat més cap a dalt, fa vint-i-dos anys, al gener de 1995, és va recuperar l'acte de la benedicció dels animals. Ara ja no són solament els animals del camp els beneïts i s'ha fet extensible també als animals de companyia.

Agustí Ventura arreplega a un article²³ publicat al diari *Levante-EMV*, la tradició de les carreres de joies que es desenvolupaven el 17 de gener, dia de sant Antoni. En ell, ens explica com aquest dia, després de escoltar missa a la parroquia de sant Pere, es feia la vendició dels animals i se'ls donava una garrofa. Més tard s'anava a l'ermita i se li pegava tres voltes, fet que recorda a les tres voltes que els parells de Canals peguen a la seua església. A Xàtiva, després de donar les tres voltes a l'ermita s'esmorzava. Tot seguit es feien les carreres que solien ser per la carretera del Genovès. Cal recordar que en aquesta època encara era una carretera de terra i no estava asfaltada.

Les carreres eren realitzades muntant el genets sols amb una manta sobre l'animal. El cronista de la nostra ciutat, arreplega a l'article que estem seguint, el nom de alguns d'aquests corredors: Pepe Guillem Montagut, Rafaelito Pons, Pasqual Botifarra o Rogelio Boluda.

AL VOLTANT DE L'ERMITA DE SANT ANTONI

Passarem ara a parlar un poc de l'ermita de sant Antoni²⁴. Aquest edifici, com l'historiador de l'art Josep Lluís Cebrián²⁵ ens diu, cal catalogar-lo com a monument de quatre parets. Aquestes són construccions que pel motius que siguin han segut abandonats, han anat degradant-se poc a poc pel pas del temps i han segut envaïts per la vegetació, restant sols en peu quatre parets.

Com havíem comentat més cap a dalt, l'ermita fou construïda el 1654 gràcies a l'eclesiàstic xatívi Llorenç Bru. Aquesta construcció la podem dividir en tres parts clarament diferenciades: la casa de l'ermità, l'esglesiola i la sagristia. Les dues primeres presentarien una coberta a dos aigües, mentre que l'espai que faria de sagristia, sols estava cobert a una aigua. L'interior de l'ermita estava dividit en tres parts per dos arcs de mig punt i el sostre estaria cobert per voltes baixes. De l'altar que presidia l'interior sabem que era daurat i blanc, i com ja havem comentat, presentava les imatges de sant Antoni

de Pàdua i de sant Antoni Abat. L'accés a l'interior de l'esglesiola es realitza per una porta, a la qual encara destaquen els carreus que la envolten.

Clourem aquestes notes sobre l'ermita de sant Antoni amb una notícia, que em va arribar de forma oral, sobre un intent de restauració que es va dur a cap als primers anys de la dècada dels quaranta. Cal tindre en compte que aquest edifici, durant la Guerra Civil, va perdre la seua funció religiosa i va ser utilitzada com habitatacle. Acabada la guerra tornaria a recuperar les seues funcions. També cal tindre en compte que l'ermita esta situada a un lloc on existien molts habitatges d'esplai al seu voltant, els propietaris de les quals, als mesos d'estiu, per a no tindre's que desplaçar-se fins a la parròquia de sant Pere, decidiren recuperar l'ermitori i així els diumenges poder celebrar allí missa i no tindre que arribar fins a la ciutat. La idea era restaurar la teulada, que en aquells anys ja presentaria algun desperfecte. Es varen finançar una sèrie de bigues de fusta que feien falta, a base de rifes i algun que altre donatiu, i una vegada aconseguits els diners, es varen adqui-

rir les bigues, les quals anaven a reemplaçar a les deteriorades del segle XVII. Es va decidir el dia que començarien les obres i es varen fer arribar les bigues fins a l'edifici on foren descarregades i preparades per a passar la nit, doncs, al dia següent començarien les obres. Aquella mateixa nit les bigues varen desaparèixer i amb elles l'esforç, que molta gent havia fet per a poder recuperar aquell edifici. El mati que anaven arrancar les obres ningú sabia res de les bigues. És va perdre l'interés de tornar a començar el condicionament de l'ermita. Supose que si es va restituir el culte, però no he pogut esbrinar, si durant els diumenges que la gent dels voltants estiuejava als seus xalets es realitzava missa o aquests es tenien que desplaçar fins a Xàtiva.

No sabem fins a quant l'ermita va tindre algun tipus d'activitat, però si als anys quaranta ja presentava un estat preocupant, aniria poc a poc empitjorant, i poc a poc, aniria sent abandonada fins arribar a la situació actual que la podem qualificar de lamentable, sense que cap administració s'involucre com a mínim en una consolidació de l'estructura que queda en peu. >>

△ Estat actual de l'ermita de Sant Antoni.

UNES NOTES SOBRE SANT ANTONI DE PÀDUA

Aquest article és sobre la tradició de sant Antoni Abat a la nostra ciutat, però volguera concloure parlant un poc de sant Antoni de Pàdua o de Lisboa, el primer titular de l'ermita de la qual acabem de parlar.

L'advocació a aquest sant estava prou extensa a la nostra ciutat, doncs a banda de l'ermita, a l'altra part de la ciutat, l'església del convent dels caputxins, actual asil de ancians, també està dedicada aquest sant. Per un altra banda, a la Seu, a la segon capella de la girola, trobem un altar dedicat a aquest mateix sant. Aquesta capella, en el seu temps, pertanyia als Bruns i recordem que el degà de la Col·legiata d'Oriola Llorenç Bru va deixar escrit que s'acabarà la construcció de l'ermitori dedicant-lo a Sant Antoni de Pàdua. Un altre exemple de la devoció d'aquest sant el trobem al forn de la plaça dels Enríquez, on podem veure una fornícula amb una imatge del segle XVIII d'aquest sant²⁶.

La festivitat de sant Antoni de Pàdua és el 13 de juny i qui per ser el titular de l'ermita, possiblement se li faria alguna celebració en aquest lloc al període de màxima plenitud. Sabem, pel diari *El Obrero Setabense*, del 17 de juny de 1905,²⁷ que a la Seu i a sant Francesc, en aquesta festivitat, es repartia pa entre els més necessitats.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Hem intentat, en aquest article, arregar tot allò que feia referència a sant Antoni Abat a la nostra ciutat. La documentació és més be escassa però segur que dormint als arxius descansen més dades, que algun dia veuran la llum i faran ampliar aquest article. També seria interessant recuperar, de la memòria de gent major, els records i vivències sobre aquesta festa i altres esdeveniments de la nostra ciutat. ▶

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

- 1 MONFERRER, ÀLVAR (1993):** «Literatura popular, teatre, dansa i música al voltant de Sant Antoni i la seua festa» dins de *Sant Antoni Sant valencià*, Sèrie Minor núm. 14, Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura.
- 2 MONFERRER, ÀLVAR (1993):** «Confraries, ermites i hospitals» dins de *Sant Antoni Sant valencià*, Sèrie Minor núm. 14, Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura.

3 ARIÑO VILLARROYA, ANTONIO (1989): «Origen de la devoció a Sant Antoni», *Llibre de les festes de Canals 1989*, Ajuntament de Canals, Canals.

4 HERNÁNDEZ I MARTÍ, GIL-MANUEL (2016). «La fiesta de San Antonio Abad». *Vlcnoticias.com/la-fiesta-desan-antonio-abad*, 14 de gener de 2016.

5 VENTURA CONEJERO, AGUSTÍ (2014): «Trets històrics de Sant Antoni a Canals i Xàtiva», Levante-EMV, dissabte, 1 de febrer de 2014.

6 AMADES, JOAN (1987): *Costumari Català, el curs de l'any, Vol II*, Salvat Editores, S.A., 2a edició, Barcelona.

7 BUENO, BALTASAR (2014): «Las hogueras de San Antón se deben a epidemias y no a solsticios», Levante-EMV, Jueves 16 de enero de 2014.

8 ARIÑO VILLARROYA ANTONIO (1992): «El misteri del foc», *Llibre de les festes de Canals 1992*, Ajuntament de Canals, Canals.

9 ARIÑO VILLARROYA ANTONIO (1989): «Origen de la devoció a Sant Antoni», *Llibre de les festes de Canals 1989*, Ajuntament de Canals, Canals.

10 FERRE PUERTO, JOSEP ANTONI (2007): «Retaule dels Goigs i Dolors de la Mare de Déu», *Catàleg exposició La Llum de les Imatges "Lux Mundi Xàtiva 2007"*, Generalitat Valenciana.

11 VENTURA CONEJERO, AGUSTÍ (2014): «Trets històrics de Sant Antoni a Canals i Xàtiva», Levante-EMV, dissabte, 1 de febrer de 2014.

12 PASCUAL Y BELTRAN, VENTURA (1931): *Játiva Biogràfica*, Vol II, València.

13 QUILIS RÓDENAS, JOAN (2011): «Per què no salvem l'ermita de Sant Antoni?», *Llibre alternatiu Fira de Xàtiva 2011*, Ulleye, Xàtiva.

14 MADDOZ, PASCUAL (1847): *Diccionario Geografico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Tomo IX, Madrid, Edició facsímil.

15 SANCHIS MARTÍNEZ, JOSEP I BOLUDA PERUCHO, M. DOLORES (1999): *Fiestas y tradiciones de Xàtiva*, Ajuntament de Xàtiva, Xàtiva. Premi Carlos Sarthou 1999.

16 El Obrero Setabense, 15 de gener de 1921.

17 CASANOVA, EMILIO (1990): «Evolució de la paraula falla» en *Historia de las fallas*, Levante-EMV.

18 SARTHOU CARRERES, CARLOS (1935): «Notas de realza» dins de *Datos para la historia de Játiva*, Volum III, Imprenta Bellver, Xàtiva.

19 PASCUAL I BELTRAN, VENTURA (1915): «Les falles fora de València» en *Pensat i Fet 1915*.

20 PASCUAL I BELTRAN, VENTURA (1946): «La primera falla de Játiva» En *Llibret explicatiu Falla plaça del Cid 1946*.

21 Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana. Vol 12, Levante-EMV, 2005.

22 SANCHIS MARTÍNEZ, JOSEP I BOLUDA PERUCHO, M. DOLORES (1999): *Fiestas y tradiciones de Xàtiva*, Ajuntament de Xàtiva, Xàtiva. Premi Carlos Sarthou 1999..

23 VENTURA CONEJERO. AGUSTÍ (2014): «Les carreres de joies en l'ermita de Sant Antoni», Levante-EMV, divendres 1 d'agost de 2014.

24 QUILIS RÓDENAS, JOAN (2011): «Per què no salvem l'ermita de Sant Antoni?», *Llibre alternatiu Fira de Xàtiva 2011*, Ulleye, Xàtiva. També del mateix autor: [2012]:«És cosa de tots», *Llibre explicatiu falla Benlloch 2012*, Associació Cultural Falla Benlloch 2012, Xàtiva i [2015] «Visita a la ermita de sant Antoni i a l'aqüeducte de l'aigua de Bellús», *Llibre actes de les VII Jornades d'art i història*, Ulleye, Xàtiva.

25 CEBRIÁN I MOLINA, JOSEP LLUIS (2015): «Xàtiva i els monuments de quatre parets» a <http://artpatrimoni.blogspot.com.es/2015/04/xativa-i-els-monuments-de-quatre-parets.html> [Darrera consulta 22 de juliol de 2016].

26 QUILIS RÓDENAS, JOAN (2011): «Per què no salvem l'ermita de Sant Antoni?», *Llibre alternatiu Fira de Xàtiva 2011*, Ulleye, Xàtiva.

27 El Obrero Setabense, 17 de juny de 1905.

El Casino Setabense i la festa de l'alta societat de Xàtiva

Salva Català Sanchis

A les acaballes del segle XIX un grup de ciutadans benestants de Xàtiva van pensar en la necessitat de crear societats d'esbarjo, on compartir moments d'oci, dedicats a la tertúlia, els jocs de taula, lectura de premsa o degustació de licors. També organitzaren banquets que honoraren a persones o celebraren festes tan importants com el carnestoltes, la fira o la nit de cap d'any, festes laiques i lúdiques de la ciutat per excel·lència, que no es podien entendre si no anaven acompanyades de bon menjar, millor beure, i molta música que incitara al ball, és a dir, tot allò que no es permetia al bon cristià durant el Corpus o la Setmana Santa.

Volien crear també un espai per a la relació de gent culta, refinada, res a veure amb els cafés, ni les tavernes, ni les societats de resistència obrera, i molt menys amb els cercles polítics, ja que en teoria la naixent societat hauria de ser apolítica i oberta a tothom, sempre que es fóra culte, educat, amb bones costums, es gaudira de temps lliure, i es tingueren diners per a pagar les quotes, el que ocasionava l'exclusió de tota la gent treballadora que no tenia diners ni temps d'oci. En no tindre documentació privada, accedim a la memòria històrica¹ per situar els inicis d'aquesta societat. Sembla va nàixer a les acaballes del segle XIX a la Fonda Mallol —llavors l'hostal més important de la ciutat situat al carrer Montcada—. Fou batejada amb el nom de l'Espanyoleto.

La primera referència documental la trobarem al Nadal de 1887², moment en què s'havia constituït la renovació de la Junta Directiva del Casino Espanyoleto per al bienni següent, de la qual seria president Ricardo Font, i entre els seus membres trobem a personatges tan coneguts com Blai Bellver o Jose Carchano, i anunciava que enguany la societat «*dará este año el baile de máscaras en los salones del mismo los días 9, 12 i 14*». Celebració típica del Carnestoltes, que bevia de la tradició iniciada a Venècia a principis del segle XVI, i on a més de ballar, es jugava a la identificació de l'emascarat. En ocasions s'aprofitaven les màscares per a cometre excessos de tot tipus abans que s'iniciara el temps de Quaresma «*tras el bullicio del Carnaval con sus bromas y excesos, se presenta la austera cuaresma con sus ayunos y mortificaciones, a los alegres bailes de las sociedades recreativas, suceden los importantes ejercicios de misión en las iglesias y el pueblo católico*».³

A banda dels balls de màscares, els concerts i els recitals de poesia hi eren altres dos grans puntals de la diversió burgesa. Així de quan en quan s'oferien concerts de guitarra i bandúrria⁴, o es convidava a algun poeta local a que donara un recital:

«*Sabemos que la Junta Directiva del Casino Espanyoleto, ha agradecido en extremo la dedicatoria que el señor Chocomeli —D. Antonino— ha hecho a los socios del mismo de la poesía con el título a Játiva que recitó el pasado domingo*».⁵

Amb l'entrada de nous socis, la societat es va polititzar i van arribar els problemes. Destaquem el líder conservador i alcalde de Xàtiva, Jose Romero Soldevila, i a altres personatges com Ricardo Font Gual, Joaquín Carrió, o Luís Gosalbo Sifre, els que de seguida van voler separar-se del Casino, en considerar que les idees, educació i vestimenta dels nous associats no guardaven l'etiqueta adequada, i ofenien l'esperit dels socis fundadors.

Fundaren una nova associació batejada baix el nom de Círculo o Casino Setabense amb la intenció de ser un espai més elitista. Així compraren per 60.000 pessetes les restes d'un antic palau, el de Mahiques-Sanç, un gegantí espai de tres fanecades a cavall entre el carrer Montcada i l'Albereda —actual Casa de la Cultura— a Eduarda Tormo, vídua del general Gascó. S'alçaria en aquest espai—edifici i jardins que observem a les fotos, entre els anys 1913 i 1916. Un espai tombat a 1971, però encara present a la memòria de molts xativins, i on es recorda la seua façana, torres i jardí. Malauradament, el Casino Setabense va quedar convertit en un club de rics, a pesar que en els seus estatuts sempre es recalca que era un espai obert a tothom. A banda de l'espai lúdic dedicat a activitats hostaleres van afegir un gran saló d'actes i una sala d'exposicions, aprofitada pels autors locals per a penjar quadres.

Una de les seues primeres directives del nou casino estava integrada per: >>

1.- Agraïm en aquest aspecte l'ajuda prestada als xativins Antoni López i als germans Sisternes propietaris de la totalitat de les fotos emprades i d'algunes dades estretes dels seus arxius personals.
2.- El Clamor Setabense. secció notícies, 23 de febrer de 1888.
3.- Ídem, 12 de març de 1888. S'anuncia el pròxim concert dels guitarristes Ramón Sanchis i Enrique Duet.
4.- Ídem, 22 de gener de 1888.
5.- Agraïr la cessió d'aquestes dues vistes publicades a Records d'una època.

△ Eixida d'uns socis per l'escala principal de la seu del Círculo Setabense.
Fons López Sellés, AMX.

«Presidente Jose Romero Soldevila, vicepresidente Jose Saura Sales, depositario Rafael Garí Pascual, Santiago Iborra contador, Jose Jordán Cros, Francisco Bolinches Ordeig, Francisco Perello de la Peña, Augusto Bataller Bosca, Rafael Ri-docci y Patricio Ibañez.»⁶

Tots ells eren comerciants o propietaris, i el seu president Jose Romero Soldevila fou junt a Jose Saura, els grans líders del partit conservador, amb el qual es determinava que ja no seria un espai obert a tothom. El servei de cafés i licors fou adjudicat a Rafael Terol Sales⁷, no sabem si per amistat o per presentar el millor pressupost. S'havien presentat també Antonio Aragonés i Estanislao Mallol, l'antic arrendatari que prestava ara el seu local per a ubicar la seu d'una societat de caçadors⁸.

Un altra directiva posterior reafirma el que hem dit abans, ja que deu anys més tard, la junta directiva del casino reflectia la seua essència burgesa. Així trobem com a president a «José Gutiérrez Gosalbo; tesorero a Felipe Maravall Baldrés; contador, Vicente Argüello; Jose Bernabeu, secretario y vocales: José Cuquerella, José Llixiona, Francisco Diego Arguimbau, José Reig Reig o Juan Furió»⁹.

Tots ells hi eren rendistes, grans comerciants o membres de les professions

liberals. Mai trobarem ni tan sols a alguns botiguers o llauradors benestants, entre els seus equips directius. Un espai per tant d'elits, ideal per a fer negocis i tractes polítics en funció del bipartidisme imperant, o d'una dictadura que només entenia la representació política en funció de la contribució.

Es continuava així amb les mateixes diversions però refinant el nivell dels concerts, balls i sopars de gala que oferien durant els dos grans períodes de festes no religioses a Xàtiva, la de la Fira i el carnestoltes. Dos exemples:

△ Façana del Casino Setabense des del pati (1925). Llibre Marbau, records d'una època.

«En el Círculo Setabense, que lucía espléndida iluminación, se inauguraron los conciertos de feria con el sexteto dirigido por el maestro Rodríguez.»¹⁰

PEL QUE FA A LA SEGONA:

«En el casino setabense se están organizando varios festejos con motivo del Carnaval. El primer día se celebrará una cena americana. Amenizará el acto una jazz-band, la segunda noche concurso de mantones de Manila, y la tercera de trajes, concediéndose varios premios.»¹¹

Enfront una obsessió elitista que es va anar agreujant amb el pas del temps, va romandre l'antic Casino Español, que des de la seua separació, es va també refondre en el Círculo de Comercio, posteriorment Círculo Mercantil, un espai de classes mitjanes, de menys poder i diners que l'anterior, però que també va realitzar nombroses obres, per a dotar-lo de salons d'estiu i hivern, biblioteca, bones sales d'exposicions, i generar així dues grans societats culturals, que perseguien un mateix fi, però que seleccionaven a la respectiva clientela en funció de la seua butxaca, esdevenint en clubs socials privats.

El cas és que la Fira de Xàtiva acabà destronant al carnestoltes, i el casino va ser espai referent en la celebració d'aquesta,

6.- Heraldo, 28 de desembre de 1916, sección noticias.

7.- Heraldo, 19 de desembre de 1916.

8.- Heraldo, 30 de gener de 1916.

9.- Demócrata, 18 de desembre de 1926.

10.- Heraldo, 19 d'agost de 1915, sección noticias.

11.- Demócrata, 28 de febrer de 1924, sección noticias.

ahora que amb la dictadura —sobre tot a la de Franco—, la festa de les màscares, acabà per desaparèixer en ser considerada prou irreverent. Així des de finals dels anys vint, el casino fou el gran referent cultural i de l'oci nocturn a la fira de Xàtiva. Les millors exposicions i balls els acaparava el casino, que no tenia entre les seues prioritats el de ser un espai d'esbarjo popular obert a tothom. Dos exemples:

«El domingo próximo a las once y media de la mañana, en el salón de fiestas del Círculo Setabense se inaugurará la exposición de obras pictóricas de nuestro querido director D. José Guiteras Soto. Al acto están invitados las autoridades y lo más selecto de la sociedad setabense.»¹²

Volia consolidar-se també com l'espai de major glamur de Xàtiva i retre homenatge als seus referents culturals. En el primer aspecte:

«El Círculo Setabense se propone batir el record de la chic y pompadour... cena de gala tres noches de carnaval... baile de trajes la primera, una fiesta andaluza con premios para las mujeres más marchosas, y la tercera la noche más parisina.»¹³

AL SEGON:

«El próximo domingo 9 a la una tendrá lugar en el salón restaurante del Círculo setabense, el banquete oficial en homenaje a Carlos Sarthou Carreres.»¹⁴

Des de la dictadura de Primo de Rivera hi ha un obsessió per transformar la societat en un espai d'elits, de consolidació de la festa burgesa i benestant:

«...los ya tradicionales bailes que nuestro aristocrático Círculo Setabense celebra las noches de feria prometen estar animadísimos desde las doce en adelante, corriendo la parte musical a cargo de una bulliciosa orquesta formada por valiosos elementos.»¹⁵

Mai trobarem el terme popular a cap nota de premsa que faça referència a les activitats que desenvolupara, les quals anaven sempre dirigides a lo «más distinguido de la sociedad setabense...».

△ *Multitud de gent al Pati del Casino Setabense. Llibre Marbau, records d'una època.*

En conseqüència, com ja hem vist, per les seues juntes directives van anar passant les famílies de Xàtiva amb major poder polític i econòmic. Hi ha una anècdota contada per una filla d'aquells directius —qui prefereix romandre en l'anonimat— que durant una visita de Santiago Russinyol, acompanyat del seu amic José Guiteras, soci del Casino, li va amollar en to irònic en entrar a la societat un dia laborable pel matí: «Santiago, aquí tenéis a las fuerzas vivas setabenses».

Consolidada la posició de referent festiu de l'alta societat xativina, del casino va partir també la idea hui criticada de coronar la Fira de Xàtiva amb una reina-cosa que no és d'estranyar si es pren com a model durant el carnestoltes, els balls de màscares i a la cortesana francesa madame Pompadour. Així, durant els preparatius de la Fira de 1953, l'alcalde Francisco Ansuátegui va crear una comissió especial amb l'objectiu de reviscolar la Fira de Xàtiva —sempre en eterna decadència—, i convertir-la en la festa més emblemàtica de la ciutat. Sembla que la idea fou recolzada per tota la resta de societats recreatives locals, però amb la intenció que aquesta fora la reina de tots, i en conseqüència, la primera en pujar al tron fou Marinie Campos, una xica que complia els requisits per agradar a tothom. Era guapa, benestant, del comerç de la ciutat, filla de Deogracias, famós pastisser local, propietari de Dulces Campos, i a més treballadora, ja que seria reina per les nits i pastissera pels matins en no poder desatendre el negoci en dates tan assenyalades.¹⁶

Fou coronada i presentada al poble de Xàtiva des d'un entarimat ubicat enfront del Casino Setabense, el qual li oferiria a banda, un esplèndid sopar de gala al qual s'hauria d'assistir amb trage. Però si la Fira volia ser un espai obert a tothom, no ho va aconseguir el Casino Setabense, amb el pas del temps va esdevindre en un espai cada volta més endogàmic i car, que tancava les portes a molts per falta d'influències i diners. Per a poder ser soci calia ser major de 18 anys, tindre el recolzament de tres socis, que avalarien la seua professió i domicili, la candidatura del qual presentarien a la Junta Directiva, la qual es reservava en última instància el dret d'admissió, i si aquest era afirmatiu, hauria de pagar 500 pessetes d'entrada a banda d'una quota mensual tots els mesos.¹⁷

En conclusió, malgrat el seu esplendor i importància en la vida festiva local, ja no ens queden a Xàtiva casinos com aquell, ni tan sols l'espai físic, avui reconverit en una Casa de Cultura oberta a tots, on ja no s'organitzen ni balls ni sopars de gala, però on es pot anar a llegir, escoltar conferències, vore exposicions artístiques o gaudir de concerts. La cultura es separa així de la festa, i es fa al menys popular. El que ningú pot entendre, és perquè aquells espais foren entrocats per alçar un edifici de nova planta que va respondre més a criteris funcionalistes que d'estètica, quedant per a sempre la seua terrassa i jardí en el record dels més majors i a unes fotos, que ens fan evocar l'esplendor de les seues nits de carnestoltes i de fira. 🐼

△ *Targeta de soci per poder entrar als balls de la fira de l'any 1953. Fons López Sellés, AMX.*

12.- Unión Cultural, 7 agost de 1924, Ecos de Sociedad.
 13.- Unión Cultural, 13 de febrer 1926, El Carnaval.
 14.- Unión Cultural, 5 agost de 1925, Ecos de Sociedad.
 15.- Unión Cultural, 14 de agosto de 1925.
 16.- Memòria de Marinie Campos, primera Reina de la Fira de Xàtiva.
 17.- Proyecto de estatutos del Círculo Setabense, artículo 9: «Condiciones necesarias para ser socio fundador del Círculo Setabense...».Any 1962.

Falles fetes foc

-Parlant d'una altra festa. Tinc entés que al cap-i-casal per sant Josep fan unes fogueres amb ninots satírics que es diuen falles. La gent bota i balla al voltant de la falla i s'ho passa molt bé. Podria ser una festa a importar i de ben segur que es faria gran en pocs anys -va insinuar Fèlix.

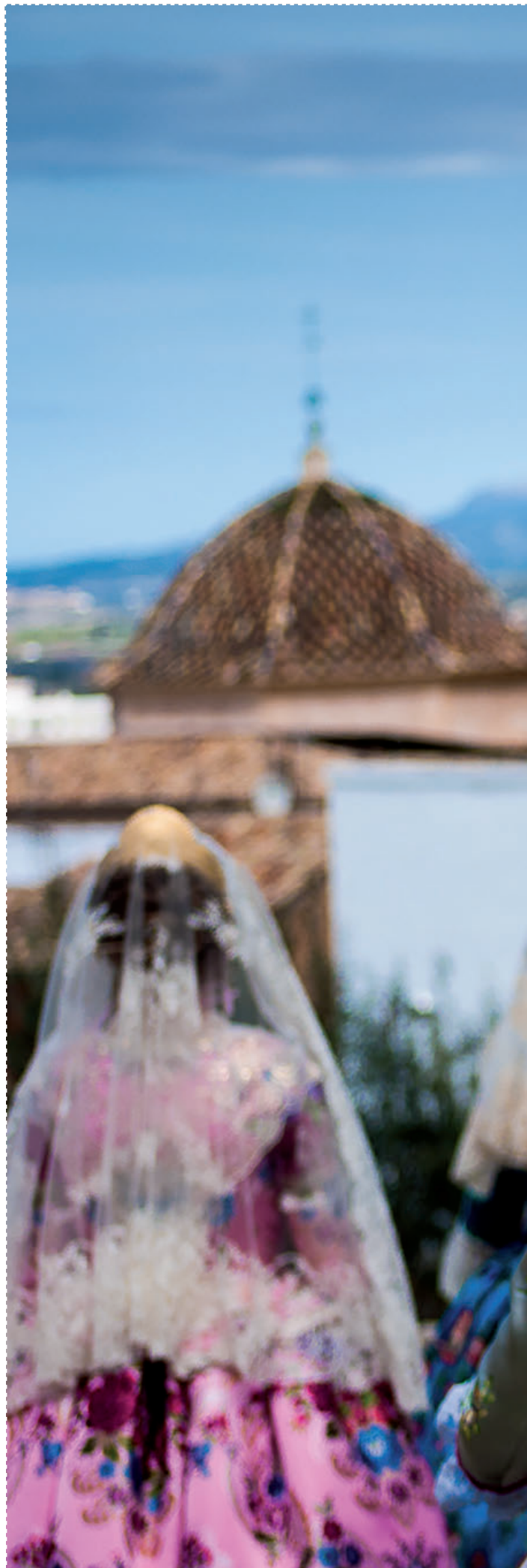
-Les falles que dius tu es claven amb la gent i amb moltes coses més -va objectar Neus-. Fèlix, has d'anar amb compte, que en un tres i no res et poden censurar la falla. A més a més, no has tingut prou amb l'incendi de la ciutat? Què vols, que Xàtiva passe a la història com la primera ciutat convertida en falla?

-És que jo crec que les falles m'agradaran un muntó, almenys podríem intentar-ho? Mira, quina idea que tinc, podríem escriure fins i tot uns llibrets explicant l'argument de la falla.

Fèlix, mentre mirava com Neus movia el cap dient-li que no, ressentit, li deia "val, ens poden censurar també el llibret..."

-Neus, podem negociar -va concloure Fèlix-. Si a mi m'agraden les falles i a tu la Fira, podem plantar una falla durant la fira. La idea és bona, eh?

06

IL·LUSTRACIÓ

FALLES A FIRA

Laia Vidal

Les falles, festa dionisiàca de guardar

Elies Barberà

△ Antoni Marzal.

En un poble de l'illa de Sicília, a l'entrada de la primavera, se celebra una festa curiosa (bé, curiosa per a nosaltres, per als sicilians és d'allò més corrent): el poble prepara durant dies la reproducció d'una gran polla (sí, un piú, un pardal, un penis, un òrgan sexual masculí en erecció) d'uns dos o tres metres d'alçària, confeccionada amb flors i ornaments vegetals de colors. La gran polla es col·loca damunt d'un cadafal que és passejat en processó sobre els muscles dels jòvens del poble. Una processó cívica pels carrers de la

localitat. Cívica i pagana, tot i que haja quedat rebatejada i assumida per algun personatge del santoral cristià. D'un tipus de celebració semblant dedicada al déu Dionís van nàixer al segle VI a. C. la tragèdia i la comèdia gregues clàssiques. La festa de la gran polla siciliana és, a les clares, una festa dionisiàca que perviu en l'actualitat. I les nostres falles també ho són, si voleu en un menor grau d'evidència.

Segons el savi anglés Robert Graves, entre els grecs primitius una tríada de

deesses presidia tot acte de generació: el Naixement (Ilítia), la Bellesa (Callone) i la Mort (Moirà). És a dir que els grecs perceben que tota cosa que naix ha de morir, però no definitivament, perquè n'hi haurà de noves que hi nasquen. En esta percepció de la realitat hi ha la idea del cicle de la vida (i la mort) i també, en conseqüència, la idea de la reencarnació (idees que també trobem entre els egipcis i altres pobles mediterranis i asiàtics). I, per cert, apareix també una valoració estètica: en tot naixement (i renaixement) hi ha Bellesa. Les tres ▷▷

ASSAIG

deesses són tres màscares d'una deessa anterior: la Dama Blanca, que ens governa des del cel. La Dama Blanca és la Lluna, que en els seus cicles eterns naix i mor cada vint-i-huit dies. Però este ramal de la dissertació ens separa massa del nostre assumpte. Com deia, hi ha una sèrie de vivències que ens fan sabedors que vivim dins de cicles constants. I paral·lelament a això hi ha una sèrie de festes amb què celebrem estes certeses primitives. La fira no és una festa d'este tipus. Les falles, sí. Les fogueres de sant Joan d'Alacant i d'on siga que se n'encenguen per festejar l'entrada de l'estiu, també. I les fogueres dites de sant Antoni, de Canals o dels Ports o del Matarranya o d'on siguen que se celebra el foc que ens protegeix dels rigors de l'hivern, també. I les falles del Pirineu (on, per cert, els fallers s'anomenen fallaires), també. En totes estes festes hi ha l'element central del foc, però això no vol dir que en totes les festes cícliques haja

d'aparèixer l'element del foc. En la nostra Setmana Santa, que també és una festa cíclica sobre la mort i la resurrecció (del fill de déu), no apareix el foc com a l'element essencial. Ni tampoc vol dir que tota festa d'aspecte dionisiac siga una festa cíclica: els Moros i Cristians d'Alcoi (o d'on siga que se'n celebren), per exemple, és una festa dionisiaca però no cíclica, encara que se celebra cada any.

Dionís és un déu boscà, salvatgí, representat amb potes i banyes de cabra, lligat a les forces de la natura, amb aspecte de xiquet o adolescent divertit. No és un déu de ciutat; no és, doncs, un déu «civilitzat». És el déu del descontrol dels sentits, de la disbauxa i de la borratxera. Dionís és boscà i també altres de les seues màscares ho són: el déu Pan i els sàtirs i les mènades, per exemple. El seu territori original és el bosc (el territori dels contes tradicionals on habita el

llop; el territori on les bruixes contacten amb la natura) i des del bosc arriba a la ciutat (com fan les falles del Pirineu).

La paraula «falla» ve del llatí «facula», que vol dir foc petit o foc inicial que encendrà un foc més gran. Així, segons l'etimologia, les falles del Pirineu són ben bé falles.

Les nostres falles, almenys tal i com les coneixem ara, van començar sent una construcció molt primitiva a partir de fustes velles a la qual se li botava foc. La fusta és ací el record del material extret del bosc. El cas de la foguera de Canals és més evident: amb l'entrada de la primera soca, se celebra la irrupció del bosc a la vila: l'adveniment de Dionís. Festes cícliques, totes elles lligades en un origen al calendari lunar (vegeu, encara, per exemple, les oscil·lacions de la Setmana Santa per este motiu).

Sóc un apologeta de les falles. He sigut faller des dels zero als trenta-un anys. I encara m'hi sent lligat. A l'experiència dionisiaca de les falles no he arribat pels llibres sinó per vivència pròpia.

L'element essencial de tota festa dionisiaca és la celebració de la col·lectivitat. Per això són tan importants la música, el ball, l'alcohol i les drogues com a instruments perquè l'individu es dissolga dins del col·lectiu. D'este desig de dissolució prové l'esperit orgiàstic en què el jo queda diluït entre el nosaltres. No hem de confondre una nit de borratxera amb la festa dionisiaca. La nit de les paelles de Fira era una nit de borratxera i descontrol, però no anava més allà d'això.

Així com en el poble de Sicília el col·lectiu *planta* la gran polla (clar atribut de la fertilitat), en les poblacions on se celebren festes dionisiagues, els col·lectius s'esforcen a preparar la seua festa. Les comissions falleres troben el seu sentit de ser preparant i participant en les activitats que la pròpia festa genera: la proclamació de les falleres, la presentació, la Cavalcada del Ninot, el llibre de la falla, la plantada del monument... i d'altres de menors però no menys importants: l'organització dels sopars i les reunions o la venda de loteria o la recerca de recursos econòmics o la contractació de l'artista o la de la banda de música o del grup que amenitzarà les nits de festa o les visites al taller,... El col·lectiu, la comissió, no es vindica guanyant el premi, sinó esforçant-se per guanyar-lo. Això dels premis no li és essencial, a la festa dionisiaca. Sí que ho és el sentiment de pertànyer al grup, a la tribu, i la importància de celebrar-ho.

△ Andrés Carull.

Les Grans Dionisíiques gregues dels segles VI i V a.C. arrancaven just a l'entrada de la primavera i duraven tres o quatre dies. Exactament igual com les falles. Se celebrava el renaixement del viure anual després de l'hivern. Això és el que, potser sense saber-ho, continuen celebrant els fallers i les falleres: el renaixement o la resurrecció de Dionís o de l'impuls natural del viure. La resurrecció de Jesucrist també se celebra a la primavera. Evidentment, no és casual. N'hi ha qui celebra les resurreccions dels dos déus (el pagà i el cristià) sense adonar-se'n, perquè la Setmana Santa és també una festa dionisiaca (commemora la mort i resurrecció del fill de déu i hem de recordar que també Dionís, fill de Zeus, mor i ressuscita), però al contrari que amb les falles, els fidels penitents de Setmana Santa busquen l'èxtasi per la via del dolor viscut o evocat. Jo, com a hedonista entregat, sempre he fugit de la imatgeria patètica (del patiment, vull dir) de la Setmana Santa. En el meu cas no hi ha manera que pugui trobar goig sensual, estètic o espiritual en el camí de les espines, els assots, la sang, l'angoixa, el patiment, el penediment o la penitència. No sóc masoquista, vaja. N'hi ha que sí que ho són i, escolta, si això els conforta l'ànima, avant, doncs!

Però reprenem les falles. Els dies de falles són dies fora dels usos i costums quotidians, fora de l'ordinari (extra-ordinaris!); són dies en què les persones tenen la possibilitat d'alliberar-se de responsabilitats i cotilles per lliurar-se només a una festa que, si es vol, desperta el món sensorial del cos gràcies a les ganes de bon oratge, de pólvora, colors, música, alcohol, menjar, ballar, cantar, cridar, botar, volar, gaudir de la companyia del grup d'amics i amigues... Alliberat de responsabilitats, esperonat a retrobar el goig dels sentits del cos, l'individu retorna a l'adolescència. I emprés per Dionís, rejuveneix. Si un es deixa dur pot arribar a sentir-se immortal, com quan era adolescent o púber.

La Fira com a festa (si és que és una festa) no té estes característiques, perquè el seu origen i sentit són molt més prosaics: merament mercantils, agropecuaris, pecuniaris.

Més amunt parlàvem de la Bellesa com una de les tres dees que els grecs tenien presents en tot acte de generació. Esta Bellesa no cal que la busqueu en els monuments fallers: no la hi trobareu. Els monuments fallers no poden ser bells, perquè la categoria estètica que millor els escau és el

△ Antoni Marzal.

kitsch, i el kitsch (o mal gust, per simplificar) està directament renyit amb la bellesa. N'hi ha qui s'entesta a denunciar la falta de bellesa de les falles. No cal que estos immaculats esperits apolínis, incapaços de submergir-se en les seues pròpies essències dionisiiques, perden el temps: el monument faller no persegueix la bellesa. Dionís és un déu lleig. La bellesa de Dionís està en l'èxtasi, en la transfiguració dels seus fidels. La Bellesa l'experimenta el faller i la fallera quan es troba immers en la festa de la tribu; quan deixa de ser ell per formar part del col·lectiu. Parle d'un goig sensorial i espiritual alhora, d'una possessió dionisiica, una vivència que jo he experimentat a muntó ocasions. La Bellesa està en esta transformació de l'individu i no en la falla en si.

El monument faller ens mostra com és de ridícula la vida que ens circumda i

en fa sàtira (els sàtirs, per cert, són éssers mitològics meitat home meitat cabra, servidors de Dionís. Molt hàbils tocant la flauta de Pan, instrument fàl·lic de vent i de fusta). Vida ridícula i efímera, déiem. Ridícula vol dir que fa riure i efímera vol dir que dura un dia. La falla se sap ridícula, efímera i satírica. La falla pertany al ramal de la comèdia. La Setmana Santa, en canvi, al ramal de la tragèdia (Jesucrist és com Èdip o com Agamèmnon, el rei sacrificat). La falla és aristofànica. I plautiana. I ruzzantina. La falla se sap presa del foc, perquè això és el que significa el seu nom. I sap que es planta enmig de la plaça perquè una gran flamarada acabe amb ella en cosa de tres dies. Sap, però, que a l'any següent un col·lectiu de persones de totes les edats la tornarà a plantar allí mateix, per això es riu de la mort, de la música i dels tocadors. Tota una lliçió de vida. ♣

Les festes s'escriuen amb F. Falles i Fira.

Begonya Martínez i Casanova.

△ Antoni Marzal.

Tots considerem que el nostre és el millor, diem que la nostra família és la millor i amb ella sols ens podem clavar nosaltres, que el nostre xiquet és el més guapo, que la nostra mare fa les paelles amb el millor *socarraet* de la contornada, que el nostre poble és espectacular i també que les festes que allà es fan són les de més categoria. No puc subscriure totes les afirmacions perquè no soc mare però, com tots, alguna volta ha eixit de la meua boca alguna de les altres sentències.

Sobre les famílies és millor no discutir, ja saben, però pel que fa a Xàtiva i les seues festes sí que es pot tenir una bona conversa.

Xàtiva és indiscutiblement un bon lloc on viure, amb bones condicions meteorològi-

ques (és clar que fa un poquet de calor, però a l'hivern no ens queixem tant), amb una bona terra de conreu i aigua abundant que ens ha donat menjar durant segles productes autòctons i de qualitat (terra i aigua que deixarem de cuidar fa temps amb l'empeny nostre de ser una ciutat de serveis i d'oci) i amb la protecció natural de les serres que ens envolten. Deu ser per aquestes característiques per les que ha estat un paratge habitat des de Déu sap quan.

Tots els moradors d'aquesta Xàtiva, d'aquelles Saith, Saitabi, Saetabis, Játiva, inclús els de San Phelipe, van anar engrosant els nostres

costums, la nostra cultura i van dotar aquesta ciutat del caràcter i sentiment de poble que té.

I per suposat, vam anar omplint-la de joies arquitectòniques que conservem, altres que perdérem i tantíssimes que de segur resten amagades sota els camps i sota els carrers.

Molts dels nascuts ací, en alguna ocasió, hi han o hem pensat que és un lloc petit, que ací les opcions són reduïdes, i que cal buscar-se la vida fora. Uns la deixen per opció personal i altres per les coses de la vida, però

◁ Ricard Soler.

a la fi tots acabem reconeixent que com el nostre poble hi ha molts, fan pàtria a boca plena des de lluny [encara que no vulguen reconèixer] i aprecien tornar a casa encara que siga de tant en tant. I quan tornen? Per a festes, és clar.

Festes n'hi ha diverses, el Corpus i la festivitat de la Mare de Déu —festa grossa en altres èpoques—, les quals ja fa temps que perden força entre la població encara que mantenen les manifestacions tradicionals però no van més enllà avui en dia, al meu parer, com a persona que no freqüenta l'església. Per als creients és clar que són dies importants.

Continua mantenint el nucli antic, les seues festes de carrer, festes de famílies bàsicament que inclús ja no vivint al carrer de Sant Josep, o a la *Pilarica* o al carrer Blanc, o a tants altres, les mantenen i gaudeixen com ho feien de xiquets.

I després ja estan les festes en majúscules, les festes grans, les festes amb F. Les Falles i la Fira.

Sóc una apassionada de les falles, les estime, les treballo, les penso, les imagine, quasi sempre les gaudisc i sovint

inclús les odie. Tenen el poder de crear en mi tot tipus de sentiment i formen part de la meua vida quotidiana. Per tant és clar que per a mi són una gran festa, perquè considere com altres que són més que això. Però tinc ulls i sovint gaste el cap per pensar, per tant no puc deixar de reconèixer que a escala local la nostra fira té un plus. És la festa amb majúscules, i jo diria inclús que la fira s'ha d'escriure en negreta.

Les fira de Xàtiva (**FIRA** com he dit abans) com passa a les altres que celebren pel món, és un esdeveniment social, econòmic i cultural, i que amb l'objectiu primordial de la promoció econòmica (origen de la mateixa) ha evolucionat com a reclam cultural i festiu, i fa passar en general (malgrat el trastorn que per alguns la ciutat ocasiona) uns bons dies a locals i visitants que cap ací s'acosten.

És una setmana econòmicament forta per als negocis d'hostaleria i oci, i per suposat per als firers professionals i els ocasionals, que també la treballen i aprofiten. Oportunitat que no deixen escapar les associacions locals i inclús les altres festes com a via de finançament.

La programació de la Fira, la seua oferta cultural i d'oci, és una qüestió d'interès general local, la gent la qüestiona, la critica, l'alaba si cal, perquè la paguem tots i per tant és cosa de tots. Jo diria que tots els socarrats duem dins un regidor de fira. Aquí radica, crec jo, la complexitat de la seua organització, aconseguir acontentar-nos a la majoria. Tot tipus de públic, de tot tipus d'edat i de tot tipus de color, que miren amb lupa el programa bon punt es publica. Ací, com a tots els llocs, hi ha gustos per a tot, i el que a uns no ens agrada, el que ens sembla recurrent, avorrit o estrofolari, és precisament el que entreté a altres amb gustos diferents. A la fi, llevat de sonats fracassos, la gent acudeix, ompli els recintes, observa espectacles pels quals potser en principi no pagarien, potser hi ha qui acudeix encara que siga per poder opinar després, però la realitat, és que la gent assisteix.

I després està el tema social, la implicació de la gent amb la Fira, el sentir que cadascú tenim amb ella, les relacions d'amor i també de indiferència vers ella. Si en alguna cosa crec que tots estarem d'acord és que la Fira, gràcies o malgrat tot, és un esdeveniment de les persones, és una festa del poble, de tota ▷▷

△ David Calatayud.

OPINIÓ

la gent. És el punt de trobada i de retrobada, és la fita, l'excusa per la reunió. És el motiu per fer festa, per viure nosaltres una pròpia festa amb amics o família, de matí, a migdia o de nit. Perquè en fira fem festa d'un esmorzar, festa per pegar una volta entre una massa de gent per l'Albereda, festa per anar a les tres del matí a l'Hort de Mora a peu a escoltar unes alba-des. Gràcies a la Fira, fem festa de coses que potser el dia vint i ú ja ni faríem.

I totes aquestes coses, que són fira i que fem en fira, són les que la fan gran i també les que la diferencien de l'altra festa amb F.

El retorn econòmic que la fira costejada per l'ajuntament té sobre Xàtiva, no el donen les falles.

És cert que les falles mouen diners, una quantitat considerable que dona feina un sector específic. Però una volta en marxa, una volta plantades les falles al

carrer, una volta vestits els fallers, i una volta que la festa ha començat amb la música i la pólvora es encesa, no generen altres ingressos sobre el sector serveis. No augmenten considerablement (llevat de casos puntuals) els ingressos de bars i restaurants de la ciutat per la gent que atrau o la gent que participa. No genera ocupació hostalera per qui acudeix a treballar o visitar.

Les falles, a més, tenen una programació estable, per dir-ho d'alguna manera, subjecta a pocs canvis que vagen més enllà de modificacions d'horaris. És una festa prou estàtica, on les novetats costen d'assumir i la introducció d'actes nous i culturals no te assegurada l'assistència massiva. Mes allà dels fallers, la gent no qüestiona els actes, llevat d'algun que jo també llevaria. Dubte que cap socarrat duga dins un regidor de falles. De fet la majoria dels fallers ni és planteja ser membres del màxim organisme faller.

Sí que és veritat que té un poder social. És una festa, diria jo, més passional que la Fira. Els amors i en aquest cas els odís, afloren amb més força. L'estimes o no, la participes o no, la vius o no.

Però no és una festa de tots. No és la setmana que tot xativí ha de tenir de vacances encara que siga per a marxar.

No cal negar que és la festa dels fallers, la resta la pot observar amb més o menys curiositat. Però participar, emprar-la d'excusa per a quedar amb amics forasters, esperar-la perquè s'ocupen novament les habitacions buides a casa per fills i néts que viuen fora, no passa. Les falles no causen eixe efecte.

Malgrat que a algú li pese, les falles s'escriuen com la fira amb F. Potser quant tinguen set-cents seixanta-sis anys d'antiguitat pugam escriure-les en negreta. ♣

Falles a la Fira. Fira a les Falles

Rafa Tortosa i Garcia

«Tot els anys hi ha algun folló quan apleguem a la Fira. Hi ha qui té mala opinió perquè sent la devoció d'altres temps passats que ell mira.»

Francesc Belda. FALLA JRJ 1989

Amb una Albereda plena de gom a gom, ens podríem imaginar unes falles en temps de Fira. Les falleres i els fallers amb el seus vestits tradicionals camí de la mascletà amb el so del tabal i la dolçaina de fons. O tal vegada la cavalcada del ninot podria celebrar-se un dia de Fira. L'èxit estaria assegurat. El cadafal faller seria contemplat per milers de visitants després d'haver pegat una volta per la Fira. Esta fusió de Falles i Fira s'hi troba entre el punt més llunyà de la utopia i la delirant imaginació d'algú en ple més de juliol. Sembla que la relació entre les falles i la Fira ha anat minvant en el temps i la participació del col·lectiu faller xatívi en la Fira s'hi troba entre la posició de gaudir de la Fira, amb la celebració d'almorzars, dinars, sopars i *loquesurja* (ADSL), i la intenció d'aconseguir guanys per a la comissió fallera a través de *xiringuitos* i quioscos. L'època de l'any en què se celebra la Fira, on molta gent s'hi troba de vacances, i l'escassa intenció per part de tothom d'involucrar a les falles en la festa grossa de la ciutat ha fet que estes no participen activament en l'edició de la Fira. Com es pot comprovar a les següents línies, la presència fallera a la Fira ha sigut pràcticament testimonial, atès que hi trobem a comptagotes les edicions on existeix participació.

Si voltegem les festes i establim la Fira a les Falles, podem comprovar com la Fira d'Agost és motiu de crítica als cadafals fallers. El programa de festejos,

les atraccions mecàniques, la música, el cartell, la disposició de barracons i paradetes... tot ha estat motiu de crítica satírica al llarg de la història fallera, aspecte que hem establert com el motiu principal del present assaig.

FALLES A LA FIRA¹

L'època actual de les falles s'estableix l'any 1932, quan Paco Climent Mata promou i realitza una falla a les portes de la Música Vella. Pocs dies després de la cremà d'esta falla es constitueixen les falles fundacionals de la ciutat, les comissions falleres de les places de Méndez Nuñez i de Blasco Ibañez —sant Jaume i Trinitat a l'actualitat—. I pocs mesos després, la Fira acollirà l'elecció de la primera Fallera Major de Xàtiva, a un acte celebrat el divendres 19 als jardins de la Glorieta. L'acte fou amenitzat per una banda de música interpretant obres valencianes. La jornada es completava amb una banquet popular, un concert de la Música Vella i la «*Gran Verbena Fallera*» on es van realitzar concursos de pentinats i mantons, entre d'altres.

L'èxit d'este primer any, provocà que a la Fira de 1933 el nombre d'actes fallers augmentara. Es va realitzar una revetlla fallera per al dia 14 convocant-se un «*concurso del Vestido de cuatro pesetas*» i on les Falleres Majors de les comissions van imposar la banda a les seues corts d'honor. Així mateix, s'organitzà una altra revetlla el dia 17. A la Fira de 1935, la presència fallera es limità, altra vegada, a la realització de la gran revetlla fallera on esdevingueren distints concursos, destacant per la seua curiositat el del «*más feo*». A l'acte central s'elegí a la Fallera Major de Xàtiva.

Després de la comtessa bèl·lica, trobem la primera presència de les Falles

a la Fira en l'edició de 1942, on el 16 d'agost es realitzà una Vetllada Musical, acte en el qual s'elegí la Fallera Major de 1943. També a la Fira de 1943 s'elegí la màxima representant de les falles de l'any següent a un acte celebrat a la plaça de Bous. Finalitzat l'acte, es va fer una gran cavalcada, un concurs de gropes i la desfilada de les Belleses Falleres. Arribem a la Fira de 1944, on el dia 18 va estar programat com el *Dia de les Falles*, amb la presència de distints actes: concert de música, cursa ciclista de cintes, concurs d'elegància femenina i balls regionals. La jornada va finalitzar amb una traca i focs d'artifici.

I fins ací la presència de les falles a la Fira, limitant-se al llarg de les darreres dècades a la participació en l'acte de cloenda de la Fira d'Agost, en els anys on el format responia a una cavalcada pel Reial de la Fira.

FIRA A LES FALLES

El tema de la Fira, no només ha donat per enginyar escenes crítiques sobre l'esdeveniment sinó que ha donat per conformar la temàtica principal de la falla. A llarg de les següents línies farem referència, a corre cuita, de les escenes i crítiques més curioses, cridaneres i populars que han tingut els cadafals fallers sobre la Fira d'Agost.

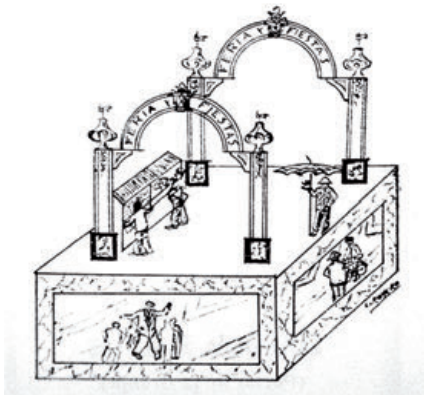
Amb una falla de Paco Climent Mata comencem el recorregut. És 1933, temps de la II República, un any on es veuen els primers cadafals fallers promocionats per les comissions falleres. Una de les falles fundacionals de la ciutat, Cid-Trinitat, plantarà a la seua plaça *Tres coses de Xàtiva*, on una d'elles serà la Fira d'Agost, fent al·lusió a una transacció en la fira de bestiar. ▷▷

1.- No és motiu del present assaig aprofundir la participació de les Falles a la Fira atès que el motiu principal es centrar-se en la presència de la Fira als cadafals fallers. Aleshores remetem al lector interessat en la presència de les Falles a la Fira als treballs de Josep Sanchis i Martínez (1996 i 2010), dels qual hem extret pràcticament les dades del present apartat.

INVESTIGACIÓ

Les comissions falleres infantils de l'actualitat res tenen a vore amb les de les dècades de mitjans del segle XX, on les distintes quadrilles de xiquetes i xiquets dels barris de la ciutat conformaven una falla infantil de forma autònoma. En el mateix sentit, les crítiques escollides per als seus cadafals fallers són distintes a les d'ara, on les crítiques són de caràcter educatiu. Abans les crítiques de les falles infantils tractaven problemes que afectaven al barri o a la ciutat, vistos des del punt de vista dels infants. *Fira i Festes* era el cadafal de la falla infantil del Portal de València de l'any 1951, obra de León Romero, i responia a una gran basada on damunt d'esta apareixien dues portalades de la Fira amb l'aparició dels típics barracons. Malauradament, de l'explicació de la falla només hem trobat els següents versets:

«Fon nostra Fira immortal,
en temps pasats, la primera;
però, ara, s'ha quedat
més neta que un plat llepat,
i està demanant lo qu'era.»

△ Esbós de la falla infantil del Portal de València de 1951. Duia per lema *Fira i Festes* i va estar realitzada per León Romero. AMX, FS-22.

Els xiquets de la falla infantil de la plaça Alexandre VI, encapçalats per Josep Martínez Mollà, també van voler criticar aspectes de la fira de 1954 al cadafal *Bunyol de festes*. Tractava el fet de què algunes vegades la Fira es va quedar a fosques així com de la gran aglomeració de gent a les atraccions. Els versets de l'explicació de la falla ens diuen que:

«Así tinguem a la fira
que *afosques* es va quedar,
en cresol *se allumenaba*
pues la llum vaen tallar.

Qui anava a la fira,
venia ben carregat,
com a fosques *s'ancontraba*
fea avegaes el gat.

A les *cuatre* de la *vespra*
per *l'Alameda* *rodaen*,
ya no podien *puchar*,
com les sardines *anaem*.

Y pensanto bé es quedaren
alguns *chiquets* sense *puchar*
despues de fer la faena
en terra *esvaen* quedar.»

△ Esbós de la falla infantil de plaça Alexandre VI obra de José Martínez Mollà de l'any 1955. Duia per lema *Bunyol de festes*, i com podem apreciar, apart de la Fira criticava les festes de carrer. AMX, LG-2764/4.

El mateix Josep Martínez Mollà va escollir per al seu debut en falles grans el tema de la Fira, i el 1960 va plantar a la plaça de sant Joan el cadafal que duia per lema *Quin pato de Fira*. Amb la lectura del llibret refresquem els aspectes firers que va acollir en forma de crítica la mítica falla. Enric Camañez Úbeda ens explicava el cadafal d'esta manera, recordant-se de Blai Bellver:

«La d'aquell relat palmari,
que li cantara el poeta
la més gran Fira del món
ha quedat molt *chicoteta*.»

Abans d'endinsar-se en les escenes, el poeta ens explicava que la Fira havia anat reduint-se i que a la fi serà «Fira de poblet, ja que en mitja *Alameda* cabrà tot *agrupaet*». Els quatre laterals de la falla criticaven diversos aspectes de la Fira. Impactant va ser el quadre de davant on Martínez Mollà va plasmar la mort de la Fira:

«A llàgrima viva plora,
als peus de este panteó,
recordant en *emosió*,
lo que *fon* aquella Fira.»

A més del record de les Fires d'antany, on es feien Certàmens musicals, dansades o jocs florals, la falla recordava les corregudes de bous criticant que «ací s'acabarà» i ens explicava per a què serviria la plaça de bous:

«La *plasa* en la actualitat,
Sa quedat per a graner
per a sine, per a catch,
ide corregudes res.
¿*Cuant* podrem *así* admirar
a toreros de cartel?
i no *trindrer* que aguantar
tanta porqueria, redell.»

La crítica a la fira dels animals es podia contemplar a la tercera escena, dient-nos que «la *mecánica* a *trasció* va als animals *desplasant*», i conforme passen els anys «se quedarà sense burros».

L'any 1965, Ramon Morell també va plantar al barri del Carmen una falla dedicada completament a la Fira. Sota el lema *La fira més gran del món*, el cadafal es componia d'un bombo i sobre ell la figura que representava la fama que tenia la Fira. El remat es reforçava amb dues tallades de meló i un calendari que marcava el dia 15. La falla, a través de les escenes, criticava l'apogeu de la música moderna amb «*las estridentes orquestinas, con sus extravagantes atuendos y pelucas y los vocalistas, que no es menester sepan cantar, pero si que sean opulentos de formas*»², i en conseqüència els Certàmens de bandes de música

2.- Informació extreta de la documentació aportada a les autoritats competents per a la autorització de la plantà de la falla, és a dir, la censura. L'explicació i l'esbós són signats per l'artista Ramon Morell. La documentació es recull a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, LG 2764/1.

△ Imatge de la falla del Raval de 1960, que duia per lema *Quin paro de Fira*. Esta és la primera falla gran que va realitzar Martínez Mollà a Xàtiva.

△ Ramon Morell va signar l'esbós de la falla *La fira més gran del món*, materialitzat en cadafal faller al Barri del Carme l'any 1965. AMX, LG-2764/1.

van estar substituïts per estes orquestres. El tema musical també criticava la mancança de balls, be a les revetlles o a les societats inclús de les danses valencianes, els quals havien estat substituïts pels moderns *twist*, *chachachá*, *bosanova* o *llenca*, i on hi havia parelles que «en uno de estos bailes, trabaja más que en una semana en su quehacer diario». També eren criticades les corregudes de bous, «aquellas que dieron fama a nuestra Feria y a nuestra Ciudad», on els bous s'havien tornat inofensius caragols, amb molts guanys per als ramaders i on els toreros són aquells que «se ensucian el calzoncillo antes de salir a la plaza». No faltava a la falla el record dels arcs que adornaven antigament el Real de la Fira o el tema del programa de festejos criticat amb la cançó *Siempre me dices lo mismo*. Les carrosses utilitzades a la Fira, que eren les mateixes que les de la batalla de flors de la Fira de València, arribaven a Xàtiva en mal estat, un tema que també tenia cabuda a la crítica del cadafal.

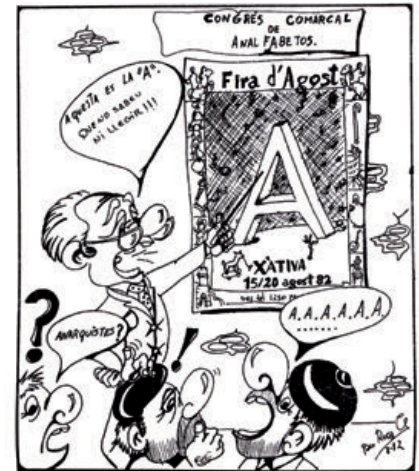
El cartell de la Fira d'Agost és un element que és criticat per la ciutadania, valorant la idoneïtat per a la seua missió de promoció de la festa amb l'ús, o no, de les icones tradicionals de la Fira.

Quan el cartell és elegit per concurs la crítica no ho és tant com quan és designat directament a un artista plàstic. Un dels cartells més criticat per la gent va ser el de la Fira d'Agost de 1982, el de la gran A obra de l'artista xatívi Artur Heras. Les falles de 1983 replegaren estes crítiques. Una bon exemple és l'apareguda a una de les escenes de la falla J. R. Jiménez realitzada per Paco Roca. El text aparegut al llibret ens diu que:

«Per a ni clavar la pota i així no ser criticats buscarem un *cartelista* de gran renom nacional. Més, A senyores, quin fallo també foren criticats. Digueren els *entenguts*: és un cArtell molt logrAt i el mires com el mires no trobem de que pArLaR, condensa en poc simbolismes la firA i el combregAt. Es que amb rodes de molí ens volen fer comulgar?»

Al diari local de *La Veu de Xàtiva*, Paco Roca publicava el 18 d'agost de 1982 una vinyeta a la qual contenia la crítica sobre

el cartell. A més a més, una setmana després, Ricard Huerta signava una carta al director defenent el cartell doncs «acompleix totes les condicions per afirmar-se en la seua funció informativa» i afegia «que l'observador es queda bocabadat davant eixa A d'atrevid, d'atractiu, d'agost, d'artur, d'animació, d'atenció, d'Aixàtiva [perquè diguem Aixàtiva, ¿no?]»³.

△ Vinyeta signada per Paco Roca que criticava el cartell de la Fira de 1982 i que va aparèixer a la *Veu de Xàtiva* el 18 d'Agost. L'artista xatívi tenia un espai reservat sota el nom de *La sonrisa de Paco Roca*. Arxiu Guillem Pérez

Sota el lema *Pallassades*, Antoni Grau Cros obrava una falla dedicada pràcticament a la Fira de 1987, la qual que es recordada per les torres metàl·liques unides per banderoles i que van estar ubicades al reial de la Fira. Una reproducció d'estes torres aparegueren al cadafal ubicat a l'avinguda de la República Argentina l'any 1988. Josep Sanchis i Martínez li dedicava els següents versets:

«Simbolitza el meló d'Alger a aquesta Fira ancestral on, tothom deu ja saber, les innovacions han anat mal ja que amb ella es va fer un experiment infernal puix per satisfer el seu plaer al llarg de tot el Reial posaren tres torres com van voler per ordre d'algun *carcamal*.» ▷▷

INVESTIGACIÓ

A l'edició d'esta Fira també és va realitzar una remodelació dels llocs dels comerciants, deixant el Real de la Fira per als comerços locals:

«Parlarem de la Fira que tinguérem l'any passat on els llevaren la cadira a molts firers amb lleialtat al fallar el punt de mira dels *manamassos* de la ciutat que els foteren la partida traslladant-los a altre costat i posant allí la parida del comerciant socarrat.»

Este canvi, segons el cadafal, va provocar que «per allí sols anaren quatre gats de reofiló». També es critica la forma de gestionar la Fira deixada en mans d'un «tal Padró», un senyor que anys enrere sembla deixar quasi morta la Fira amb una cloenda «de poca qualificació». També ressalta la mancança d'activitats que agradaven a la gent com els Jocs Florals, el ball del Raval o el Trofeu de Futbol. A més a més, trobem la crítica sobre la «runa i porqueria» del productes que venen els comerciants a la Fira, sobretot «els negrets de la moreria, al vendre'ns la quincalla».

△ Vista de les torres ubicades al Real de la Fira en l'edició de 1987 en el moment de ser desmuntades. També veiem els pol·lèmics barracons del comerç local. Foto Antoni Marzal

Aquell mateix any, la falla *Genis Casolans*, plantada per Paco Roca a la plaça de l'Espanyoleto, recollia a una de les escenes la polèmica de la Fira de 1987. Paco Belda posava literatura a l'escena titulada *Genis... de Fira*, posant èmfasi amb l'arraconament dels Firers despla-

△ La falla de la República Argentina de 1988 va recollir la crítica a la polèmica Fira de 1987, reproduint les torres metàl·liques. Duia per lema Pallassades i l'artista fou Antoni Grau Cros. Arxiu Falla R. Argentina

çats, així com les torres famoses muntades i el projecte d'animació que devia pagar la Federació de Comerç:

«Al firer la confusió acabarà disgregant. És la moderna versió de Babel la construcció que van fer els comerciants.

A l'Ajuntament assalta el Comerç, li pren el pèl. Diuen que no feia falta fer una torre tan alta per guanyar tan prompte... el cel.

Digué un famós comerciant: —Pagarem el monument i tot el manteniment que posem allí davant!

I fou el nostre Ajuntament qui va rebre aquest gran gol pagant l'important pinyol d'un muntatge improcedent.

Una gran animació volien fer en la Fira els de la Federació; i al final de la funció resultà que va ser... figa.»

Un any més tard, l'assumpte dels comerciants locals a la Fira de Xàtiva seguia present als cadafals fallers. A l'emplaçament de la falla J. R. Jiménez, Paco Roca executava *Després de 750 anys... seguim amb les batalles* i, a l'escena de darrere, un botxí tallava els caps... dels comerciants. Es comentava que l'organitzador de la Fira, Toni Martínez, intentava negociar

l'alcaldia amb el botxí. Francesc Belda versava tot allò que va passar:

«Volien els comerciants ser els primers de la fila i als firers de tots els anys tirar-los del seus *escanys* i ells ser amos de la Fira.

I muntaren un boicot per llevar-los l'Albereda. Algú que no duu bigot va organitzar el complot que per a la història queda.

Però vingué un *Gran botxí* que tallava a pressa els caps i en articles viperins bruts draps veien els veïns en Levante publicats.

Per a desfer el seu tracte li posà una condició: fou tallar tres caps en l'acte i donar-li en el nou pacte una gran compensació.

Ell acusa al sentenciat amb tanta força com pot. No sabem si és veritat però diu que la gent que ho sap que tres li feren boicot.

El MESTRE mana al botxí que talle a pressa tres caps DE CERIMONIES així ja n'hem vist més d'una ací com algú de vostès sap.»

El 1992, la falla Espanyoleto duia per lema *Xàtiva, festes i tradicions*, on Paco Roca s'enginyà l'actualitat de la ciutat amb la temàtica de les festes locals on la Fira també era present. L'escena *La Fira ja no és el que era, ha perdut molta solera* expressava el canvi de productes que els visitants podien adquirir, passant-se al bo, bonic i barat amb allò tant

△ *Dibuix aparegut al llibre explicatiu de l'escena que es va representar al cadafal Després de 750 anys... seguim amb les batalles de Paco Roca, plantat a la demarcació de la Falla J. R. Jiménez. Explicava irònicament com un botxí tallava els caps dels comerciants. Arxiu Rafa Tortosa*

△ *Falla del barri del Carme de 1994, dedicada totalment a la Fira d'Agost. Xavier Herrero li va posar el lema Del 15 al 20. Foto Rafa Sanz. Arxiu Xavier Herrero*

famós del *todo a trescientas*. També es criticava la falta d'higiene o la baixa qualitat de les obres de teatre.

El Barri del Carme va acollir l'any 1994 una altra falla que parlava exclusivament de la Fira. Xavier Herrero plantava el cadafal que duia per lema *Del 15 al 20*, amb un cadafal que des de dins d'un meló eixien unes xiques que portaven els elements més característics de la Fira. Les distintes escenes tractaven els aspectes més cridaners de la mostra comercial com la calor que fa els dies de Fira, la manca d'higiene per part de la gent, la disminució de la importància de la Fira de Bestiar, la pujada de preus per part dels bars i restaurants quan arribava la Fira o el cas dels castells de focs d'artifici que eren tirats des de l'esplanada junt el barri del Carme. D'este últim aspecte, Josep Sanchis i Martínez, ens deia que:

«En el barri del Carme la Fira també patim, fins que un dia s'arme el folló de Sant Quintin. Els castells artificials són per la gent estimats,

però ací en el barri, ens tenen acollonats.

S'utilitza l'esplanada per posar les carcasses, i en fer-se la disparada tremolen les nostres cases.»

La cloenda de la Fira de 1995 fou plasmada al cadafal *Carnestoltes xativenc*, obra de Xavier Herrero i plantat per a la falla República Argentina l'any 1996. La presència de brasileres, que «només trauen que xixi», fou una de les escenes del monument ambientat en temàtica carnavalesca. A més a més, tractava la reubicació del «sofrits morets» al carrer del Portal del Lleó. Josep Sanchis ens deia que:

«Carregats de cartells, els morets fan pressió, per haver-los dut a ells, dins la Porta del Lleó.»

Les distintes corporacions municipals sempre han tractat amb cura la Fira d'Agost, doncs saben que és el gran esdeveniment festiu i la ciutadania valora l'èxit de les Fires dins de la gestió ▷▷

Municipal. I clar, a la Fira cal gastar-se una part important del pressupost destinat a les festes per aconseguir un desitjat èxit i que la gent de Xàtiva quede satisfeta. El pressupost de la Fira també ha estat un tema de crítica en els cadafals fallers. Una bona mostra la trobem al plantat a la demarcació de la falla J. R. Jiménez, l'any 2001, que a una de les escenes criticava el pressupost destinat a la Fira de 2000, en la qual es va celebrar els 750 anys de fira. Pepe Benavent, al cadafal *Enamora't de Xàtiva*, va posar un gran animal depredador com a consistori municipal, atès la quantitat desorbitada que es va destinar a programar la Fira.

Tres anys més tard, al mateix encreuat, els Germans Colomina plantaven *Aneu-se'n a fer la ma...r!*, i a una de les escenes es podia contemplar un carrusel amb cavallets marins, atès que la temàtica de la falla estava ambientada en el mar. Sobre els cavalls de mar hi havia ninots que ondejaven banderes d'Espanya i d'Andalusia. L'escena es titulava *La fira d'Aixàtiva, perdó: Feria d'Aijàtiva* i s'exposava que a l'última edició de la Fira, gran part de la programació era en castellà amb la participació de grups d'índole flamenc i balls sevillans a més de la massiva presència de grans cartells anunciadors dels festejos taurins ubicats per tot arreu de la ciutat. José Manuel Gómez ens deia que:

«No sabem si dir Fira o Feria és ideal, és que el castellà ja aspira a ser el seu idioma oficial.

△ Escena de la falla Ferroviària de l'any 2009. Es criticava el sopar dels jubilats a la Fira d'Agost. Foto Rafa Tortosa

No va ser cap meravella la fira de dos-mil tres, va parèixer la de Sevilla amb tant de ballador, bous i cartells.»

Al llibre de la falla J. R. Jiménez apareixia la paròdia del cartell oficial de la Fira 2003, reforçant la crítica del cadafal. Ambdós cartells, original i variació, van estar realitzats per Xavi Selles.

Una dècada després, al barri del Carme es plantava una altra falla dedicada en exclusiva a la Fira d'Agost. El 2005, Francis Guerrero realitzava una falla que comptava amb la presència d'una

gran nòria i casetes al voltant. El llibre de falla va estar concebut com un llibre de Fira, tot carregat de sàtira i crítica. El títol del llibre *Fira de març, Xàtiva, del 15 al 19, per privilegi d'Alfons I (El xaparro)*, ja donava mostra de la línia en què estava realitzada la publicació, on irònicament l'Ajuntament tracta de crear una segona fira a Xàtiva, en este cas en març, i així poder desfer-se de les falles.

A les falles de 2009, vam trobar pels carrers de Xàtiva una altra falla que havia agafat la Fira com recurs en la seua creació. Toni Fornés signava *Fira*, un voluminós cadafal on dos visitants arribaven damunt d'un carro i la Reina es recolzava sobre un burro. El cadafal criticava coneguts aspectes de la mostra com els barracons, el top manta o el carrusel, escenes que parodiaven aspectes com les falles o l'educació. També tenien cabuda, amb una crítica directa, alguns actes del programa de festejos com la carrera de cambres, la carrera de motos o el sopar dels jubilats. Respecte a este últim acte, teníem l'ocasió de versar que:

«Al sopar dels jubilats algú no té mirament. Ho agafa a grapats passant de tota la gent.

I al taper s'embossen el que sobra del sopar. A casa, quan badallen, ja hi tenen que menjar.»

Esta crítica del sopar dels jubilats no era nova a les falles de Xàtiva. A la mateixa demarcació, l'any 2005, els Germans

△ Cartell de la Fira d'Agost de 2003, original de Xavi Selles.

Colomina obraven *Lluiten per les festes xativines*, falla que contenia l'escena d'un gran contenidor carregat de menjar que criticava precisament el sopar dels jubilats, els quals «obren les seues bosses i arrasen amb tot el menjar». Com que tractava les festes de la ciutat, la Fira tenia reservada una altra escena, la qual tractava sobre les atraccions mecàniques i la seua ubicació, un tema latent durant molts anys per part de la ciutadania. L'explicació, titulada *Viatge per la Fira*, exposava el tema de les atraccions així com la fugida de la ciutat per part de molts xativins durant els dies de la Fira:

«Les atraccions, les de tota la vida...
I les noves, on les posem?
La poca previsió de la regidoria
fa que muntanyes russes no en
tinguem.

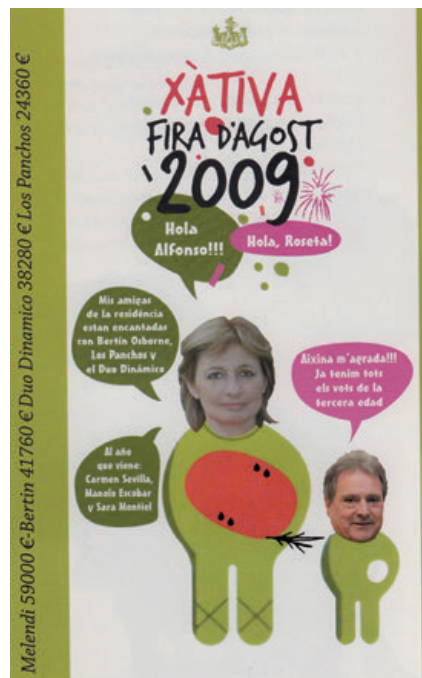
Com que la Fira no té trellat,
la gent per l'agost desapareix.
Als nous temps no s'ha adaptat...
És que tot els anys és el mateix!

El que aquesta Fira necessita
és un bon llavat de cara,
i no dur una sarsuela
perquè li agrada a la *concejala*.»

Les activitats culturals i musicals sempre han estat motiu de polèmica, i més a uns anys que a la programació, les activitats en la nostra llengua eren escasses. Les falles volgueren recollir el malestar per la nul·la actuació d'artistes xativins que canten en valencià. La falla de Paco Roca per a la falla República Argentina de 2010, titulada *L'amo del corral*, denunciava este fet al·ludint que «les figures que han portat tenien caducitat» atès la presència en el camp de futbol de la Murta de «Los Panchos i el gran Bertín». Paco Belda reivindicava la presència a la Fira de Pep Gimeno *Botifarra*, Raimon i Feliu Ventura a la Fira.

En la mateixa línia, a la falla Benlloch – Alexandre VI de 2010 realitzada per Manuel J. Blanco, apareixia també la crítica sobre les actuacions de Los Panchos i de Bertín Osborne. En este cas es centrava amb la gran quantitat de diners que es gastaren i que amb estos «donarien als artistes treball i plantar el monument municipal». Cal recordar que aquell any la Regidoria de Fira i Festes, junt la Junta Local Fallera, decidiren no realitzar falla Municipal. Esta decisió, segons l'explicació de la falla signada per Javi Lara, dona peu a esborrar de la regidoria de Fira i Festes, allò de festes doncs «només fomenten la Fira». Al llibre explicatiu trobem la paròdia del

cartell anunciador amb un muntatge en el qual apareixen els màxims responsables d'aquella Fira de 2009.

△ Paròdia del cartell anunciador amb un muntatge en el qual apareixen els màxims responsables d'aquella Fira de 2009, aparegut al llibre explicatiu de la falla Benlloch de 2010 i reproduït al cadafal faller. Foto Rafa Tortosa

La darrera crítica que reflectim, apareguda a la falla de Manuel J. Blanco per a la falla de Benlloch – Alexandre VI de 2014, posa en èmfasi el mateix tema de com la regidoria festiva de l'ajuntament «exclou» les falles en benefici de la Fira a més d'afirmar que «ara la programació no va avant sinó arrere» afegint que els que manen «prefereixen un grans espectacles a la inauguració o a la cloenda i la resta de la fira que siga una *gran merda*». Per últim, amb to nostàlgic però crític, repassa actes que a la Fira de 2013 no es van vore reflectits al programa de festejos com ara les carreteres de bicicletes i de cambres.

△ Variació del cartell de la Fira d'Agost de 2003 de Xavi Sellés va aparèixer al llibre i al cadafal de la falla J. R. Jiménez de 2004. Arxiu Rafa Tortosa

A TALL DE CONCLUSIÓ

Hem pogut comprovar com les falles critiquen aspectes de la Fira, i a més a més, els seus llibres explicatius es converteixen en vertaders documents que transmeten les inquietuds del ciutadans en les diverses èpoques, i estos s'estableixen com un complement a la premsa conservada a les hemeroteques. Les falles, amb la seua crítica, poden millorar la cita festiva més important dels xativins. La introducció de canvis al seu programa d'actes, als seus espais comercials i culturals, inclús en la seua organització fan que la Fira evolucione. Estos canvis sempre són susceptibles de ser criticats. I les falles, de ben segur, estan a l'aguait. ♣

BIBLIOGRAFIA

- **SANCHIS I MARTÍNEZ, J. (1996):** *Història de les falles de Xàtiva*, Ediciones Xàtiva, Xàtiva.
- **SANCHIS I MARTÍNEZ, J. (2010):** Els inicis de la festa fallera en la Fira de Xàtiva, *Llibre explicatiu Falla Benlloch*, AC Falla Benlloch-Alexandre VI, Xàtiva, p. 85.

LLIBRES DE FALLA

- **Junta Local Fallera 1951.** ARXIU MUNICIPAL XÀTIVA
- **Benlloch – Alexandre VI 2010 i 2014.** ARXIU RAFA TORTOSA
- **Ferrovària 2005 i 2009.** ARXIU RAFA TORTOSA
- **J. Ramon Jiménez 1983, 1989, 2001 i 2004.** ARXIU RAFA TORTOSA
- **Plaça de l'Espanyoleto 1988 i 1992.** ARXIU RAFA TORTOSA
- **Raval 1960.** MUSEU FALLER DE XÀTIVA. CESSIÓ DE JOSEP CASTELLS
- **República Argentina 1988, 1994, 1996 i 2010.** ARXIU RAFA TORTOSA
- **Verge del Carme 1994 i 2005.** ARXIU RAFA TORTOSA

Foc i llum espiritual: Setmana Santa i Corpus

-Fèlix, vés llevant-te la idea de les falles. Si vols et montes una falla però amb mi no comptes -va dir Neus.

-Vinga, Neus! I si fores tu la Fallera Major? – va dir Fèlix.

-Home, mirant-ho així, potser em convences... Tinc una idea millor, jo podria ser la presidenta i el delegat del casalet seria el meu bouet preferit.

-Caram! Presidenta, Fallera Major, Reina de la Fira... Només et faltaria ser clavariessa major de la confraria del Crist...

-Ja està clar, la Setmana Santa, festa major!
-l'interromp Neus.

-Dona, jo no sóc molt creient, però la veritat és que l'encontre m'emociona moltíssim.

-No estaria gens malament, però és una festa molt espiritual amb molta penitència...

-Jo tampoc ho veig clar, concerts per la nit, traques i castelletts d'eixos amb llums de colors... com a què no...

-I el Corpus? Què em dius del Corpus?

-Estem en les mateixes, un dia i prou -va objectar Fèlix-. Pense que el millor és transformar-lo en un dia gran, recuperar personatges, balls, grups i altres elements per fer una desfilada espectacular on la gent participe d'aquest dia festiu...

-Al Corpus no hi ha reina major, veritat?
– va preguntar Neus.

-No sé, però jo em pille el gegant eixe que va amb vestit de frac. Mira, mira quines voltes pegue. Tirorii-tirorii...

07

El nostre encontre

Vicent Terol

Jo havia begut prou cerveses aquella nit, però, durant la conversa que vam tenir a la porta del pub, estava segur d'haver captat algunes claus de complicitat. M'havia presentat amb l'excusa d'una broma poc original —a veure si t'emborratxes amb tanta Coca Cola, xe!— i tu em vas somriure. Jo sóc Òscar, tu tens cara de Laura. Ah, no? No, ha, ha, em dic Xelo. Ai, quin nom més bonic, anem a brindar per eixe nom, és fantàstic! Ha, ha, ha, tu reies i em miraves fixament, així que vam començar a parlar. O vas començar a parlar, perquè, a poc a poc, em vaig adonar que jo, pràcticament, només escoltava mentre lluitava per mantenir l'equilibri i tu t'expressaves amb gran correcció.

I sé que vas dir, solemnement, alguna cosa sobre les cortesies. Jo pensava que la cortesia i l'educació són molt importants, quina bona xica acabe de conèixer, mira tu per on! Et donava la raó, sí, sí, és veritat, assentint amb el cap alhora. Vas mencionar la soledat, pobra Laura... Ser tan guapa i elegant... i estar sola. Si és que hui molts no saben apreciar les ties educades i amb valors. Ai, la soledat..., et deia jo en un dels pocs intervals que em deixaves per

a parlar. Recorde, també, que nomenares carrers de Xàtiva: des de la plaça de la Seu, remarcaves emfàticament, Sant Vicent, Segurana, Sant Pere, Pintor Russinyol... i Sant Francesc. I t'imaginava passejant i gaudint de la ciutat. Sí, senyor! Una autèntica xativina, de soca-rel, com jo. Si és que sempre m'han agradat les socarrades, ací tenim el milloret. No entenc eixos que busquen nòvia per Internet allà a fer la mà, a Cuba o a Colòmbia. Mira... Ha d'aver-hi de tot, que diuen. Vas parlar de ciris, que jo no m'he fet encara l'ànim de comprar-ne, però m'encanten eixos de coloret que alguna gent té a l'habitació. M'agrada molt l'ambient que fan, sé que et vaig arribar a dir.

En el fons, no esperava que ens tornàrem a veure —massa bona xica per a mi, vaig pensar—, però em vaig quedar sorprès quan em vas plantejar l'encontre. Així, amb article determinat, quasi amb transcendència. El nostre encontre, m'està proposant una cita important, també ha vist que tenim molt en comú, rumiava mirant-te. Vine a veure'm, per què no? Sí, Laura, em pareix bé, quan? No, Xelo! Ha, ha. El dimecres a les dotze de la nit, ja t'ho he dit!, reies. Sí, sí —no

recordava que ja m'hagueres dit l'hora i el dia. En la plaça Sant Francesc, t'ho he explicat abans. Sí, a mi m'agrada molt eixa plaça. Aquesta xica és molt romàntica, quin estil per a quedar, massa per a la carabassa!

Així que el dimecres em vaig arreglar i vaig eixir de casa. Prompte vaig tenir una sensació estranya a l'observar que hi havia molta gent major caminant pel carrer. Que demà és festa, està clar, però on collons va tota aquesta jove-nalla de marxa? Ha, ha, jo mateix reia el meu comentari, parlava sol, em notava un poc nerviós. No vaig entendre res quan vaig comprovar que la plaça Sant Francesc estava plena de gom a gom, tots amb un aire expectant. Com vaig a trobar a Laura? Això serà impossible, redell, pensava. Tot i això, vaig esperar i em vaig adonar que hi havia no una, sinó dues processons cara a cara. I mentre recordava que allò ja ho havia presenciat feia uns anys —ah, sí, això!—, de sobte et vaig veure desfilant amb un vestit de color morat i un ciri a la mà. Vaig voler saludar-te alçant el braç i, mentre les nostres mirades es creuaven fugaçment, tu em vas dedicar un somriure deliciós i breu. ♣

△ Alfredo García Terol

La Setmana Santa de Xàtiva. Festa gran?

Fèlix Lluch Leonardo

Sóc confrare. Ho sóc des que vaig néixer, ho va ser el meu pare, ho són els meus germans, ho és la meua dona i ho són les meues filles. Sóc de *La Dolorosa*. Vull seguir sent-ho, sempre que la Setmana Santa de Xàtiva seguísca sent una de les manifestacions culturals i socials de la ciutat més riques i participatives. No tinc amb què comparar la nostra Setmana Santa, excepció feta del que he pogut aprendre per "cultura general", perquè, espere cada any l'arribada d'aquests dies i no pense en passar-la fora de la ciutat. Sóc portador, mentre el cos aguante.

La Setmana Santa és religió, però ha de ser més que religió. Recentment declarada d'interès provincial ha d'aspirar a molt més. El programa d'actes és extens perquè inclou la peculiaritat dels trasllats, del seu *Encontre* i les dues processons generals. La seua imaginària és rica: una representació excepcional, des de l'arribada a Jerusalem al Sepulcre i la Soledat. La seva banda sonora, gràcies a les bandes de les Societats Musicals de Xàtiva i de la creixent formació de bandes de tambors pròpies, també excepcional. La seua història?, extensa en contingut i temps, és una tradició. La participació? Bé, hi ha hagut anys millors però també molt pitjors. Confreres? Molts, gairebé potser com fallers, però pocs actius i molts passius. Espectadors? Ple de gom a gom en alguns carrers o places!

Participació, espectadors, ric patrocini, art, història, música ... i fe. Es pot dir que ho té tot per ser una gran festa, però, però, no ho és.

Prenguen la meua opinió, si us plau, com un participant més en ella, com un espectador més en molts dels actes organitzats, lluny de qualsevol erudició.

La Setmana Santa és religió, però ha de ser molt més. Si pretenem que siga únicament una manifestació religiosa estem morts. El dia a dia no fa fàcil viure com a catòlics. Estrényer en aquest sentit pot deixar les germandats i confraries

△ Joan Pau Garcia

sota mínims. Llavors, per evitar la sagina, supose que s'aposta i s'ha d'apostar, per la permissivitat, per considerar que si participes a la Setmana Santa t'acostes a l'Església, i si t'acostes pots conèixer-la millor, ha de ser una via d'entrada i no de sortida. Els assegure que a la barra creix la devoció a la imatge que portes i que creixen sentiments de solidaritat i companyonia molt conuenients a hores d'ara. Sincerament: una mica de fe sempre va bé.

Una germandat o confraria no és una comissió fallera però, en alguns aspectes, hauria acostar-se a això. La fi de cada confraria és venerar i processonar la seua imatge titular. Aquest punt allunya la Setmana Santa de les falles. Hi ha molts fidels, veïns i confreres (la majoria), que es recorden de la vesta el dia de la processó, que l'únic contacte anual amb els seus companys és aquest dia, que poc saben dels comptes de la seua germandat, d'assemblees i juntes. Les flors no es paguen soles, tampoc els ciris. És així. S'accepta. Però no cal resignar-se. Les confraries i germandats han d'aconseguir estar actives durant tot l'any. Potser amb activitats diferents per als seus, tal vegada com a dinamit-

zadors culturals del barri en el qual tenen la seua seu, potser com a mediadors socials. Hi ha confraries a totes les parròquies de Xàtiva, el que és sinònim que hi ha confraries a tots els barris de la ciutat. Sóc confrare perquè ho va ser el meu pare. Si el meu pare no hagués estat confrare possiblement jo no ho hagués estat. La tradició no pot ser l'única manera d'accedir a una confraria perquè, la tradició, alguna vegada, s'acaba. Si la confraria és més que una confraria, més fàcil serà que resulte atractiu romandre o integrar-s'hi. A més, a les confraries els vindria malament certa "competitivitat", perquè resignar-se a "allò de sempre" és llanguir, i veure el que fan altres, apostar per noves experiències, innovar, intentar superar el "rival" sempre és un estímul positiu. En definitiva, les confraries no ho són si no tenen confreres i cal intentar "guanyar" confreres, no perdre'ls. Una processó a l'any o la veneració que li tinga un confrare a la seua imatge no és suficient estímul.

La Germandat de Confraries, va dir recentment un confrare en assemblea, "és la solució, no el problema". I és que a l'actualitat per a algunes confraries ▷▷

△ Pedro Ángel de la Fuente Crespo.

és un autèntic problema vendre la loteria de la germandat o abonar la seua quota. Amb un pressupost "per a despeses" s'està molt lluny del que hauria de ser la Germandat. Hi ha reptes que ha d'assumir necessàriament. A més dels propis de coordinació de la Setmana Santa ha de ser la portaveu de les confraries davant l'Ajuntament, davant les altres institucions, davant d'altres entitats. La Germandat és una germandat "de mínims". Un assumpte per resoldre és la necessària renovació cada dos anys de la seua Junta Directiva. Positiu és la participació per igual de totes les confraries i germandats, negatiu és la manca de continuïtat d'iniciatives i projectes. La Setmana Santa gairebé s'organitza per si sola, canvia poc la rutina.

Per això cal que la Germandat siga ambiciosa, que assumisca que representa a molts veïns de la ciutat, que pense no només en allò immediat sinó a mig i llarg termini. Que tracte d'augmentar aquest pressupost per dedicar-lo a potenciar la Setmana Santa, per difondre-la, per enriquir-la. Cal treballar, perquè és de justícia, en aconseguir la declaració de festa d'interès autonòmic i després la nacional, en preparar peticions de subvencions a diferents entitats, en promocionar les pròpies confraries fora de l'àmbit local, les seues bandes, les seues imatges, els seus actes... Pot i ha d'organitzar els seus actes propis: un concurs de composició de marxes processionals, representacions teatrals, concurs d'assajos històrics, un museu

de la Setmana Santa permanent, concerts, etc. I això passa per que hi haja, diguem, un gerent, coordinador, director... Algú que, siga qui siga el president o presidenta, mantinga els expedients oberts, present les sol·licituds cada any, prepari documentació, propose activitats i actes ... Cal "professionalitzar" la Setmana Santa Setabense.

I si la Germandat és ambiciosa, si amplia la seua activitat, si vol assumir nous reptes i projectes, es podrà sol·licitar un major suport econòmic des de l'Ajuntament i altres institucions amb millors i majors arguments, tant pel que ofereixen com per aquells als quals representa. Un Ajuntament que també ha de apropar-se a la celebració de la Setmana Santa, as-

na Santa no són les falles, no és la Fira d'Agost, però és peculiar, singular, participativa, cultural, o fins i tot, si m'apuren, divertida, perquè quan et fa mal l'espatlla en portar el baiard mai ve malament algun acudit d'algun company.

La Setmana Santa de Xàtiva necessita ser viscuda, al llarg de tot l'any o en els seus dies concrets, tant de bo una mica com molts viuen les falles o tots vivim la Fira de Xàtiva. No fer-ho és deixar passar una gran oportunitat, per a tots. ▶

△ Pedro Ángel de la Fuente Crespo.

sumir-la en part com a pròpia, veure-la com una oportunitat més de promocionar la ciutat, de guanyar visitants en uns dies de vacances i turisme per a moltes famílies. Donar suport a la Setmana Santa significa, simplement, donar suport a una manifestació cultural de primer ordre. No ha de tenir altres connotacions.

En la Setmana Santa Setabense, sense perdre el vessant catòlic, sense perdre el que significa per a un catòlic, de la fe que es tinga, hi cabem tots. És un poliedre i cada un pot treure el cap a ella per alguna de les seues cares. Són més de dues setmanes d'actes al carrer i als temples, d'autèntics espectacles multitudinaris. Tots tenim que, des de la tradició, apostar per la innovació, per l'ambició. La Setma-

△ Pepe Mompó.

La Setmana Santa a Xàtiva l'any 1880¹

Emilio Cirujeda Ros

△ Alfredo Garcia Terol.

I.

Entre dos carcajadas, una lagrima: entre la diversión con careta y la agitación desprovista de honradez, una temporada —relativamente corta— de creencias, compunción y sentida: entre el *Carnaval* y la *Pascua*, la *Cuaresma*, y, como dignificante, la *Semana Santa*. La vida es una serie de contrastes. ¿Y qué sería aquella sin éstos? El conjunto de las funciones propias de los cuerpos orgánicos: el estado en que pueden ejercer sus movimientos naturales: el espacio

de tiempo que corre desde el nacimiento hasta la muerte este es, y hablando fisiológicamente, la vida activa, con sus funciones de composición y de suposición; pero no la moral, la social, la del espíritu, la civil, la de la gracia. Por esto inteligentemente mis paisanos, conociendo que la confrontada, la oposición, el combate entre cosas ordinarias y sentimientos, y las diferencias relacionadas entre los objetos físicos o morales, produce ora la belleza tangible, ora el aliciente de vida moral, se dedican con entusiasmo, mismo al *Carnaval*, reminiscencia de los tiempos de los

egipcios, de las *bacanales* griegas, de las *saturnales* y *lupercales* romanas, que a la *Cuaresma* con sus 40 días de ayuno, que les convierte en prácticos *epictetistas*, que a la Pascua de Resurrección con la alegría que siempre trae consigo esta festividad religiosa. Y téngase presente que no censuro la conducta de mis paisanos, que hacen lo que practica el universo mundo y lo que es más propio de la personalidad humana. ¿No sería monótona la risa continua como el llanto perenne? Y más que monótono, ¿no sería anti-natural, anti-humano? >>>

1.- El present document va estar publicat amb el títol "La Semana Santa en Játiva" al número 897 del periòdic El Comercio diario de Valencia, amb data de 28 de març de 1880, i pel seu interès hem considerat reproduir-lo. Hemeroteca Digital de la BNE

El seu autor va ser el xatívi Emilio Cirujeda Ros (?-1890), Advocat i periodista. Llicenciat en dret a València (1868), s'establí a Madrid. Va ser cap del departament de premsa de la presidència del Consell de Ministres gràcies a Cánovas del Castillo. Quan va tornar a València va dirigir El Mercantil Valenciano. També va col·laborar als periòdics El Imparcial, El Globo o El Resumen entre d'altres. Era germà del canonge Josep Cirujeda, qui té un carrer dedicat a Xàtiva.

△ Ricard Soler.

Por *Carnaval* los bailes, los bromazos, la alegría: Por *Cuaresma* dolor, penitencia, humildad: por *Pascua* las giras, las clásica *mona*, los inocentes abrazos, las declaraciones a quema-ropa. Esta es la vida: Esta es la realidad temporal de nuestra existencia: esta es la lógica del mundo: estas son las costumbres de nuestra época.

En tiempos de revueltas políticas o sociales, actores de unas y otras: en tiempos de misiones, abundantes lágrimas y sinceros arrepentimientos: en tiempos de bailes, ¡viva Terpsícore!

II.

La Semana Santa, llamada con toda oportunidad *mayor*, ya que en ella consumó Cristo la redención del género humano satisfaciendo a la Justicia divina é instituyendo la Eucaristía, si bien tiene, o debe tener al menos doquiera, una solemnidad imponente sobre toda ponderación por la memoria que en tales días se hace de cosas tan augustas como santas, no en todas parte se la celebra de igual manera. Y al decir esto, no me refiero precisamente a las ceremonias esenciales en estos días y que se practican en los mismos templos, sino a las que, sin dejar de ser necesarias, se realizan en la calle, esto es, a las *procesiones*, tomada esta palabra en su sentido vulgar, no en el teológico. En Madrid, por ejemplo, no puede verse la procesión del Viernes Santo sin que en vez de inspirar toda la solemnidad,

toda la seriedad, y ¿por qué no decirlo? Todo el dolor que el recuerdo y representación de la muerte de Jesús debe llevar a todo espíritu verdaderamente religiosos, no haga asomar hasta a los labios de quien en aquel mismo instante murmura una plegaria, quizá la más espontánea sonrisa, contra su voluntad, contra su deseo, en pugna abierta con lo que el día reclama, contra lo que el acto debía dar de sí. Y esto es debido a la poca compostura de los acompañantes de las imágenes, a otras causas que no es del caso mentar, y a los trajes raros y deteriorados que los conductores de aquellas —mozos de esquina casi todos, o *todos* sin casi— usan en momentos tan severos. En Játiva sucede lo contrario: En Játiva se celebra el gran misterio con toda solemnidad debida: en Játiva se tributa toda veneración que se debe a quien con su palabra y ejemplo mató al estoicismo y epicureísmo —escuelas deificadoras del egoísmo, ora espiritual, ora material— al que echó las semillas de la regeneración social y humana; al que enseñó la doctrina más profunda, trascendental y pura que se había oído hasta entonces; al que redimió a la humanidad con su sangre: a Jesucristo.

En todas partes los conductores de las imágenes son retribuidos en su material trabajo por las respectivas cofradías o congregaciones; en Játiva son los portadores de aquellas los que pagan cantidades crecidísimas por aquel acto, cantidades que se invierten en pro de las iglesias y en la mayor solemnidad,

pompa y magnificencia de la procesión de la Semana Santa. Preguntada a los cofrades de cualesquiera congregación o hermandad religiosa de Játiva lo que buscan al obrar de la manera que lo hace, y os contestarán que solo el tributo de adoración de sincera reverencia y de profundísimo homenaje que se merecen los misterios que celebra la Iglesia en estos días, les impulsa a obrar de tan excepcional manera. Quizá asome también la cabeza la pícaro *vanidad*, pero no la que entraña presunciones ridículas, jactancias censurables, envanecimientos huecos e injustificadas arrogancias, sino la que teniendo por base un amor profundo a la Religión católica y por remate la pasión de que las solemnidades de estos días lleven el sello de lo majestuoso, de lo digno y de lo serio, merece más elogios que censuras, más aplausos que críticas acerbas, más frases halagüeñas que palabras acres.

Los *hermanos mayores* entrantes hacen grandes tiradas de esquelas de invitación para que sus amigos y conocidos acompañen a la imagen, que han de recibir y alojar en sus respectivas casas por un año, en las procesiones llamadas de *traslación de clavario a clavario*, decorando convenientemente la habitación que ha de hospedar, ora al Nazareno, ora a la Virgen Dolorosa, ya al Ecce-Homo, o bien al Santo Sepulcro.

Todo aparato que armonice perfectamente con la seriedad del objeto les parece poco, cueste lo que cueste. ▷▷

Mi querido padre ha gozado la dicha este año, como *clavario* entrante, de tener de huésped a la Virgen del Evangelio, a la que fue modelo de mujeres, a la Madre de Cristo; y Játiva entera, en la que cuenta simpatías que nunca agradeceremos bastante, ni él ni sus hijos, se las ha demostrado de una manera solemne, elocuente, conmovedora, acudiendo a su llamamiento para acompañar a la divina intercesora de la humanidad, con tal entusiasmo, que ni el tiempo por demás amenazador, ni la espesa lluvia que al principio caía, ni consideración ninguna, hizo desistir a los setabenses de aquel acto religiosos, en el que se ligaban estrechamente los sentimientos católicos y los de la amistad más cariñosa y sincera. Permitanme mis queridos jativenses que en este momento, y aprovechando la oportunidad de escribir esta revista, les exprese la gratitud nuestra, tan perenne como duradera sea nuestra vida, tan intensa, tan profunda, como profunda e intensa es la amistad que siempre hemos profesado a los hijos todos de nuestra ciudad nativa, a nuestros buenísimos conciudadanos.

III.

Decir que todas las procesiones de la Semana Santa son serias, graves, mesuradísimas, circunspectas, sería como afirmar que en los entierros se llora, en las bodas se ríe, en Carnaval se baila, en la Cuaresma se ayuna, y en todas partes se murmura; esto es, sería consignar lo cierto, lo evidente, lo que está en nuestro modo de ser, lo que nos aconsejan de consumo nuestros sentimientos, nuestras prácticas sociales, nuestro sentido común: pero asegurar que en medio de la solemnidad que acompaña a las procesiones, es decir la verdad. A todas se las puede aplicar con oportunidad el adjetivo *luctuosas*, pero no igualmente por cierto.

Todas apenan el espíritu, todas conmueven nuestro corazón, todas empañan de lágrimas nuestros ojos, pues todas representan escenas tiernas llenas de amor y sufrimientos por parte de Jesús y de su divina Madre; pero ninguna, en mi concepto, como la del *Jueves Santo* por

la mañana en Játiva, llamada oportunísimamente del Entierro. Las banderas de las cofradías medio plegadas por los respectivos portadores en señal de luto: los postulantes de todas las congregaciones sin pedir limosnas: los timbalistas y trompeteros de unas y otras comedidos y silenciosos: los que por su inocencia y candor, siendo seres corpóreos, pueden representar sensiblemente a los ángeles que lo son solo en espíritu, llorosos, doloridos, porque acompañan el cadáver de quién redimió a la humanidad y es el Rey, Dios y Señor de lo creado: los soldados romanos custodiando el cuerpo de Jesús con la gravedad propia del caso; y en una palabra, todo el cortejo fúnebre que escolta al Hijo de María, respirando una solemnidad hondamente conmovedora, verdaderamente luctuosa, aumentada, si cabe, por los ecos tristísimos que se escapan de la música que sigue a aquel y que ejecuta sin cesar lúgubres marchas. ¿Puede concebirse nada más propio, nada más melancólico, ni más serio, ni más digno que la imponente procesión que acabo de describir?

HEMEROTECA

¡La del mismo día por la tarde bien pudiera llamarse de las *gerofagias*! Tal es el número de penitentes que en ella se observa. El ayer enfermo y hoy sano, ayer desgraciado y hoy feliz, ayer sufriendo dolores físicos ó morales, y curado hoy de unos y de otros, cumple sus promesas acompañando al Nazareno, ora descalzo, ora cargado con imágenes de Cristo de enorme peso, ó bien con los brazos en cruz, antecedido y subseguido de infinidad de hombres de todas las edades y condiciones, y de niños hasta de cuatro años cubiertos con sayos y túnicas de color morado oscuro, y que se llaman aquí, con notoria impropiedad en mi sentir, *vestas*. Y digo con impropiedad, porque la palabra *vesta* no tiene verdadera significación léxica, y de representar algo, es precisamente una diosa mitológica y un planeta. Pero dejando esto aparte, es lo cierto que aquellas vestimentas son severas y apropiadas al objeto, y que la compostura que guardan los nazarenistas talludos es tan pertinente al caso, como la desenvoltura de los pequeñuelos agradable para los demás.

No es extraño ver la uniformidad de los acompañantes del Nazareno ligeramente alterada por tal cual padre, criado o encargado de algún pequeñuelo procesionista, que al verle más cerca de Morfeo de lo que requiere el acto en que toma parte, se le acerca, le acaricia, le acompaña cogiéndole de una mano, y acaba por tomarle en brazos, abandonando con su nazarenito el religioso cortejo, con no pocas protestas, á veces por parte de aquel, que pateo, llora y chilla más de lo que manda la ordenanza y de lo que pudiera esperarse en tan tierna edad y en momentos tan graves.

La procesión del Viernes Santo es la mayor, es la general, es la solemnísimas. Los tormentos y muerte de Jesús son representados con elocuencia por lo que aquí se llaman pasos y que los forman las diferentes congregaciones que existen en Játiva y que acuden a la procesión común el día mencionado.

La cena que celebro Cristo con sus apóstoles antes de la pasión, instituyendo el Sacramento de la Eucaristía: la oración que elevó en el huerto a su divino padre pidiéndole sufrimientos y fuerzas para resistirlos: los azotes que recibió atado a la columna: el acto en que Pilatos mostró al pueblo el acardenalado cuerpo del Señor casi desnudo, con un pedazo de manto encarnado sobre los hombros, una caña en la mano y una corona de espinas en la cabeza: Jesús en la calle de Amar-

△ Ricard Soler.

gura: Jesús crucificado: Jesús en brazos de María: Jesús en el sepulcro: la co-redentora de la humanidad, su divina Madre, sola, triste, abandonada del mundo a quién acaba de redimir su hijo con su sangre y Ella con sus lágrimas: todo esto que tanta sublimidad entraña, sería y propiamente representado, constituye la procesión del Viernes Santo, notabilísima por lo numeroso y brillante de su acompañamiento; por lo magnífico de las imágenes, algunas de ellas - como la Dolorosa y el Señor de la Columna- del inmortal escultor valenciano Esteve, y por las preciosas vestas y costosísimos cinturones de los procesionistas y armaduras excelentes de los soldados romanos que custodian al Nazareno, Ecce-Homo y Santo Sepulcro. Solo una cosa encuentro, si no precisamente impropia, bastante molesta al menos. Me refiero a ala algarabía que arman con sus trompetadas y golpes de bombo los trompeteros y timbalistas que recorren constantemente la procesión; aquellos, tocando unas variaciones que no usarían indudablemente los clarinistas del tiempo de los emperadores romanos, y estos con más fuerza en las muñecas que oportunidad en los golpes.

Por lo demás, nada más digno, reposado y adecuadísimo a estos solemnes días que cuanto se practica en Játiva.

IV.

Como mi ciudad nativa no tiene hoy la importancia de que ha disfrutado en otros tiempos, no lejanos, por cierto; como solo es población subalterna de provincia, olvidada por todos los gobiernos, menos en las cuestiones de *tributación*, por supuesto y por todos sus procuradores a Cortes: como no tiene más vida que la material que la dan sus riquezas agrícolas, sin que el recuerdo de sus grandezas pasadas inspire a quienes puedan hacerlo deseos de elevación para esta patria de artistas eminentes, bizarros soldados, sabios Pontífices y hombres profundos en todos los ramos del humano saber: como solo es la Játiva de hoy débil recuerdo de la Setabis antigua, de la coetánea de Alfonso VIII y de la del 1820 de nuestro siglo, es extraño que nadie se acuerde de ella, ni de hacerla justicia siquiera en cuestiones como la que hoy ha puesto la pluma en mi mano. ♣

Corpus de Xàtiva

Fotografies: Josep Miquel Palop Cucarella | Andrés Carull | Antoni Marzal | David Calatayud
PepeMompó | Ricard Soler

La processó cívica del Corpus de Xàtiva. Crònica d'un renaixement

Agustí Garzó

Aeixa dona prima i alta que ja passeja nets i que en la processó del Corpus solem veure-la acompanyant, observadora, alguna de les dansetes protagonitzades per escolars i a eixe home calb que tothom coneix de vista per què era mestre del Ribera... A eixes dues persones, Raquel Langa i Sebastià Garrido, caldrà que els donem les gràcies de manera gairebé perpè-

tua, sense cansar-nos mai de fer-ho. Tal vegada algunes altres persones mereixen també una part del reconeixement. Però ambdós —i la valoració és unànime— són els veritables artífexs de la recuperació (i de la consolidació de la recuperació) de la processó cívica del Corpus de Xàtiva. Començava la dècada de 1980 i la desfilada no passava pels seus millors moments, a més de ser

pràcticament una processó únicament religiosa amb l'única presència pagana dels gegants i d'alguns nanos (els que no estaven fets a banderes). Ja el mateix 1980 està documentada la recuperació, després d'alguns anys d'absència, dels nanos al complet. Es va fer des de l'Escola de Danses, col·lectiu del qual Garrido i Langa formaven part. Els nanos van retronar a la processó de Xàtiva

△ Perales Iborra. Levante-EMV.

△ Perales Iborra. Levante-EMV.

i ho van fer amb plenitud: recuperant les seues dansades i millorant-ne el vestuari dels qui els portaven. En 1984 es va produir també una intervenció significativa: es va renovar el vestuari dels gegants i gran part de les seues pròpies figures. Tant en el cas dels nanos com dels gegants, els nous caps van eixir de l'obrador faller de Pep Martínez Mollà. Són, sense cap dubte, els primers gran passos —pot semblar modestos, però vitals— per reclamar l'atenció de la gent i dels nous governants municipals sorgits de la democràcia. Hauria de ser, però, i justament des d'un llibre de Fira (1985) com el que teniu a les mans, des d'on es fera la crida definitiva. Sebastià Garrido va esperonar la gent de Xàtiva (i a l'administració local) per què s'implicaren en la recuperació, que només havia fet que començar. Tenien motius per a fer-ho: ja hi ha notícies de la festa del Corpus a Xàtiva en 1512 (la regulació dels llocs de dansada i de les representacions dels misteris); de 1514 i de 1519 (normes sobre les vestimentes dels qui representaren els misteris). Sense oblidar l'esplendor barroca o la bona salut

de la part religiosa del Corpus amb regularitat durant tot el segle XIX i el XX.

Aquells anys de la segona meitat dels huitanta són els de la recuperació definitiva que hui coneguem; gairebé sense marxa enrere. En el Corpus de 1989 comença la que, amb el temps, es convertiria en la pedrera més fèrtil de la processó: els alumnes de les escoles de la ciutat. Aquell primer any de dansetes recuperades —els Cavallets i els Pastorets— van ser els xiquets del Taquígraf Martí. Però no tardarien res a sumar-se els de la resta. Fins i tot els centres concertats, que en un principi no hi eren. En eixe procés de recuperació però, més encara, de consolidació de les novetats aportades des del 89 arriba un altre any clau: 1993. Segons Garrido, eixe any s'incorporen, de colp, les danses del Paloteig, dels Arquets i de la Magrana per una banda, i de les Heroïnes, la trilogia d'Abraham, Isaac i l'Àngel i els quatre Evangelistes per una altra. En 1994 arribava una de les recuperacions més impactants: la Moma. Sense el seu ball espectacular i misteriós, les

danses del Corpus de Xàtiva serien una altra cosa. Segons Garrido, la presència de la Moma està documentada en el Corpus des de principis del segle XVI. És tot un repte per a alguns —repte infructuós, pràcticament— tractar d'esbrinar qui fa de Moma al Corpus de Xàtiva. La carassa blanca i el mocador que cobreixen per complet el seu rostre, a més de la corona i el vel, fan del tot difícil per no dir impossible la identificació del ballador. I diguem ballador per què la poca part del secret que se'ns ha revelat diu que es tracta, en la majoria dels casos, d'un home.

El 1995 les dansetes van arribar gairebé a la seua plenitud amb la incorporació de dos balls més: els Lloradors i els Turcs, així com la figura del Drac. Aquesta última representació —en contra de la tendència adés descrita d'ampliació progressiva del Corpus— va desaparèixer de la processó després. Torna a haver-hi un any important en la trajectòria recent de la festa: el 1997. És l'any de la creació de l'Associació del Corpus de Xàtiva. També eixe any es recupera ▷▷

△ *Perales Iborra.*

la Cavalcada del Convit i el Pregó. I en la processó, la dansa dels Zíngars i els Cirialots. Noves incorporació són les de 1998: l'arca de l'Aliança, el Raïmot i el rei David amb Betsabé, així com la representació de Noé que és l'Agüelo Colomet. La participació, però, no ha estat una variable progressiva i alguns dels últims anys han anat desapareixent alguns (pocs) dels elements descrits. No és el cas dels gegants i els nanos ni tampoc de les dansetes. Els dos primers, gràcies a una colla (geganters) que se n'ocupa de manera específica, i dels membres de l'Escola de Danses. I en el cas dels balls, gràcies a la perseverança de Raquel Langa i a la predisposició i afany col·laborador dels directors de les escoles de Xàtiva, que

any rere any nodreixen aquesta part de la desfilada amb les noves promocions de xiquets il·lusionats en prendre part en aquesta magnífica manifestació cultural.

L'organització, en canvi, sí que ha patit alguns canvis. En 2010 l'Associació del Corpus diu que ja en té prou i el govern municipal s'ha de fer càrrec de la processó, tot i que algunes persones que han estat durant el procés de recuperació mantenen la seua col·laboració. La direcció de l'organització l'assumeix la regidora de Cultura, Mª Josep Pla, qui delega l'organització executiva en el cap de la Casa de la Cultura, Josep Sanchis. Aquesta manera de funcionar es consolida els anys següents, fins al

2015, tot i que amb alguna pèrdua, com les representacions dels misteris que feia la companyia teatral La Bicicleta (una altra de les fites a remarcar dins d'aquest procés de recuperació). I en 2016, aquest any, la nova administració municipal sorgida de les urnes un any abans torna a ficar l'organització del Corpus en mans de la recuperada Associació del Corpus de Xàtiva, tot i que en realitat es tracta majoritàriament de gent de l'Escola de Danses (sempre present, d'una manera o d'una altra). Com a novetat de la processó d'enguany i per directrius del nou regidor de Cultura, Jordi Estellés, cal ressaltar la restauració del cap gros, un dels nanos que degut a les successives capes matèriques (pintures, vernissos, resi-

na..) pesava massa. L'artista faller Paco Roca n'ha fet un de nou, més lleuger. També fou novetat d'enguany el trasllat al pati de l'Antic Hospital del Pregó i del Convit, amb la intervenció de l'actor xativí Elies Barberà. Una altra novetat organitzativa d'enguany ha estat el retall econòmic en gratificacions. Per afavorir la participació —a vegades, trobar prou gent disposada és un malson per als organitzadors— des de fa uns anys es va proposar a col·lectius com la Junta Local Fallera que assumiren la representació d'alguns personatges a canvi d'una quantitat econòmica per a la comissió fallera a la qual pertanyien. Enguany —tot i que la JLF ha desfilat: el seu president, Jesús González, i la fallera major, Adriana Pérez— aques-

tes gratificacions s'han eliminat i altres associacions locals se n'han fet càrrec, tot i que amb dificultats per completar la representació.

Dins d'aquest procés de recuperació de més de 35 anys del que hem parlat caldria també esmentar la programació (uns anys més curta, uns anys més extensa) que ofereixen els organitzadors: conferències, projeccions, xerrades... i l'exposició d'elements del Corpus i dels gegants en Sant Domènec o en l'annexe de la Casa Santandreu, així com l'edició d'un cartell oficial del Corpus. Durant un bon grapat d'anys l'autor del mateix fou sempre l'artista plàstic Rafael Gómez Aranda. Amb posterioritat i sempre per designació

directa l'han fet altres autors —sempre de Xàtiva— com Antoni Grau, García Lledó, Pepe Castells, Carles Grau, Joan Ramos, Amado Gorba... El del 2016 és obra de Miquel Mollà. També ha estat significativa l'edició de fullets explicatius (en realitat butlletins o polidíptics) per a cada edició del Corpus, amb abundant informació dels llocs de dansada o de quines escoles representen cadascun dels balls, així com una descripció de l'ordre de desfilada i amb la reproducció del cartell. Tanmateix, tot aquest procés de recuperació té el seu propi volum de referència gràcies al llibre «Xàtiva. Festivitat del Corpus», de 1999, amb textos d'Antoni Martínez i Toni Cucarella i fotografies d'Antoni Marzal. ■

FI

-Està clar que ens quedem amb la Fira com a festa grossa de Xàtiva. És una festa oberta a tot el poble, amb actes per a gent de totes les edats i per a tots els gustos -va concloure Neus.

-Està clar, però Neus, jo pense celebrar-les totes. Per cert, no tens fam? Jo tinc un forat a la panxa que necessita omplir-lo. Ja estic pensant en totes les festes que tenim i en totes hi ha menjar.

-Ai, bouet meu, damunt ets un golafre, i en quasi totes les festes hi ha dolcets típics. Et posaràs les botes...

-Mira, reineta meua, tinc clar que jo no m'ho perdré, però tu tampoc. Et nomene dolçoreta de l'any!

08

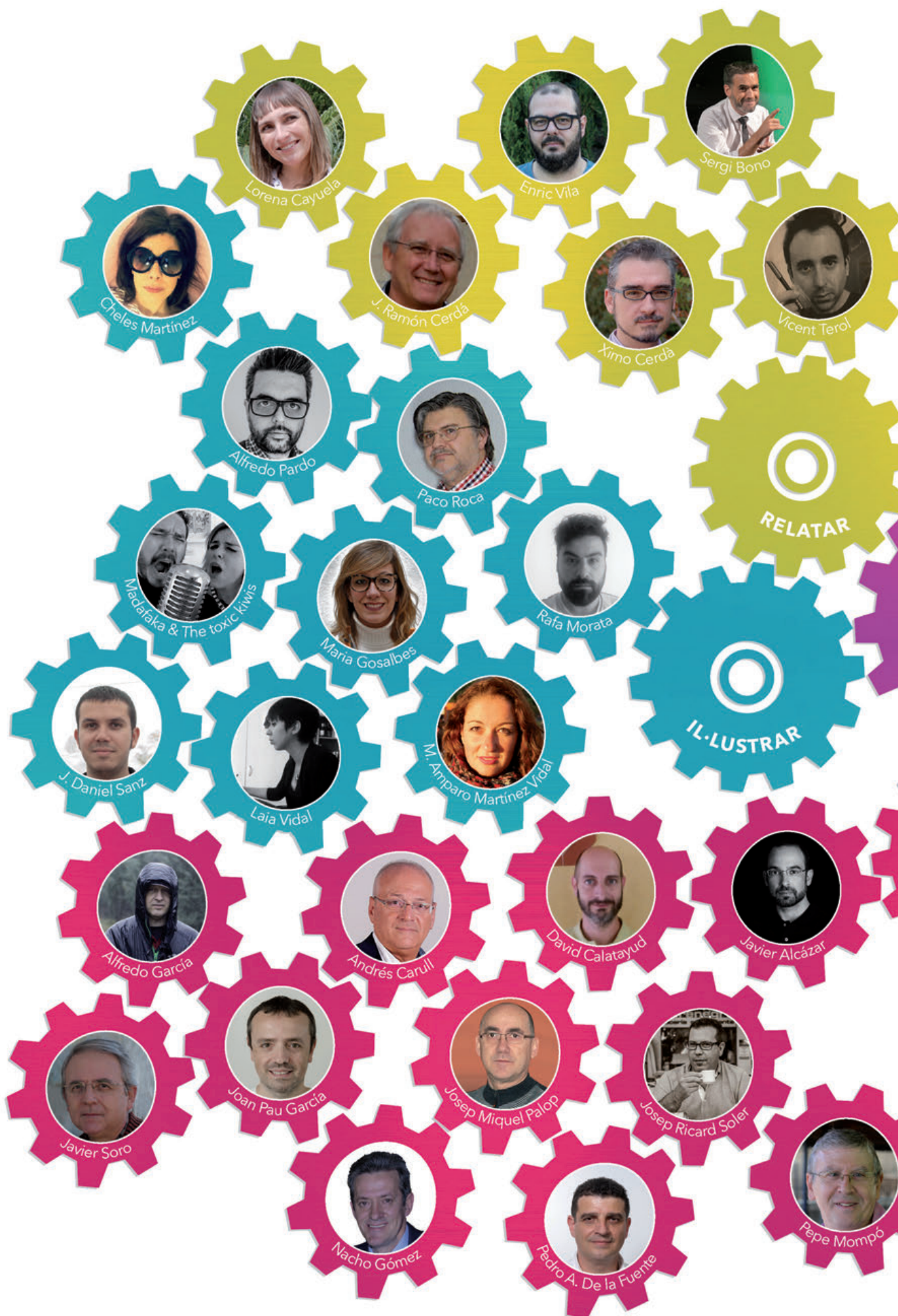
A la fi, la Fira serà
la nostra festa grossa!

Visca la Fira
d'Agost de Xàtiva!

COL-LABORADORES I COL-LABORADORS

COL-LABORADORES I COL-LABORADORS

Curiositats sobre el nom de la ciutat de Xàtiva¹

¿Játiva o Játiba? Análoga pregunta leí no hace mucho tiempo en un periódico madrileño, que la resolvía diciendo:

«Nosotros nos atenemos á lo que dice el Diccionario de la Academia: Jatibés, sa. adj. Natural de Játiba. U. t. c. s. perteneciente á esta ciudad.»

Aquel periódico se equivoca, como cuantos así escriben el nombre de la citada ciudad valenciana, llamada por sus hijos Eixátiva y Xàtiva, marcando mucho la v.

En las tres provincias del reino de Valencia y en dos de Cataluña, Tarragona y Lérida, la letra v se pronuncia siempre que en la palabra se halla. En cambio, en Castilla la v no es más que puramente ortográfica, por ser su sonido exótico y refractario á la lengua.

Por esto mismo, aun cuando escriban los castellanos Valencia, Valladolid, vulgar, envuelto, pronuncian siempre: Balencia, Balladolid, bulgar, enbuelto, y este vicio de pronunciación les hace ahora dudar de cómo debe escribirse Játiva, porque ellos pronuncian desde luego Játiba.

Veamos algunos Diccionarios de criterio independiente y de reconocida reputación, cómo escriben la voz Játiva.

D. Pascual Madoz, en su «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España» (Madrid, 1845 á 50), escribe Játiva. D. Ramón Francisco Domínguez, en su «Diccionario clásico» (1878), escribe Játiva, jativense y jativés. D. Nemesio Fernández Cuesta, en su «Diccionario enciclopédico» (1878), escribe Játiva, jativense y jativós. D. Roque Harcia, en su «Diccionario general» (1881), escribe Játiva. El «Diccionario hispanoamericano» (Barcelona, 1887-98), dice Játiva; y Játiva dice también el «Diccionario valenciano-castellano» de D. José Escrig (Valencia, 1851) y otros.

Y si esos valiosos textos no satisfacen aún, sépase que la misma Real Academia Española, en su Gramática de 1880 (edición enteramente nueva en la cual se establece el sistema ortográfico que desde entonces seguimos), dice muy claramente en letra bastardilla, en el «Vocabulario de voces de escritura dudosa», Játiva, con v, que es como debe escribirse, haciendo, caso omiso de que en el «Diccionario» se haya equivocado la docta Corporación, que no es por eso «infalible».

EL CURIOSO BARCELONÉS (Barcelona).

1.- Reproducció de l'article: ¿Játiva o Játiba? aparegut al periòdic EL LIBERAL, el 31 de Maig de 1900

09

Guia Comercial

TAPAS DE MARISCO Y PESCADO FRESCO

EL
PUERTO,
DE GRANA
A

AVENIDA SELGAS 7 (IZQ)

Les da la bienvenida y pone a su disposición los servicios de un hotel moderno, elegante y funcional

HABITACIONES con:

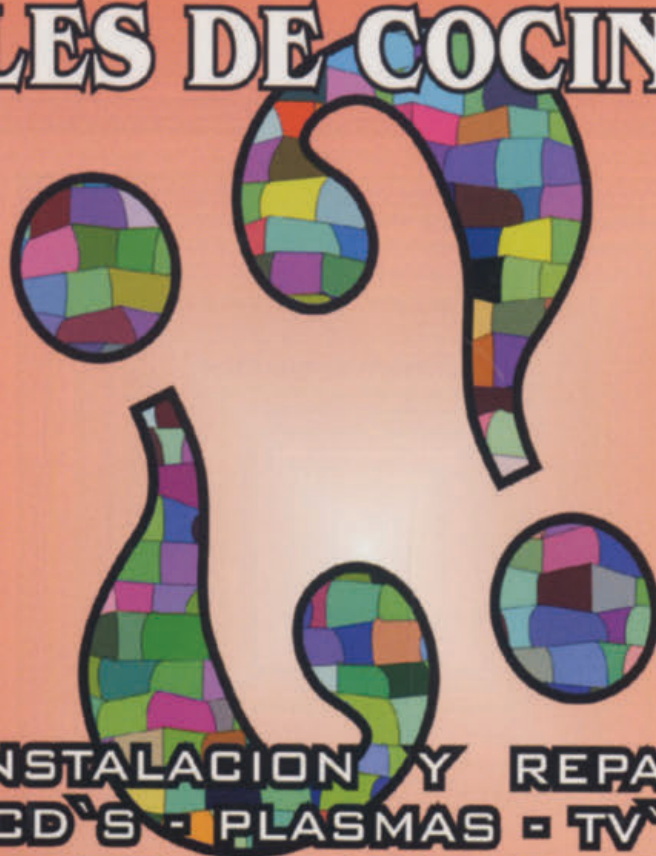
- Baño completo con secador de pelo
- Aire acondicionado individual
- TV LCD 26"
- Canales internacionales

- Gratuita
- Aislamiento térmico y acústico
- Garaje privado

Tele-Xàtiva

¿BUSCAS CALIDAD & PRECIO?

MUEBLES DE COCINA

VENTA, INSTALACION Y REPARACION DE:
LED`S - LCD`S - PLASMAS - TV`S - BLURAYS
DVD - EQUIPOS DE SONIDO - FRIGORIFICOS
CONGELADORES - LAVADORAS - SECADORAS
LAVAVAJILLAS - ENCIMERAS - HORNOS
COCINAS - MICROONDAS - ESTUFAS
VENTILADORES - AIRE ACONDICIONADO
BATIDORAS - PLANCHAS - EXPRIMIDORES
MENAJE HOGAR - ANTENAS INDIVIDUALES Y
COLECTIVAS - PARABOLICAS - LISTA DE BODA

ELECTRODOMESTICOS

Plaça de la Bassa, 34 Tel. 96 227 36 19 46800 XÀTIVA

AUTO BLAZQUEZ

COMPRAVENTA DE VEHÍCULOS

*VEHÍCULOS SEMINUEVOS, DE OCASIÓN Y
ECONÓMICOS, TURISMOS, COMERCIALES, 4X4
TASAMOS Y COMPRAMOS TU VEHÍCULO*

MÁS DE 150 COCHES EN STOCK

www.autoblazquez.com

XATIVA · Telf: 960 03 97 08

NUESTRA
PIZZA AL
HORNO
DE LEÑA

Pizzeria Socarratto

Reina, 30 - Xàtiva

96 204 72 34

Servicio a Domicilio

PARA LLEVAR

Escanea el código y disfruta en casa de la mejor pizza al horno de leña

British School Xàtiva

Creemos en el talento de tus hijos.

No podemos saber el futuro de tus hijos. Pero si quieres prepararlos para que el día de mañana sean lo que quieran ser, os esperamos en **British School Xàtiva**. Un entorno creativo y participativo donde poder potenciar todo el talento de tus hijos.

Instalaciones
de alto nivel

Campus
internacional

Educación británica
personalizada

RESERVA DE PLAZAS 2016/2017

Concierta tu visita entrando en
nuestra web www.bsxativa.com
o llamando al **902123883**

COR

CONSORCI PER A LA GESTIÓ DE RESIDUS

Gestionem de manera sostenible els residus urbans per al seu tractament, valorització i eliminació controlada.

COR sorgeix per a complir amb la nova normativa europea, nacional i autonòmica en matèria de residus urbans actuant en 93 municipis de La Costera, La Safor, La Vall d'Albaida, La Canal de Navarrés i El Valle de Ayora-Cofrentes.

Gestionem els residus depositats en la bossa de fem grisa. Com més recicles, més xicoteta serà la bossa de fem i menys pagarem pel seu tractament i eliminació.

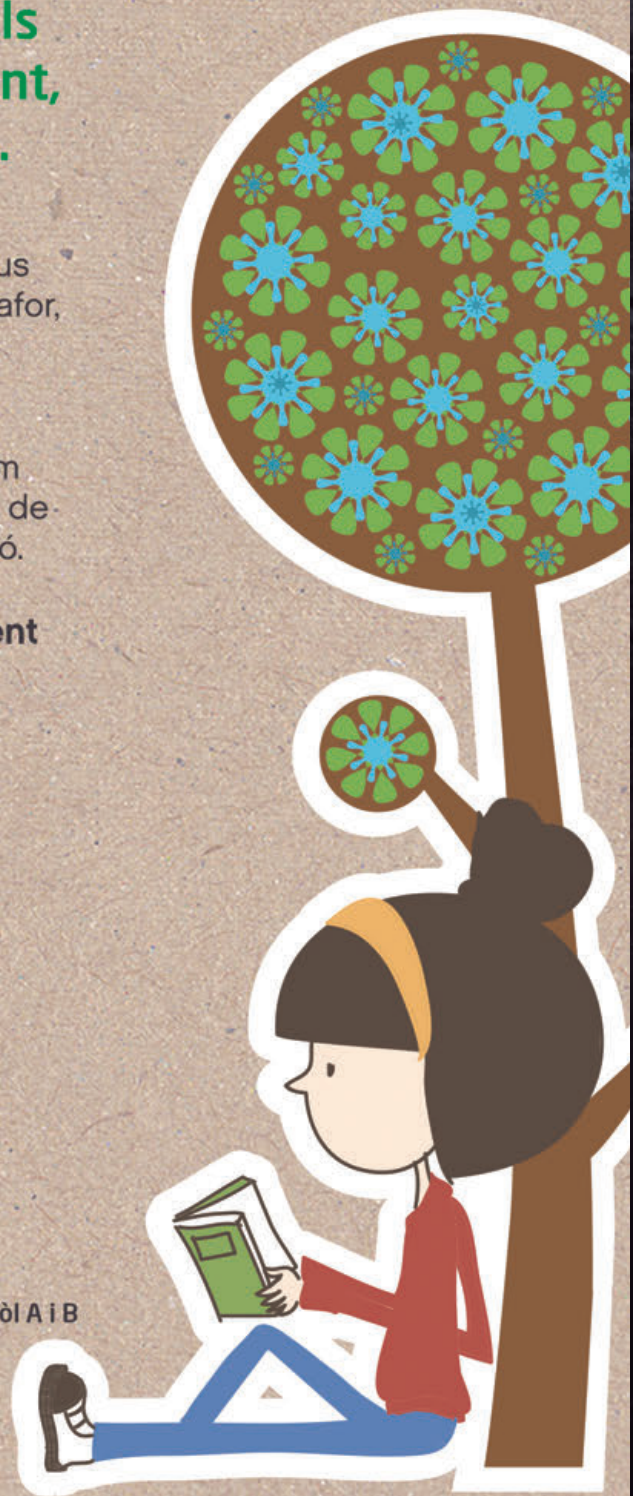
Recorda que al reciclar ajudes al medi ambient i estalviem tots.

**PERQUÈ EL MEDI AMBIENT
ÉS LA PASSIÓ QUE ENS UNIX**

Consorti per a la gestió de residus

Carrer Carlos Sarthou 4, entresòl A i B
Telèfon: 96 227 00 36
e.mail: info@corinforma.es
www.corinforma.es

#soyANTIGVA

Visita nuestra tienda online www.antigvadegusta.com

HINOJOSA
PACKAGING XÀTIVA

Innovación y Servicio en Soluciones de Packaging

HINOJOSA PACKAGING XÀTIVA

Ctra. Simat s/n. 46800 Xàtiva (Valencia) - Tel. +34 962 275 111

comercial@hinojosa.es - www.hinojosa.es

gasNatural
Cegas

Hecho y dicho

¡Disfrutemos juntos de la Feria de Xátiva!

Llama gratis al

900 222 033

o entra en

gasnaturaldistribucion.com

En **Gas Natural** trabajamos cada día para que disfrutes de una energía económica y de **todo el bienestar en tu casa**, tanto como disfrutas de la feria.

ACOSTÚMBRATE A NUESTROS
PRECIOS DE FÁBRICA

 mel i salut
FABRICANDO SALUD DESDE 1915

- MIEL & APITERAPIA
- DIETÉTICA
- COSMÉTICA NATURAL
- ALIMENTACIÓN ECOLÓGICA
- CONSULTA DE NUTRICIONISTA
- DETALLES CELEBRACIONES
- REGALOS
- CHARLAS NUTRICIONALES
- TERAPIAS NATURALES

ACOSTÚMBRATE A NUESTROS
PRECIOS DE FÁBRICA

mel i
salut

XÁTIVA

C/ Bajada de la Estación, 19

Tlf: 96 240 80 04

Nuestras tiendas:

XÁTIVA: C/ Bajada de la Estación, 19
Tlf.: 96 204 80 04

VALENCIA: Av. Barón de Cárcer, 44
Tlf.: 96 326 20 45

CARLET: P.I. Ciutat de Carlet C/ Mestral , 18
Tlf.: 96 253 10 26

ALCUDIA: Av. Antonio Almela, 14
Tlf.: 96 107 64 98

TIENDA ONLINE www.melisalut.es

- ✓ MIEL & APITERAPIA
- ✓ DIETÉTICA
- ✓ COSMÉTICA
- ✓ ALIMENTACIÓN
- ✓ CONSULTA NUTRICIONISTA
- ✓ ESTÉTICA Y BELLEZA
- ✓ DETALLES
- ✓ REGALOS
- ✓ TERAPIAS NATURALES

XOCOCAP

xocolater - ice cream

“La heladería **ARTESANA**
de tu **CIUDAD**”

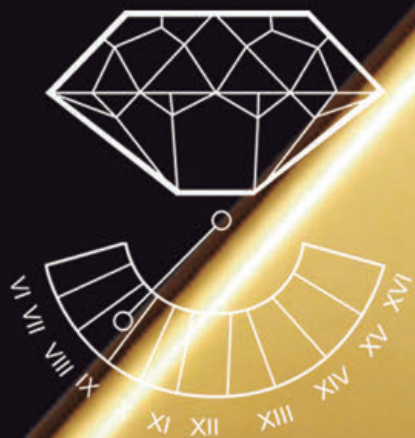
Elaboración
Artesana

XOCOCAP

www.xococap.es

Heladería **ITALIANA...**

ALAMEDA JAUME I, 52 -XÁTIVA-

Joyerías
Sancho

en Xàtiva y Alcoi

**COMPRAMOS SU
ORO**

Compramos cualquier tipo de joya

PAGO AL CONTADO

MÁXIMA SERIEDAD

COMPRAMOS PLATA

AVENIDA JAUME I, Nº 18
TEL. 962 273 888 · XÀTIVA

ALAMEDA, Nº 39
TEL. 965 523 107 · ALCOI

FRUTOS SECOS Y LEGUMBRES

FERRER SEGARRA, S.A.

Ctra. Simat, s/n

46800 XÀTIVA (Valencia) España

Tel. 96 227 61 61 Fax: 96 227 18 09

e-mail: ferrer@ferrersegarra.com

www.ferrersegarra.com

Dr. Fernando Ruiz Ripoll Dr. Fernando Ruiz Marzal

GINECOLOGOS

Aprovechamos estas líneas para daros la bienvenida a nuestro centro dedicado a la salud de la mujer. Nuestra misión es proporcionar un servicio médico personalizado para cada paciente con una atención médica integral con el fin de prevenir precozmente patologías y enfermedades de la mujer.

Como sabéis las revisiones ginecológicas son imprescindibles para ayudar a conservar la salud de la mujer, modificar hábitos perjudiciales, y aumentar su calidad de vida.

Estas revisiones son un instrumento muy útil para prevenir enfermedades, conocer a fondo el historial médico de los pacientes, y como una forma de detectar precozmente problemas que, si no se tratan a tiempo, pueden convertirse en muy graves.

Nuestro Centro Médico de Ginecología, con médicos altamente cualificados y la última tecnología, también realizamos control de embarazo, con el ecógrafo 4D Voluson de última generación ofrecemos la posibilidad de ver la vida de tu hijo en directo y tener una grabación para visualizar al bebé en volumen y movimiento.

En ella podrás apreciar con nitidez su cara, brazos, manos, pies, dedos, sexo e incluso su estructura ósea, y comprobarás que estas imágenes te resultan inolvidables por su excepcional calidad y realidad.

La ecografía puede realizarse en cualquier momento del embarazo, aunque el periodo comprendido entre las semanas 25-32 es el momento más adecuado para apreciar la cara de tu bebé, sus miembros, el sexo y otros aspectos.

En nuestra clínica, además de ayudarte en la Planificación familiar también podemos ayudarte en la educación de la sexualidad, la prevención y tratamiento de las infecciones de transmisión sexual, el asesoramiento antes de la fecundación, durante el embarazo y en el parto, así como en el tratamiento de la infertilidad, y/o la esterilidad, mediante Técnicas de Reproducción Asistida.

Nuestra clínica tiene especial fama en el atento y cordial trato en un sector tan íntimo como el nuestro, estando en boca de nuestros pacientes nuestra amabilidad aparte de las instalaciones de última tecnología y diseño que poseemos.

Un cordial saludo y un agradecimiento especial a todas nuestras pacientes por confiar en nosotros.

Y ahora a disfrutar de nuestra Fira d'Agost 2016.

Fernando Ruiz Ripoll
Fernando Ruiz Marzal

Control de embarazo

Ecografías 4D + DVD

Revisiones Ginecológicas

Patología Mamaria y Cervical

Menopausia y Suelo Pélvico

Reproducción

C/Moncada, 13 · Xativa (Valencia) · 630 169 880
www.clinicafernandoruiz.es

The background features three large, stylized fans. The top two fans are smaller and positioned at the top corners, while the third fan is larger and dominates the middle of the page. Each fan is composed of many thin, radiating segments in various colors: shades of pink, red, orange, and green. The larger fan in the foreground has several black watermelon seed shapes scattered across its surface. The fans are set against a background of a sunset or sunrise, with a bright yellow sun partially visible behind the top two fans. The overall color palette is vibrant and warm.

Xativa

Bona
fira 2016

INDITEC
M E D I O A M B I E N T E

treballem perquè tot siga a punt i net

Ilaollao.™

natural frozen
yogurt.

www.ilaollaoweb.com

Ilaollao Xátiva
Bajada de la estación, 1A

Creating a new
YOGURT CULTURE
WORLDWIDE

DEXAABOGADOS

TU DESPACHO DE CONFIANZA

Dexa abogados surge como solución ante la inseguridad legal que provoca en la sociedad la gran cantidad de normas jurídicas existentes y sus constantes reformas.

Somos un grupo de abogados especialistas en las diferentes ramas del derecho, que mediante un modelo asociativo, deja atrás el clásico despacho individual, creando un espacio trabajo multidisciplinar y colaborativo que nos permite ofrecer a nuestros clientes soluciones a medida tanto en Derecho Civil, Penal, Mercantil, Fiscal, Administrativo y Laboral.

MISIÓN

Dirigir a nuestros clientes hacia el éxito a través del mejor asesoramiento jurídico.

VISIÓN

Ser reconocidos como un despacho referencia por sus buenas prácticas, su efectividad y nuestra orientación al cliente.

VALORES

COOPERACIÓN - Trabajar en equipo

EXCELENCIA - Superar siempre las expectativas del cliente

INTEGRIDAD - Respetar la ética, integridad y profesionalismo

HONESTIDAD – Transmitir confianza, empatía y determinación

TRANSPARENCIA - Ofrecer una comunicación fluida y clara

SERVICIOS

DERECHO CIVIL

Divorcios, custodias, patria potestad, herencias y sucesiones, accidentes de tráfico, contratos y desahucios, defectos constructivos, reclamaciones de cantidad, cláusulas suelo..

DERECHO LABORAL

Despidos, reclamación de salarios, mobbing, pensiones de Incapacidad, solicitudes al FOGASA, jubilaciones, dependencia,...

DERECHO PENAL

Estafas, apropiación indebida, fraudes en subvenciones, daños, delitos societarios, delitos de robo, delitos contra la salud pública, lesiones,...

DERECHO ADMINISTRATIVO

Reclamaciones patrimoniales frente la administración, función pública, multas, sanciones, procedimientos contenciosos administrativo entre otros servicios.

DERECHO FISCAL

Procedimientos tributarios, periciales tributarias, inspecciones de hacienda,...

DERECHO MERCANTIL

Derecho de sociedades, concursos de acreedores, reclamaciones, pagarés, letras de cambio y asesoramiento legal.

SERVICIOS DE GESTORIA

Para empresas y autónomos, así como asesoría tributaria y fiscal.

Disponemos de igualas para personas físicas, autónomos y empresas adaptadas a las necesidades de nuestros clientes.

Infórmese sin compromiso.

INELCOM

TECHNOLOGY

¡ Us desitgem que gaudiu de la fira !

- Más de 1400 profesionales.
- Operando con sede propia en 8 países:
 - España, Chile, Argentina, Brasil, México, Colombia, Bolivia, Perú.
- Telecomunicaciones / Eficiencia Energética / Seguridad / Medio Ambiente / Servicios Tecnológicos.
 - Diseño (I+D+I) / Fabricación / Mantenimiento / Operación / Atención al Cliente.
- 35 años de experiencia.

www.inelcom.com

LA COSTERA
servicios funerarios

Funeraria - Tanatorio - Crematorio

*En la calidad
está la distinción*

ASISTENCIA 24 HORAS

Pol. Ind. Meses, Parc. 21 • 46800 XÀTIVA (Valencia) • Tel. 96 110 21 21

www.ftc-lacostera.com • info@ftx-lacostera.com

Independientemente de su compañía aseguradora usted es libre de elegir funeraria
y tanatorio con solo llamar al telf de 24 h nos encargamos de todo.

¡ Así de sencillo!

961 102 121 - 24H

manglove xàtiva
mantenimiento global del vehículo

**TALLER MULTIMARCA
AIRE ACONDICIONADO
ACEITE Y FILTROS**

**NEUMÁTICOS
ALINEACIONES
BATERÍAS**

Polígono Industrial c. parcela 8-A3, Xàtiva 46800

T. 96 228 40 08

Planxistería APOLONIO

Especialistas en

- Chapa y pintura del automóvil
- Mecánica
- Planchado
- Pintura
- Xapa

962 287 249

Ronda Sèquia de la Vila, s/n
XÀTIVA (Valencia) 46800
E-mail apolonio@e-ginsa.net

Visítenos, estaremos encantados de atenderle

Centro de día Novaedat Xàtiva

Servicio de transporte

**Solicite
información
T. 96 228 79 00**

De 9.00 horas a 18.00 horas

Servicios de centro de día:

- Unidad de respiro familiar
- Horario flexible adaptado a cada usuario
- Médico y enfermería
- Convalecencia hospitalaria y rehabilitación
- Atención a la demencia y Alzheimer
- Transporte adaptado
- Servicio de acompañamiento
- Comedor en familia
- Técnico de animación sociocultural
- Dietista y nutrición
- Podólogo y peluquería
- Atención Farmacéutica

Novaedat Xàtiva
Avda. Rivera 2
46800 Xàtiva, Valencia
T. 96 228 79 00
www.novaedat.es

T. 96 228 79 00

NOVAEDAT

Bienvenido a la edad
de disfrutar

RISTORANTI • PIZZERIE

La Tagliatella®

Dove Mangiare è un Piacere

Descubre la
auténtica comida italiana
con recetas del Piemonte,
Liguria y Emilia Romagna

La Tagliatella Xàtiva

CC Plaza Mayor
Ctra. Llosa de Ranes, s/n
46800 - Xàtiva (Valencia)

☎ 962 227 539

la pebrella

HERBORISTERIA

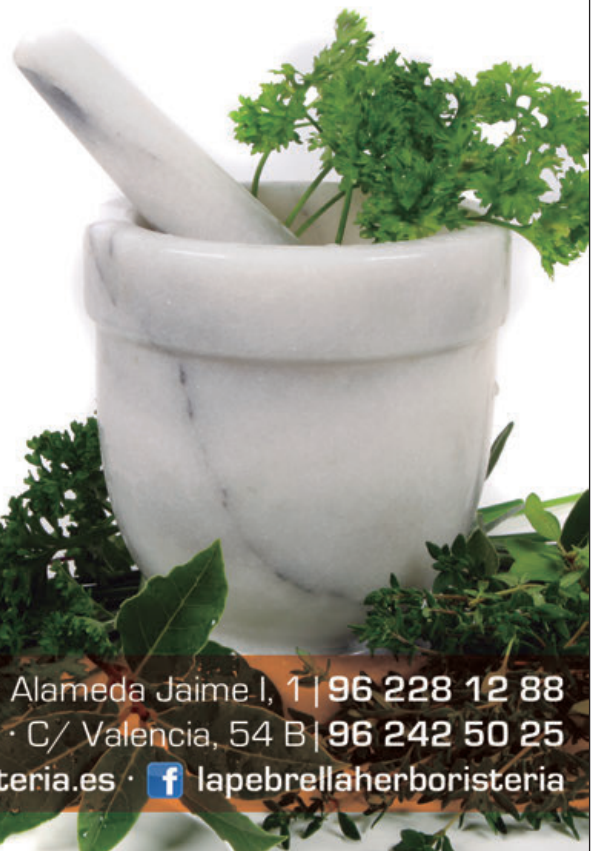
selección de productos
bio y de **cercanía**

todos los martes
una **selección de panes**
con **masa madre**

Xàtiva · Alameda Jaime I, 1 | 96 228 12 88
Algemesí · C/ Valencia, 54 B | 96 242 50 25

lapebrellaherboristeria.es · lapebrellaherboristeria

TIGRETATTOO@GMAIL.COM

XATIVA, VALENCIA-SPAIN

+34 678 626 896

El valor de lo nuestro

Más de 65 años al servicio de nuestros clientes

DIVINA AURORA, S.C.V.

Avda. de la Ribera, s/n
46800 Xàtiva - Valencia

Tlf: 962 271 211 Fax: 962 277 712

www.divina.net e-mail: divina@divina.net

Tenemos todo el equipamiento que necesitas al mejor precio y de las mejores marcas

Actividades deportivas para familias y grupos

escalada - trail - stand up paddle
alpinismo - senderismo - vía ferrata
espeleología - canyoning

Tu tienda especializada en deportes de aventura

Rocódromo

climatizado 250 m²
cursos de escalada y
entrenamientos personalizados

También realizamos actividades deportivas para despedidas de soltero.

Pide presupuesto sin compromiso

Avenida Ausias March, 3. 46800 Xàtiva. Valencia
Teléfono: 96 220 40 32. Móvil / Watsapp: 638 162 700
e-mail: info@articsports.es

www.articsports.es

VEHÍCULOS ESPECIALES

Carroceros desde 1988.

INDUSAUTO HERNANDEZ, S.L.
Camí del Salt, 32, 46815-La Llosa de Ranes, Tel.96 223 60 00
www.indusauto.es

el ahorro para la familia

family *cash*

*Poligono Ronda La Sequia La Vila - 46800 XATIVA
Polg. Parrellos, C/San Franses De Vinatea 14 - 46130 MUSEROS
Polg. Toi de L,Alberca - 46900 TORRENT
Aveda. Textil 56 - 46870 ONTIYENT
Pais Valencian 38 - 46715 ALQUERIA DE LA COMTESA*

Sanchiz Asesores

ASESORÍA FISCAL, LABORAL Y CONTABLE - GESTORIA
CORREDURÍA DE SEGUROS

Avda. Gregorio Molina,8
46800 XÀTIVA (Valencia) Apto. 199
Tel. 96 227 51 61 Fax. 96 228 23 86

Calle Angeles,5
46810 ENGUERA (Valencia)
Tel. 96 222 50 82

xativa@sanchizasesores.com - www.sanchizasesores.com

CALZADOS JORDÁ

TRADICIÓN
ALPARGATERA
DESDE 1917

VENTA AL DETALL
Y AL MAYOR
ZAPATOS PIEL, DEPORTIVOS,
ANCHOS ESPECIALES

Tel./Fax: 96 227 42 47
calzadosjorda@hotmail .es
Porta del Lleó, 9 - Apdo. 50
46800 XÀTIVA

SI QUIERES ESTAR EN TU PESO IDEAL,

YO CREO EN TI

VEN Y PRUEBA EL MÉTODO NATURHOUSE
LA SOLUCIÓN EFICAZ Y NATURAL PARA LA PÉRDIDA DE PESO

SEGUIMIENTO
SEMANAL DE TU
ASESORA
DIETÉTICA
GRATIS

Más de 2.000 centros en el mundo y uno muy cerca de ti

 www.facebook.com/Spain.Naturhouse
www.naturhouse.es

 902 15 14 14

 NATURHOUSE
Expertos en Nutrición y Dietética

C/ Camí Dos Molins, 12 • Tel: 962 280 702 • XÀTIVA

RENAULT
Passion for life

¡Descubre toda la gama **RENAULT**
en **RENAULT GINESTAR XÀTIVA!**

RENAULT XÀTIVA

Concesionario oficial Renault/Dacia

Ronda Sequia de la Vila, 12 • XÀTIVA

Tel. 96 228 81 21 • E-mail: info@grupoginestar.com

www.ginestar.com

CLASES CURSO 2016/17

Fisiopilates

Yoga terapéutico

Gimnasia abdominal hipopresiva

Gimnasia de preparación al parto

Posparto con bebés

Stretching global activo

Danza oriental

Mindfulness

Músicoterapia con bebés

**PLAZAS
LIMITADAS**

INICIO CLASES: 14 DE SEPTIEMBRE

MEDICINA FÍSICA Y DE REHABILITACIÓN
ELECTRÓLISIS PERCUTÁNEA INTRATISULAR (EPI)
INDIBA ACTIV Y ECOGRAFÍA
FISIOTERAPIA DEPORTIVA
OSTEOPATÍA
PSICONEUROINMUNOLOGÍA
PSICOLOGÍA
FISIOTERAPIA UROGINECOLÓGICA
ELECTROTERAPIA
REEDUCACIÓN POSTURAL GLOBAL

+ INFO:

699 11 22 04

635 17 20 14

Portal del lleó, 8 Bajo

46800 XÀTIVA

ctgxativa@gmail.com

www.ctgxativa.com

Síguenos en:

facebook

centre de terapis
globals xativa

**SEGUI
SESORES**

FISCAL
LABORAL
CONTABLE

ASESORIA RUIZ – RAFAEL SEGUÍ TAENGUA
Baixada l'Estació, 4 - 1° - 1^a
46800 XÀTIVA (VALENCIA)
Telf: 96 227 44 90 / Móvil: 663 214 457

**BISBAL
PAELLES
MONUMENTALS**

ESPECIALIDADES:
PAELLA VALENCIANA · POLLO EN SALSA
FIDEUA · GAZPACHO MANCHEGO
PISTO CON LOMO Y LONGANIZAS

Móvil: **663 849 512**
www.bisbalpaellesmonumentals.es · info@bisbalpaellesmonumentals.es

CERDÀ S.L.

- Seguros
- Servicios Funerarios
- Salas Velatorio

**Teléfono
24 horas**

96 228 16 65

Plaza Santa Tecla, 9
Teléfono 96 227 41 49
Fax: 96 227 74 06
XÀTIVA

Circuitv

No pierda tiempo y solicite Cita previa

¿Conoces nuestra App?

Con nuestra App ahorras tiempo

**XÀTIVA - ALZIRA - GANDIA
ONTINYENT - ALCOI - ONDARA**

**Descarga nuestra app
para tu smartphone**
DISPONIBLE PARA ANDROID & MAC

902 108 368
www.circuitv.com

ESTUDIO
FEDERICO

FOTO & VIDEO

c/ Montcada, 20
Xàtiva · Valencia

T. 962 276 643
info@estudiofederico.es

www.estudiofederico.es

GROW SHOP
Cogolandia

MONTA TU FRANQUICIA GROW SHOP COGOLANDIA
INFÓRMATE EN: 962 254 069 · 633 337 585

CANALS	633 02 57 40		ZARAGOZA	677 66 85 97
XÀTIVA	633 33 75 85		BENIGÀNIM	644 87 59 53
OLIVA	640 29 15 94		VILLARROBLEDO	657 62 08 55
CAMPONARAYA	638 79 26 76		CENTRAL XÀTIVA	633 33 75 85

NUEVAS INSTALACIONES EN XÀTIVA DE MÁS DE 1.000 m2

WWW.COGOLANDIA.COM

Auto Selecció

SEMINOUS CARCAIXENT - ALZIRA - ALGEMESÍ

www.cochesok.es

SEMINUEVOS FRENTE AL CENTRO COMERCIAL LA RIBERA
20 AÑOS OFRECIENDO CALIDAD Y PRECIO

assessoria
va

VICENT AZNAR

assessoria

Duc de Calabria, 7 Baix
46800 XÀTIVA (Valencia)
fiscal@aznarasesores.es
laboral@aznarasesores.es

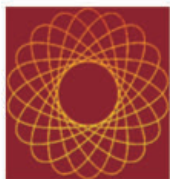
Tel. 96 204 95 55
Fax. 96 204 95 56
Móvil. 635 56 51 57

RECREATIVOS SÆTABIS

Académico Maravall, 9 y 11 • 46800 Xàtiva

Telf: 96 227 52 03 • Fax: 96 227 52 05

www.recreativossaetabis.com

TECHNOLOGY TRAINING INSTITUTE

Paseo del Ferrocarril 8 Xàtiva 960 660 090

<http://tetrainstitute.com/>

infotectra@gmail.com

Formamos Personas

Inserción Laboral
Alfabetización Informática

FacturaPlus y NominaPlus

ONLINE Y PRESENCIAL

FORMACIÓN A MEDIDA PARA EMPRESAS

ONLINE Y PRESENCIAL
REDUCCIÓN DE COSTES CON TÉCNICAS LEAN MANUFACTURING
ALÉRGENOS Y MANIPULACIÓN DE ALIMENTOS
PASSIVHAUS (EDIFICIOS ALTA EFICIENCIA ENERGÉTICA)
CAP TRANSPORTE
MANIPULACIÓN DE CARGAS CON CARRETILLAS ELEVADORAS

GRAN CURSO "LA FUERZA DE VENTAS"

EXTENSA OFERTA FORMATIVA. SI NO VES EL CURSO QUE NECESITAS PREGÚNTANOS

ALBISOR ASESORES, S.L.

Bajada del Carmen, 2 bajo • 46800 XÀTIVA
Tels. 96 227 34 54 - 96 227 29 12 • info@albisorasesores.com

C/ Virgen del Remedio, 15 • 46850 L'OLLERIA
Tel. 96 305 07 41 • info@albisorasesores.com

ASESORAMIENTO FISCAL
CONTABLE Y LABORAL
SEGUROS

Fisioterapia en SUELO PÉLVICO

CLAUDIA GRAU
Nº Col 3901

CLAUDIA GRAU
Tel. 607. 726. 272

CLINICA XÀTIVA
Tel. 962 281 281

- > Incontinencias urinarias.
- > Incontinencia fecal y gases.
- > Estreñimiento.
- > Preparación al parto.
- > Recuperación post-parto.
- > Diástasis abdominal.
- > Prolapsos grado I-II.
- > Disfunciones orgánicas - sexuales.
- > Alteraciones urológicas en hombres y niños.

DISPONEMOS DE PLATAFORMA ELEVADORA DE HASTA 25 METROS DE ALTURA

MUDANCES MONTANER

☎ 697 448 344

DESMUNTATGE
TRANSPORT I
MUNTATGE DEL MOBLE

www.mudanzasxativa.com
mudances_montaner@hotmail.com

SE NECESITAN SOCIOS

Imprescindible buen corazón.

www.cruzroja.es

900 100 014

www.cruzroja.es

900 100 014

Gracias a todos los
que ya sois socios
de Cruz Roja.

Hazte socio

900 100 014

www.cruzroja.es

Cada vez más cerca de las personas Cruz Roja

LA COSTERA

LLIBRES XÀTIVA
GREGORIO MOLINA, 17 TEL. 96 227 28 67

40 anys amb tu

GRUPOS ELECTRÓGENOS J. CAMPOS COMPRESORES

ALQUILER Y VENTA DE MAQUINARIA PARA LA CONSTRUCCIÓN

Tel. 96 259 11 95
Mòbil oficina 667 601 440
info@jcamposmaquinaria.com

LIMPIEZA DE VEHÍCULOS

profesional • ecológica

centro comercial
PLAZA MAYOR

XÀTIVA

¡¡Calidad profesional MÁXIMA!!

a mano con cera sin agua

2016

XÀTIVA : 6 4 2 4 6 6 1 2 3

INFORMACIÓN : 6 2 7 3 3 1 0 0 0

griser-car.xativa@gmail.com - www.griser-car.com

CLÍNICA DE LA COSTERA

- REVISIONES MÉDICAS DE CONDUCTORES, USO DE ARMAS Y LICENCIA ANIMALES PELIGROSOS
- TRATAMIENTO LÁSER LIPOLÍTICO (Adelgazar)
- DEPILACIÓN LÁSER (Alejandrita)

C/ Cavaller Ximén de Tovia,2
(frente estación de RENFE)
46800 XÀTIVA (Valencia)

96 228 70 60
96 228 73 71
clinicacostera@espill.org

- MEDICINA DE FAMILIA
- ENFERMERÍA
- GINECOLOGÍA Y OBSTETRICIA
- CIRUGÍA GENERAL Y DIGESTIVO
- TRAUMATOLOGÍA
- ENDOCRINOLOGÍA
- MEDICINA ESTÉTICA
- PODOLOGÍA
- RAYOS X - RADIOLOGÍA DENTAL
- PSICOLOGÍA (Niños - Adultos)
- SEXOLOGÍA Y TERAPIA PAREJAS
- LOGOPEDIA
- FISIOTERAPIA Y REHABILITACIÓN

José Torregrosa Soler, S.L.
TRANSPORTES ÁRIDOS Y RETROEXCAVADORAS

Tel: 96 227 50 34
administracion@jtssl.com

EXCONTO

Movimiento de tierras - Urbanizaciones - Nivelaciones
Derrivos - Cimentaciones - Transporte de gravas y arenas
Servicio de contenedores de obra

Alameda Jaume I, 29 - 1º - 1ª
XÀTIVA
Tel. 962 243 041
ormar@icav.es
www.ormargabinetejuridico.com

NP **Clínica
Dental**

Financiación a 12 meses sin intereses

1ª VISITA GRATIS
Presupuesto sin compromiso

Nieves Piera Navarro

C/ Gregorio Molina, 3 - 1º · Tel. 96 228 23 80
cita@clinicadentalnp.es · www.clinicadentalnp.es
46800 XÀTIVA (Valencia)

+ Cruz Roja Española

ESTUDIO
FEDERICO
FOTO & VIDEO

c/ Montcada, 20
Xàtiva · Valencia

T. 962 276 643
info@estudiofederico.es

www.estudiofederico.es

ASIM®

transporte urgente

C/ Simat s/n · 46800 XÀTIVA · Telf: 960 705 043

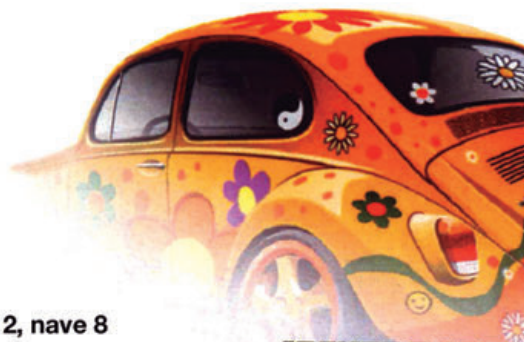
TALLERES
GALBIS, S.L.

XAPA I PINTURA DE L'AUTOMÒBIL

Polígono C, parcela 12, nave 8
Tel. 96 227 01 21
talleresgalbis@gmail.com

XÀTIVA

70 ANIVERSARI
1938 - 2016

marganaset
—art by walking

Zapatos - Bolsos - Outlet

C/ Fuente Alós, 8 · Xàtiva (Valencia) · Telf: 962 28 80 58
Email: info@margamaset.com · www.margamaset.com

**PURA
VIDA**
ecotenda

**Tot tipus
d'alimentació ecològica**

C/ Gregorio Molina, 13 baix
46800 Xàtiva
Telf. 962047356
puravida.ecotenda@gmail.com

Centre d' Especialitats Naturals
Cedesna

Dr. ISMAEL FUENTES CORTÉS N° colegiado 46.382
clinica@cedesna.com
www.cedesna.com

Consulta con cita previa: Valencia, Xàtiva
Localízanos en nuestra web o llámanos al tfno:
☎ 962 283 650 - 692 696 448

**Osteopatía - Acupuntura
Homeopatía**

escanea con tu móvil

Shamrock
School of English
www.shamrockschool.es

**Cambridge English
Language Assessment**

Exam Preparation Centre
ESPC005021

Clases de inglés todos los niveles y edades • Preparación de exámenes oficiales (Cambridge, EOI, ESOL, TOEFL...)
Cursos de inglés bonificados para empresas • Clases a medida • Clases de conversación
Programas para jóvenes y adultos en el extranjero • Asesoramiento y pruebas de nivel

+Visual
Diseñamos tu imagen

www.mesvisual.com **96 228 08 97**

tapizados blesa

Matilde Ridocci, 3
Tel. 96 227 47 24
46800 XÀTIVA (Valencia)
E-mail: tapizadosblesa@gmail.com

* COMPLEMENTS

* ROBA DE DIARI

* ROBA DE FESTA

* CALÇAT EXCLUSIU

 aralia Boutique

Carlos Sarthou, 10
Tel. 961 056 428
46800 Xàtiva

Xtradio

La ràdio comarcal independent

107,9 FM

online: www.xtradio.es

assessoria

VICENT AZNAR

assessoria

Duc de Calabria, 7 Baix
46800 XÀTIVA (Valencia)
fiscal@aznarasesores.es
laboral@aznarasesores.es

Tel. 96 204 95 55
Fax. 96 204 95 56
Mòvil. 635 56 51 57

- FESTEJOS DEPORTIVOS
Y TAURINOS
- SERVICIOS MÉDICOS
- PRUEBAS DEPORTIVAS
- TRASLADOS ECONÓMICOS
A PARTICULARES
- REHABILITACIONES
- SERVICIOS A MUTUAS
- RECONOCIMIENTOS MÉDICOS

MAYOR FLOTA DE VEHÍCULOS Y QUIRÓFANOS MÓVILES CON LAS ÚLTIMAS INNOVACIONES TÉCNICO-SANITARIAS, CON PERSONAL FACULTATIVO ALTAMENTE ESPECIALIZADO.

**DISPONIBILIDAD
A NIVEL NACIONAL**

MADRID

C/ Atocha, 42 - 1ºB
91 138 70 81 · 666 422 614

CASTILLA - LA MANCHA

Parque Empresarial Las Torres, Nave 41 · Albacete
967 245 045 · 692 633 399

...Para saberlo todo sobre tráfico y seguridad vial...

Suscríbase

a la revista de referencia en el sector

SOLO 8,25 €
AL AÑO
(6 números)

- LA MEJOR INFORMACIÓN SOBRE SEGURIDAD VIAL
- TODO SOBRE MOVILIDAD
- LAS OPINIONES DE LOS MEJORES ESPECIALISTAS
- TODA LA ACTUALIDAD DE LA DGT

...Y MUCHO MÁS...

+ INFORMACIÓN:
<http://revista.dgt.es>

► SUSCRIPCIONES

c/ Artesiano s/n, Pol. Ind.
Trobajo del Camino 24010 León
Tel.: 987 27 27 27
Fax: 987 80 79 83
edicion@editorialmic.com

Si es lujo,
está en **Lookxury**

LOOKXURY[®]

GUÍA DEL LUJO Y LA EXCELENCIA
EN ESPAÑA 2017

Lookxury.es

Edición 2017
Selección y ejemplares
T: 902 271 902
C: suscripciones@lookxury.es

Editorial MIC
902 271 902
www.editorialmic.com

ZAFIRO
TOURS

Xativa

Te atendemos en:

ZAFIRO TOURS XATIVA
Avda. Alameda Jaime I 19E
(Pasaje Hostal del Lleo 1)
46800 Xàtiva

Teléfonos: 962 04 72 49
xativa@zafirtours.es

Síguenos en

¡Ofertas especiales para el puente de Octubre!
Reserva aquí tus vacaciones y participa en nuestro sorteo

SÉ NUESTRO CLIENTE

VIP

*¡infórmate en
tu agencia!*

SORTEAMOS

10
GRANDES
VIAJES

Clínica
MSICS

- Medicina General • Nutrició i Dietètica
- Medicina Estètica • Anàlisis Clínic

1ºB

Dr.: Norbert Antolí
Infermera: Ana Esparza

Alameda Jaume I, 7 - 1B

Tel. 963 21 56 34

www.clinicamsics.es

EL PALASIET

Estación de servicio

Direccion Xativa:

Rotonda accesos novetle cv-645 · 46800 Xàtiva

Direccion Alfarrasi:

Rotonda Accesos Alfarrasi, cv-60, km7 salida 7 · 46893, Alfarrasi

Un buen

CENTRO PARA
COMPRAR
Y DISFRUTAR

toda la familia

TU CENTRO
COMERCIAL EN XÀTIVA

DEL FOC NAIX LA FESTA GRAN: LA FIRA!

EXCM. AJUNTAMENT DE XÀTIVA